ŞEYH GALİP

eserlerinin dil ve sanat değeri

Doç. Dr. Sedit Yüksel

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI
KÜLTÜR YAYINLARI

Genel Yayın No.: 207

Edebiyat Dizisi 54

Kapak düzeni FAHRİ KARAGÖZOĞLU
İkinci baskı 5.000

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ, ANKARA, 1980

Doç. Dr. SEDİT YÜKSEL

ŞEYH GALİP

ESERLERİNİN DİL ve SANAT DEĞERİ

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

Rahmetli hocam Prof. Necmettin Halil Onan'ın anısına saygıyla

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	IX
METİNLERDE KULLANILAN İŞARETLER	X
KISALTMALAR	X

I

GALİP'İN YAŞAMI

Aile Çevresi	3
Öğrenimi	5
Mahlasları	7
Konya'ya Gidişi ve Çilesi	11
III. Selim ve Galip	17
Galip ve Esrar Dede	22
Galip'in Ailesi	30
Galip'in Mizacı	31

II

GALİP'İN ESERLERİ

ve

SANATI

Galip'e Gelinceye Kadar Türk Şiiri	33
Galip'in Eserleri :	37
1 – Divan	37
2 – Hüsn ü Aşk	47
3 – Şerh–i Cezîre–i Mesnevî	51
4 – Es'Sohbetü's–Sâfiyye	53

Sayfa

Galip'in Eserlerinin Değeri 53
1 – Şekil : Nazım Şekilleri 53
2 – Dil 63
3 – Anlatım Özellikleri 72
4 – Galip'in Eserlerinde Düşünce, Duygu, Hayal; Eski Mazmunlar, Yeni İmajlar Bakımından Kapsam Özellikleri 80
a) Kasideler 80
b) Musammatlar 85
c) Gazeller 87
ç) Hüsn ü Aşk 100
d) Şerh–i Cezîre–i Mesnevî 113
e) Es'Sohbetü's–Sâfiyye 114
5 – Galip Üzerinde Etkili Olan Şairler 116
6 – Galip'in Çağındakilere ve Kendinden Sonrakilere Etkisi .. 127
EK (Galip divanı "basma"nda Bulunmayan Manzumeler) 133

III

S O N U Ç 177
BİBLİYOGRAFYA 187

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

"Şeyh Galip"'in ilk baskısı birkaç yıl önce tükenmiş ve kitabın ilgililerce aranılır oluşu, bizde, onun ikinci baskısını oluşturmak isteğini uyandırmıştı. Bir süre önce, bu yoldaki başvurumuzu olumlu karşılayan Türkiye İş Bankası'nca eser programa alınmış, şimdi de Banka'nın Kültür Yayınları'ndan biri olarak yayımlanmıştır.

Elinizdeki kitap, konu ile ilgili yeni araştırma ve incelemelerin ışığı altında bir kez daha gözden geçirilmiş, gerekli eklemelere, düzeltmelere, kimi değişikliklere de yer verildikten sonra son biçimini almıştır.

Bir doktora tezi olarak kaleme alınan bu eser, 25 yıl öncesinin bilim diliyle oluşturulmuştu. Günümüz kuşaklarınca da güçlük çekilmeden okunup yararlanılabilir olmasını sağlamak amacıyla onu bu kez özleştirip yalınlaştırmış bulunuyoruz.

Çalışmamızı yayımlayarak Türk bilim çevresine sunmamızı sağlayan İş Bankası'na, baskının elden geldiğince düzenli ve eksiksiz bir biçimde ortaya konması için çaba gösteren Türk Tarih Kurumu Basımevi personeline teşekkür ederiz.

Ankara, 18 Ocak 1979 — Doç. Dr. Sedit YÜKSEL

METİNLERDE KULLANILAN İŞARETLER

I. – Yabancı sözcüklerdeki uzun ünlüler, üzerlerine konulan birer *düzeltme* (^) işaretiyle gösterilmiştir. Yine bu tür sözcüklerde k ve g seslerini, kalın ünlüler önünde ince okutmamak gerektiğinde, sözü geçen ünlüler çift olarak kullanılmıştır.

II. – Arapça sözcüklerde bulunan *ayın* (ع) ve *hemze* (ء) gırtlak ünsüzlerini karşılamak için gereken yerlerde (') işareti kullanılmıştır.

III. – İsim ve sıfat tamlamalarında, tamlama eki (izafet kesresi) olan "i" bir çizgi (–) ile birinci sözcükten ayrılmış olduğu gibi Farsça'da bileşik sıfat demek olan "vasf–ı terkibi"lerin iki sözcüğü de yine bir çizgi ile birbirinden ayrı yazılmıştır.

IV. – Türkçe'de "ve" karşılığı olan Farsça "ü" eki eş ve yakın anlamlı ya da eş görevli iki sözcük arasında hep yalnız başına yazılmıştır. Bu "ü" eki, ünlü ile biten bir sözcükten sonra gelirse "vü" şeklini alır.

K I S A L T M A L A R

TEZKİRE-İ ŞUARÂ-Yİ MEVLEVİYYE	T. Ş. M.
TARİH-İ NURİ	T. N.
TARİH-İ CEVDET	T. C.
GALİP DİVANI (basma)	G. D. B.
ŞEYH GALİP HAYATI ve ESERLERİ (Sadettin Nüzhet)	Ş. G.
TÜRKÇE YAZMALAR	T. Y.
ÇONLU YAZMASI	Ç. Y.

I

GALİP'İN YAŞAMI

AİLE ÇEVRESİ

Mehmet Esat (Galip), 1171/1757–58 yılında İstanbul'da Yenikapı Mevlevihanesi yakınlarındaki bir evde doğmuştur[1]. Babası şair ve "ârif" bir kişi, Mustafa Reşit Efendi; annesi Emine Hatun'dur.

Mustafa Reşit Efendi'nin babası Mehmet Efendi'dir. Esrar Dede'nin bir "ârif–i âgâh ve bir pîr–i cilvegâh–i bezm–i ahadiyyet" olarak tanıttığı Mehmet Efendi, yine onun söylediklerine göre, Yenikapı Mevlevihanesi şeyhlerinden Peçevi Arif Dede[2]'nin "mensuplarından" dır. Galip'in dedesi Mehmet Efendi üzerine bildiklerimiz ancak bu kadardır.

Galip dolayısıyla Mustafa Reşit Efendi'den söz eden bütün kaynaklar onu Mevlevi olarak tanıtırlar. Gerçekten, Galip'in ve Esrar Dede'nin, yeri geldikçe anlattıkları gibi Mustafa Reşit Efendi güçlü bir tasavvuf eğitimi görmüş ve şiirle uğraşmıştır. Galip divanından aldığımız şu üç beyit Reşit Efendi'nin şiir uğraşına değinmektedir :

Peyrev oldum ben de Gaalib vâlid–i zîşânıma
Kim duâ vü medhi hem farz ü hem elzemdir bize

Mustafâ nâm ü reşîd ü mürşid ü üstâd–i küll
Her nigâh–i himmeti iksîr–i a'zemdir bize

Farkımızda sâyesin Allah memdûd eylesin
Âlem ancak zât-i vâlâsıyla âlemdir bize[3]

Esrar Dede tezkiresinde ve onun kısaltılmışı olan Semâ'hane–i Edeb'te Mustafa Reşit Efendi'nin Safiyullah Musa Dede'ye "intisâbı olduğu" belirtilmektedir[4]. Vakanüvis Nuri ise onun "tarikat muhibbi"

---

[1] Aynı yer için Mevlevihane Yenikapısı adı da kullanılmaktadır. Ahmet Hikmet, *İlâve–i Hak*, No. 138, 6 temmuz 1328 tarihli makalesinde "Mehmet Esat Efendi Sütlüce'de Bahariye Tekkesi'nin karşısında kâin hâlâ mevcut olan bir hanede doğdu." diyor ki, yanlıştır.

[2] 1724'te ölen Peçevi Ârif Dede, Yenikapı Mevlevihanesi'nde 11 yıl şeyhlik etmiştir. Daha çok bilgi için, Sâkıp Dede, *Sefîne-i Nefîse–i Mevleviyyân*, Cilt : II, s. 167–68 ve Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 131-36.

[3] G. D. B. Gazeller, s. 108.

[4] Safiyullah Musa Dede, 1681'de Trablusşam'da doğmuş, Mısır ve Şam'da öğrenim görmüş ve ünlü Abdülganî Nablusi'den ders okumuştur. Halep ve Kasımpaşa mevlevi-

bir kişi olduğunu ve Kûçek Mehmet Dede ile Seyyit Ebubekir Dede'nin meclisine devam ettiğini yazmaktadır.

Bütün bu bilgilerden anlaşıldığına göre Mustafa Reşit Efendi, içlerinde Galip'in şeyhi olan Ali Nutki Dede de olmak üzere Yenikapı Mevlevihanesi şeyhlerinden dördü ile tanışmış ve pek genç yaşında iken Safiyullah Dede(1157/1744)'ye intisap etmiş bir Mevlevidir. Galata Mevlevihanesinde, Mesnevi şarihi İsmail Rüsuhi-i Ankaravi türbesinin arka kapısı önünde gömülü bulunan Mustafa Reşit Efendi'nin dolama destarlı Mevlevi sikkesini kapsayan ön mezar taşındaki şu yazılar kendisinin Melâmiliğe de intisap etmiş olduğunu göstermektedir:

Hüve'l hayyü'l bâkî

Galata Mevlevîhânesinde post–
nişîn–i irşâd iken irtihâl–i dâr–i bekaa eden
cennet–mekân ve firdevs–âşyân Şeyh Gaalib
kuddise sırreh hazretlerinin vâlid–i mâcidleri
kibâr-i muhakkıkîn–i Melâmiyyeden ârif–bi'llah
Mustafâ Reşîd Efendi hazretlerinin
merkad–i münevvereleridir
sene 1216

Bu kitabeyi yayımlayarak ilk kez Mustafa Reşit Efendi'nin Melâmiliğinden söz eden Abdülbaki Gölpınarlı, onu Melâmi (Hamzavi) büyüklerinden saymaktadır [1].

Annesi Emine Hatun üzerine fazla bilgimiz yoktur. Galip, ölümü dolayısıyla yazdığı tarih'te onu saygı ile anar :

Vâlidem kim Emîne Hatun 'dur
Rûhu olsun naîm–i emne elîf
Geldi târîh–i rıhleti Gaalib
Ola yâ Rab makamı huld–i lâtîf [2]

---

hanelerinde şeyhlik ettikten sonra 1721'de Yenikapı şeyhliğine atanmış ve 1774'te ölmüştür. Şâhidi'nin "*Tuhfe* "sini Arapça'ya çevirmiş, *Vankulu* sözlüğünün basılması sırasında eserin düzeltme işleriyle uğraşmıştır.

[1] Abdülbâki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 187; ve aynı yazarın *Mevlânâ'-dan Sonra Mevlevîlik*, s. 306–310, İstanbul, 1953 ile *Hüsn–ü Aşk*, İstanbul, 1968, s. 8'e de bkz.

[2] G. D. B. Gazeller, s. 138

Galip'in atalarının kimler olduğunu bilmiyoruz; onun çocukluk ve öğrenim yaşamına değgin bilgilerimiz de ne yazık ki çok eksik ve oldukça karanlıktır.

ÖĞRENİMİ

Esrar Dede, şairin, babası Mustafa Reşit Efendi'den yalnız Tuhfe–i Şâhidi'yi[1] okuduğunu ve "gayrı kimseden Fârisiyyât ve nazmiyyât okumayup neş'e–i asliyye–i Mevleviyyeleriyle ulemâ–yi dehr ve fusahâ–yi asra fâik ve makaam–i teslîme bâliğ ve lâyık"[2] olduğunu söylüyor. Dede'nin, bu sözleriyle, Galip'e 'ümmilik isnâd etmek" istediği anlaşılıyor. Büyük mutasavvıflara ümmilik isnadı öteden beri gelenek halini almıştır. Hazreti Muhammed ve Yunus Emre için de böyle söylenmiştir. Şairimizin öğrenim düzeyini aydınlatacak yeterince bilgi ve belgeden yoksun bulunduğumuz için ilk anda Esrar Dede'ye hak vermek gerekir gibi görünürse de Galip'in eserleri göz önüne alınınca bütün bunların öyle "ümmi" ve kültürsüz bir insan tarafından oluşturulamayacağı kolaylıkla anlaşılır.

Vakanüvis Nuri'nin bu konuda verdiği bilgi de gerçeği aydınlatmaktan uzaktır. O da Galip'in "Merkûz–i tînet–i fıtriyyeleri olan isti'dâd–i Hudâ–dâd iktizâsıyle sıgaar–i sinninde tahsîl–i hüner ve maârife iştigaal ile az müddetde, şâgird iken üstâd ve Arabiyye ve Fârisiyyede akrânına tefevvuk ile dil–şâd"[3] olduğunu yazdığı gibi aynı bahsin bir başka yerinde Galip için "Sıgaar–i sinninde ba'zı esâtizeden ulûm–i Arabiyyâtı görüp ancak Fârsî'de pederlerinden Şâhidî'den gayrı nüsha okumamışken

Bana keşf oldu bî–ta'lîm–i üstâd

---

[1] XVI. yüzyıl şairlerinden olan Şâhidi (Öl. 1550)'nin manzum sözlüğünün adıdır; aruz bahirlerine göre yazılmıştır. En çok kullanılan sözcüklerin Türkçe karşılıklarını verdir. Yazma ve basma nüshaları olan bu esere birçok nazireler de yazılmıştır. Şairin "*Tuhaf*" sinden başka *Divan*'ı *Gülşen–i Tevhîd* adlı mesneviîsi, *Gülistan* şerhi ve bir bir de *Gülşen–i Esrâr* (daha çok bilgi için A. Gölpınarlı'nın *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1953 adlı kitabına bkz.)'ı vardır. Şâhidi de Mevlevidir.

[2] Esrar Dede, T. Ş.. M. Salip Dede maddesi, s. 286.

[3] Halil Nuri, T. N. Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi Kitapları, No. 239, s. 271.

müfâdına mazhariyyetle dekaayık–i lisân–i Fârsî'ye kemâl–i ıttıla' ve intisâbı mücerred mevhibe–i Hak idüğü teslîm–kerde–i erbâb–i elbâbdır"[1] diyor.

Ünlü tarihçi Cevdet Paşa da aynı kaynaklardan edinmiş olduğu bilgilere dayanarak onun "sıgaar–i sinninde tahsîl–i ulûm ve ma'ârife verziş ederek merkûz–i fıtratı olan isti'dâd–i Hüdâ–dâd iktizâsınca az müddetle Arabî ve Fârsî'de akrânına tefevvuk ettiğini"[2] yazar.

Esrar Dede'ninki dışında, biribirine çok yakın olan bu açıklamalardan da anlaşılıyor ki babasından din ve tasavvuf eğitimi gören Galip, kimi hocalardan da Arapça ve Farsça okumuştur. İncelediğimiz kaynaklar Galip'e bu dilleri öğreten hocaların kimler oldukları üzerine bilgi vermiyorlar. Yalnız, Sadettin Nüzhet Ergun, "Şeyh Galip" adlı kitabında bu konuya da değinerek şunları söylüyor :

"Üniversite hafız–i kütüplüğünden mütekaid Bay Sabri'nin tertibettiği yazma divanlar fişinde, Galip'in Hamdi isminde bir âlimden Arapça okuduğu yazılıdır; fakat bu rivayetin sıhhati hakkında bizi tenvir edecek bir vesikaya tesadüf edemedik. Gerçi Galip divanında mevcut bir gazelin maktaında Hamdi isminde bir şair şu yolda takdir edilmektedir :

Eger insaf edersen Es'adâ hacletle rumal et
Ki zira bu zemine Hamdi–i üstad ayak basmış

Kezalik Halet Efendi'nin yazdığı bir mecmuanın kaydından anlıyoruz ki Galip, Kal'e–i kebir halifesi Abdullah Efendi zade Hamdi Efendi ile samimi bir surette görüşüyor ve onun gazellerine nazireler vücuda getiriyordu. İhtimal ki Galip divaniyle 'Bay Sabri'nin tertib ettiği fişte mevzuubahs edilen zat, Halet Efendi'nin kaydettiği Hamdi Efendi'dir."[3]

Şairimizin, Galata Mevlevihanesi Şeyhi Hüseyin Efendi'den de yararlanmış olduğunu, yazdığı bir tarihten öğreniyoruz : Bütün söylediklerinin, ondan işittikleri olduğunu alçak gönüllü bir dille anlatan Farsça tarih bu bakımdan çok önemlidir. Hüseyin Efendi'nin adı geçen mevlevihane postnişini olduğunu saptayan bu tarihin son iki beytini alıyoruz :

[1] Aynı eser, s. 473.
[2] Cevdet Paşa, T. C., Cilt IV., s. 261, İstanbul, 1303.
[3] Sadettin Nüzhet Ergun, Ş. G., s. 16, İstanbul, 1936.

زنطق او شنیدم هر چه کفتم   زکلك غالب بیدل بکفتم
زمن پرسید چون تاریخش احباب   قدوم شیخ صاحب دل بکفتم [1]

Galip'in, özellikle şiir alanında bir başka şiir ustası da Hoca Neş'et[2]'tir. Çağının edebiyat meraklısı gençleri arasında Galip de bu değerli kişiden pek çok yararlanmıştır. Kimi gazellerinde ustasına karşı duyduğu beğeni, sevgi ve içtenliği belirten şairimizin kaç yaşlarında iken Neş'et'in evine devam etmeğe başladığını gösteren bir bir belge yok elimizde. Yalnız, açıkça bilinen şudur ki Galip gençlik yıllarında biç boş durmamış, çok çalışmış, çağının ustalarından gereği gibi yararlanma yollarını aramış ve bulmuştur. Ahmet Hikmet'in, onu, "câmi' derslerine mülâzemet etmiş" olarak göstermesi hiçbir belgeye dayanmamaktadır.[3]

MAHLASLARI

Galip'in, babası Mustafa Reşit Efendi'den almış olduğu şiir zevkini güçlendiren ve ona bu yolda öncülük eden Hoca Neş'et, şairimize Es'ad mahlasını içeren bir "mahlasnâme" vermiştir. Neş'et divanının hemen üç sayfasını alan bu uzun mahlasnamenin bir bölüğünü aktarıyoruz :

Âsâr–i necâbet görünür nâsiyesinde
Envâr–i füyûzat ile hurşîd–nişandır

Pîrân–i suhan encümeninde bu cevan–baht
Hasret–kede–i pîrde timsâl–i cevandır

Şehnâme–i i'câzda der Tûsî el–insâf
Rûz–i hüner–i tab'ile Destân–i zamandır

[1] G. D. B., Gazeller, s. 130–31.

[2] Asıl adı Süleyman'dır. (Öl. 1749). XVIII. yüzyılın ilk yarısında tanınmış bir Mevlevi şairidir. Çağının gençlerine şiir ve edebiyat alanında ustalık etmiş, birçok genç şaire mahlas vermiştir. Mollagürani'deki evinde öğrencilerine Farsça okuturdu. *Mesnevî* üzerinde derinleşmişti. Farsça hocası Dâyezade Cûdi Efendi idi. Ona Neş'et mahlasını veren de odur. Hoca Neş'et iyi bir şair olmamakla birlikte iyi bir usta idi. Çağdaşı birçok şair onun gazellerine nazireler oluşturmuştur. Bunların biri de Galip idi.

[3] Ahmet Hikmet, İlâve–i Hak No. 12.

Ol nâdire-gû tâze-edâ fikr-i metîni
Reşk-âver-i Şîraz ü Herât ü Hemedan'dır

Fürkaan-i zamîri heme âyât-i belâgat
Sercümle fünun mushaf-i tab'ında iyandır

Ol lü'lü-i deryâ-dil ü yektâ-yi kerâmet
Mir'ât-i tasavvurda mesîl-i helecandır

Gördükde kemâl-i şeref-i gevher-i zâtın
Envâr-i saâdet ile meşhûr ü iyandır

Neş'et dedi pîrân zebânından edüp gûş
Mahlâs ana Es'ad ne saâdet bu ne şandır

Bîhad ise gerdunda n'ola kevkeb-i es'ad
Gör mihr-i cihan-tâbı ne vech ile iyandır

Bu tuhfe ile kıldı heman mahlâsı tebrîk
Ol tuhfe ki nâdîde-i gencûr-i cenandır [1]

Neş'et'in bu mahlasnamesine karşılık, Galip aynı vezin ve kafiyede bir "teşekkürnâme" yazdı, hocasına sundu :

Söz bir güher-i ulvî-i lâhût-mekândır
Mebde'le meâd ana velî gûş ü zebandır [2]

diye başlayan bu manzumede hocasına karşı duyduğu sevgi ve beğeninin en içten yankılarını buluruz.

Kimi kaynaklar Galip'in genç yaşında bir süre Dîvân-i Hümâyûn Kalemine "müdâvim olduğu"nu haber veriyorlar [3]. Galip üzerine en gerçek bilgileri toplayan Esrar Dede tezkiresi ve Târîh-i Nûrî Bey'de bu memurluk sorunu ile ilgili hiçbir kayıt yoktur. O, her halde, bir yandan öğrenimini yaparken öbür yandan belki kısa bir süre Kalem'de

[1] Neş'et divanı, s. 39-41.
[2] G. D. B. s. 30-32.
[3] *Süleyman Faik Mecmûası*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Halis Efendi Kitapları, No. 2660; Fatin, *Hâtimetü'l-eş*, s. 309.

görevlendirilmişti. Bu dönemde Galip, çağının modasına uygun manzumeler yazıyor; hocasıyla Vakanüvis Pertev, Reisülküttap Raşit gibi yakın arkadaşlarının şiirlerine nazireler oluşturuyordu. Özellikle Fuzuli, Hayâli, Nabi ve Nedim gibi büyük ustaları taklide özeniyordu. Bu yolda da epeyce ün kazanmıştı. Ama oldukça güçlü bir görüşe sahip olan genç şair kendisinden önce gelenlerin yaptıklarıyla yetinmiyor, Türk şiirine yeni ufuklar açmak istiyordu. Onun en büyük ereği Türk şairlerinden hiçbirine benzememekti. İran şairlerinden Şevket'i çok beğeniyor, onun girişik hayallere, özgün mecaz ve istiarelere dayanan tarzından yararlanmak istiyordu. Sebk–i Hindî adı verilen bu tarz, daha sonraları, Galip'in şiirinin asıl öğesi haline geldi. Hayali çok zengin olan Şevket, Galip'te önemli yenilikler oluşturuyordu. Hatta kendisini övmek isteyenlerin çoğu ona "Şevket–i Rûm" adını vermişlerdi. Örneğin, Nuri Bey "Muhayyel eş'âr–i Türkiyyede Şevket–i Rûm belki misli ma'dûm"[1] olduğunu söylüyor. Hâtimetü'l–eş'âr'da da şair "Şevket–i Rûm" sanıyla anılmaktadır[2]. Gerçekten, Galip, Şevket tarzını başarıyla kullanmıştır. Bu bakımdan artık ilk şiirlerini beğenmemekte kendini haklı görüyor. Bu yazıları için

Bir gûne abes dâiyeye düştü ki nâgâh
Eş'ârını tertîb ede yârân arasında

Ammâ yine fikr eyledi kim böyle gazeller
Makbûl olamaz nâdire–sencân arasında

Kim her birisi sâde vü nâ puhte vü pür şûr
Söylenmiş idi mevsim–i rey'ân arasında

diyor[3].

Öteden beri "Es'ad" mahlasıyla şiirler yazan şairlerden başka o çağın da aynı adı taşıyan "müteşâirleri" (şairlik taslayanları) vardı. Şairimiz hem isimlerin karıştırılmasını önlemek hem de sanat alanındaki savını (iddiasını) belirtebilmek için "Galip" mahlasını seçmiş olmalıdır. Divan düzenlenişinde kronolojik sıralama söz konusu olmadığından onun bu ikinci mahlasını hangi tarihte kullanmağa başladığını kestiremiyoruz. Önceleri şair ilk mahlasını hemen bırakmamış hatta mensur

---

[1] Halil Nuri, T. N., s. 473.
[2] Fatin, *Hâtimetü'l–eş'âr*, s. 309.
[3] G. D. B. Gazeller, s. 142-43.

eserleriyle kimi manzumelerini "Es'ad Gaalib" mahlasıyla yazmıştır. Çağdaşları, onun, manzumelerinde böyle iki isim kullanmış olmasına pek dokunmadılar, yalnız Sururi, karakteri gereği bunu bir tehzîl (alay) konusu yaparak Galip'e şu kıtasıyla sataştı :

Bilmem ey menhûs adın Es'ad'mıdır Gaalib midir
Zâtını ta'rîf kıl kimsin kime mensûbsun

Gerçi dersin şâirâna ben tegallüb eyledim
Pîş–i erbâb–i suhanda Gaalibâ mağlûbsun [1]

Muallim Naci, Mehmet Muzaffer Mecmuası'nda bu kıtaya değinerek "Vaktiyle Hüznî tahallûs eden Sururî'nin kendi mâsabakını unutarak Gaalib'e böyle– tebdîl–i mahlâs vesilesiyle– çıkışması ba'zılara eğlence olmuş ise de urefâya çirkin görünmüştür. Kimin olduğu bilinmeyen kıt'a–i âtiyenin bir kaç gün sonra intişârı o teessürü oldukça ta'dil eyledi :

Mağrurluğun olmada günden güne efzûn
Şayeste idi mahlâsın olsaydı Gurûrî

Gaalib görünen Es'ad'a menhûs diyorsun
Hüznî'yi unuttun mu ne yaptın a Surûrî" [2]

diyerek bu olayın zamanın bilginleri ve sanatçıları tarafından hiç de hoş karşılanmamış olduğunu anlatıyor. Galip, Sururi'nin bu kıtasına karşılık bile vermemiştir. Bu sıralarda şairin tek amacı divanını tamamlamak olmuştur. Gerçekten, Galip'in bu isteğine pek çabuk eriştiğini görüyoruz. 1195/1780'te yirmi dört yaşında iken "Es'ad" ve "Gaalib" mahlaslarını taşıyan manzumelerini bir araya toplayarak bir divan haline getirmeyi başarmıştır. Çağın şairlerinden Vakanüvis Pertev, Galip'in bu yeni eseri için şu Farsça tarihi söylemiştir :

دیوان غالب اسعد　　کو یافت حسن ترتیب
بحریست پر مقاصد　　کانیست پر مطالب
از بس ز کوهر او　　پر کشت کنج معنی
تاریخ کفت پرتو　　کان کلام غالب [3]
1195

[1] Sururi, *Hezliyyât*, s. 63.
[2] Muallim Naci, *Mehmet Muzaffer Mecmuası*, s. 14-15, İstanbul, 1306.
[3] Galip divanı, İstanbul, Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No. 112.

Divan düzenlenişinden iki yıl sonra da (1197/1782-83) kendisine büyük bir ün sağlayan Hüsn ü Aşk adlı mesnevisini oluşturdu. Galip Hüsn ü Aşk'ı altı ay içerisinde yazıp bitirmeyi başardı. Eserini, tümleme tarihini göstermek üzere bulduğu "Hitâmühü'l–misk" tamlamasıyla sona erdirdi.

KONYA'YA GİDİŞİ VE ÇİLESİ

Hüsn ü Aşk'ını yazdıktan bir yıl sonra Galip'in ansızın Konya'ya gittiğini ve Mevlâna dergâhında çileye soyunduğunu görüyoruz. Ana ve babasının izinlerini almaksızın yaptığı bu yolculuğun hangi nedenlere dayandığını açıklayan iki söylenti vardır : Bunlardan biri, şairin Mevleviliğe karşı duyduğu derin aşk ve ilgi dolayısıyla Mevleviliğin bu en büyük ve kutsal merkezini görmek ve çilesini orada çıkarmak isteyişi, öbürü de Sütlüce'de tanıştığı İbrahim Han–zadeler'den Yunus Bey[1] adındaki "mahbûb"un "aşk ve alâkasıyla" birlikte gidişleri.

Gerek Vakanüvis Nuri Bey ve gerek Esrar Dede, eserlerinde, Galip'in Konya yolculuğunu, andığımız ilk nedene bağlıyorlar ve Yunus Bey'den hiç söz etmiyorlar. Galip'in kısa bir biyografisini oluşturan Süleyman Faik Efendi ise "Pederi Sütlüce'de sâkin olmağla o mahalde İbrâhîm Hân–zâdeler'den Yûnus Bey nâm mahbûb–i müstesnânın aşk ve alâkasıyla Kâ'betü'l–uşşâk olan Konya'ya varup matbah–i Hazret–i Mevlânâ'ya girmek üzere çileyi ihtiyâr ederek sûret–i fakrda dede sultanlıkla kâm–kâr olmuş idi"[2] diyerek Galip'in Yunus Bey'le birlikte Konya'ya gittiğini anlatmak istiyor.

Sadettin Nüzhet Ergun, Esrar Dede tezkiresindeki bilgiye dayanarak Galip'in babası Mustafa Reşit Efendi'nin, Sütlüce'ye 1204/1789 yılında yani şairin Konya'ya gidişinden altı yıl sonra taşınmış olduğuna işaret ederek[3] ikinci söylentinin gerçekliğini kuşku ile karşılıyor.

Süleyman Faik Efendi, şairin ölümü dolayısıyla yine bu konuya değiniyor ve şunları yazıyor :

---

[1] Yunus Bey'in kişiliği ve onunla Galip arasında oluşturulan bu söylenti üzerine, Abdülbâki Gölpınarlı geniş bilgi vermektedir : Bkz. *Hüsn–ü Aşk*, Altın Kitaplar yayını, 16-17, İstanbul, 1968.

[2] *Süleyman Faik Mecmuası*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Halis Efendi Kitapları, No. 2660.

[3] Sadettin Nüzhet Ergun, Ş. G., s. 25.

"Sinîn–i ömrü hamsîne varmaksızın alâka–kerdesi olan Mîr–i merkuum hasbe'l–maslaha Sayda tarafına gidecek oldukda :

Ey gül–i bâğ–i vefâ ma'lûmun olsun bu senin
Hâr–i cevr ile sakın terk eylemem pîrâmenin

Ölme var ayrılma yoktur öyle tuttum dâmenin
Gizlesem de âşkâr etsem de cânımsın benim

şarkısını inşad ile mîr–i merkûm Sayda'da sâhib–terceme de Âsitâne'de vefât ve âzim–i cennât–i âliyat eylediler, 'tecâvezallâhu an seyyieteh' birbirlerinin vefâtlarını istimâ' etmek müyesser olmamıştır"[1].

Yunus Bey ile Galip arasındaki münasebetle ilgili ikinci bir işaret de, şairin kendi elyasızıyla, bir Menakıbü'l–ârifîn nüshasının ilk varakına yazdığı şu cümledir :

"Yunus Bey'e sikke tekbîr olunmuştur fi gurre–i Receb 1206"[2].

Şeyh Galip hakkında Servetifünun'a bir edebi tetkik yazan Prof. Köprülü ise ikinci söylentinin doğruluğunu zımnen kabul etmekte ve şairin bu homosexuel eğilimini tabii görmek gerektiğini söylemektedir "Müştak–i mehasin–i ilâhî nazarları karşısında âlem–i maddiyyetin bir buhâr–i hulyâ altında manevîleştiğini gören ve elindeki nây–i sanatıyle hüsnün filân veya falan şeklini değil, muhtelif tecellîlere mazhar olan hüsn–i hakîkîyi terennüm eden Gaalib'in Yunus Bey'e karşı hissettiği incizâb–i samimîyi gaayet tabiî görmelidir. Eflâtun'un sanatkârlar için elzem ve zarurî addettiği bu tarz–i tahassüs Sokrat devrindeki Atina'da ve Rönesans zamanındaki İtalya'da ne kadar umumî bir şekil almışsa şarkta eskiden beri aynı kuvvet ve umumiyetle hükümrân olmuştur." diyor ve şöyle devam ediyor "Hattâ bu samimî ve temiz râbıtanın, Gaalib'in inkişâf–i dehâsı husûsunda bir te'sir–i mesûd icrâ etmiş olması bile muhtemeldir"[3].

Şairin divanındaki şu

Yâd eylemez olduk haber–i Yûsuf–i Mısr'ı
Sütlüce'de bir mâh ile şîr ü şekeriz biz[4].

---

[1] Süleyman Faik Mecmûası.

[2] *Menâkıbü'l-ârifîn*, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Kitapları, No. 46.

[3] Köprülüzade Mehmed Fuad, *Servetifünun*, Sayı : 43, s. 438.

[4] G. D. B. Gazeller, s. 47.

beyti ilk bakışta bu ilginin varlığını anlatacak bir nitelik taşıyor gibi görünürse de aynı beytin Cezîre-i Mesnevî'nin önsözünde Yusuf Sineçak'tan söz edilirken geçmiş olması insanı kuşkuya düşürüyor. Basma divanında bulunmayan bir lugazi [1], inancımıza göre, onun bu eğilimi üzerine bir fikir verecek niteliktedir [2]. Bizim asıl üzerinde durmak istediğimiz, şairin biyografisi yazılırken, ne nedenle olursa olsun, bu sorunu üstü kapalı olarak geçmenin doğru olamayacağıdır.

Galip'in Konya'da ne kadar kalmış olduğunu bilmiyoruz. Ama oğlunun İstanbul'dan ayrılması dolayısıyla pek üzülen ve özlemine dayanamayan Mustafa Reşit Efendi'nin hemen sağa sola baş vurarak onun geri çevrilmesi için girişimlerde bulunduğunu görüyoruz.

Muallim Naci'nin Mehmet Muzaffer Mecmuası'nda Galip'in Konya'dan babasına yanıt olarak gönderdiği bir mektubun metni vardır. Sadettin Nüzhet Ergun bu mektup için "..... fakat bu mektub, şairin mensur eserleriyle mukayese edilirse, bizzat Naci tarafından kaleme alındığı derhal anlaşılır" [3] görüşünü ileri sürmektedir. Mehmet Muzaffer Mecmuası'nın aslı, bilindiği üzere, Muallim Naci'nin Sahaflar'da bir kitap "mezad"ından aldığı birçok eser arasında eline geçen Ezhâr–i Efkâr adlı bir yazmadır. Naci, esere "İfâde–i Mahsûsa" başlığı altında yazdığı önsözünde "Bunun nesir kısmını –bir dereceye kadar tarz–i kadîm üzere yazılmış olduğu cihetle– tekrar kalemden geçirdiğim, yer yer hâmişler ilâve ettiğim dahı ayrıca mülâhazaya şâyandır." [4] diyor.

Bu mektubun Naci eliyle yazılmış olduğu biçiminde bir görüş ileri sürebilmesi için, Sadettin Nüzhet'in, yazının yalınlaştırılmadan önceki halini yani "orijinal'ini" görmesi gerekirdi. Hem Naci'nin böyle bir davranıştan ne kazancı olacaktı? Bu bakımlardan biz Sadettin Nüzhet Ergun'un bu görüşünü tutarlı bulmuyoruz.

Galip'in yaşamında önemli bir dönüm noktası olan bir olayı aydınlattığı için sözünü ettiğimiz mektubun tümünü aşağıya aldık:

---

[1] Ek Bölüm, s. 171-72

[2] Abdülbâki Gölpınarlı bu söylentinin gerçekliğine inanmadığını açıklamıştır. (Daha çok bilgi için : A. Gölpınarlı'nın hazırlamış olduğu *Hüsn ü Aşk*, İstanbul, 1968, s. 16-18'e bkz.) Bir bu konuda, yazılmış olanları aktarmakla yetiniyor, yorumda bulunmamayı yeğliyoruz.

[3] Sadettin Nüzhet Ergun, Ş. G., s. 27, dipnot : 1.

[4] Muallim Naci, *Mehmet Muzaffer Mecmuası*, s. 12-13, İstanbul, 1306.

"Velî ni'met–i bî–imtinânım reşâdet-meâb vâlid–i vâlâ–nişânım hazretleri

رشتهٔ برگردنم افکنده دوست می‌کشد هرجا که خاطرهواه اوست

Hazret–i Pîr–i dest–gîr kuddise sırrehu'l–hatîr efendimizin metâf–i lâhutiyân ve melâz–i menî–i nâsûtiyan olan dergâh–i meâlî–penâhlarına ilticâ ve bu vesile–i cemîle ile dil–hâh–i âşıkaanem üzere i'tilâya şitâbın harekât–i ihtiyâriyyeden değil, cezebât–i ıztırârıyyeden add olunmağa lâyık ve şimdiye kadar geçirdiğim hâllerin kâffesine fâik bir tecellî–i garîb oldu. Beni oradan aldılar. Daha doğrusu : beni benden aldılar.

Nefehatü'l–Üns'te görmüş idim ki müşarünileyh efendimiz muhtazır ve :

من شدم عریان ز تن او از خیال
می خرام در نهایات الوصال

fehvâ–yi hakîkat–nümâsınca sâat–i muvasalatın hulüne muntazır oldukları hâlde yanlarında bulunan zevât–i kirâma 'Yârânımız bizi burada alıkoymak istiyorlar. Şems–i Tebrizî ise oraya da'vet ediyor يا قومنا اجيبوا داعی الله gitmeliyiz.' buyurmuşlar.

Resîde–i râhâ–i iftikaar ve nihâde–i hâme–i iftihâr olan emir-nâme–i âlî–i müşfikaanelerini pek şiddetli bir teessürle mütâlâa ettiğimi i'tirâf ve iğtirâbımdan dolayı dâimâ sirişk–efşân olduğu buyrulan mâder–i şefekat–perverime tahiyyât–i afv-cûyâne ithâf eylerim. Rûmâl–i turâb–i kademleri ve ümmidvâr–i kemâl–i keremleri olarak niyâz ederim ki benim için gözyaşı dökmesinler. Hiç bir vâlide nûr–i dîdesinin Kâ'betü'l–uşşâk [1] mücâvirlerinden bulunduğu için ağlar mı?

Ah. Yine deryâ–yi dil cûş–ber–cûş oldu. İşte şu anda ben de bî–ihtiyâr eşk–bâr oldum. Heman Cenâb–i Feyyâz–i Mutlak Hazret–i (Ebû Said Ebu'l–hayr) gibi :

---

[1] Mevlânâ Camî'nin Hazret–i Pîr hakkındaki :

كعبة العشاق باشد این مقام
هر که ناقص آمد اینجا شد تمام

beytine telmihtir. (Muallim Naci'nin notu)

جسمم همه اشك كشت وچشمم بكريست
در عشق تو بى جسم همى بايد زيست
از من اثرى نمايد اين عشق ز چيست
چون من همه معشوق شدم عاشق كيست

demek mertebesini ihrâza muvaffak buyursun.

İnâyet–i Rabb–i Kadîr ve ruhâniyyet–i Hazret–i Pîr müsâid olursa ikmâl–i maksaddan sonra avdet ve takbîl–i vâlideyn ile kesb–i saâdet eylerim..."[1]

Galip, anne ve babasının sürekli direnişleri ve Çelebi Efendi'nin "nazikâne ihtarı" üzerine, çilesinin geri kalan kesimini tamamlamak için İstanbul'a döndü.

Vakanüvis Nuri'ye göre "Konya Çelebisi, Gaalib'e dergâh–i Hazret–i Mevlânâ'da hey'et–i dervîşîye girmek ve tekmîl–i çille etmek niyetiyle Konya'ya azîmet edüp ancak peder ve mâderi iftirâkına mûsâberet edememeleri ile Çelebi Efendi tarafından bir takrib iâdesine hufyeten niyâz ettiklerine binâen onlar da Sâhib–tercemeye çünkü maksûdunuz terk–i mâsivâ ve tahsîl–i kurbiyyet–i Hudâ'dır. Böyle diyâr–i gurbette libâs–i fakr ihtiyâr ve metâib–i çilleye ıstıbâr hüner değildir. Lâkin muktezâ–yi merdî ve hüner, meskat–i re'siniz olan Âstâne–i saâdete varup kurb–i civârınızda olan Yenikapı Dergâhı'nda me'lûf–i üns ü ihtilâtı olduğunuz emâsil ve akrân–i ahibbâ ve hullân arasında ihtiyâr–i dervîşî ile tekmîl–i çille eylemektir".[2] tarzında İstanbul'a dönmesinin zorunlu olduğunu anlatmıştır. Esrar Dede ise Galip'in "Çelebi Es'Seyyid Ebubekir Hazretleri'nin[3] evâhir–i hilâfetlerinde dârü'l–vilâye–i Konya'ya

Teveccüh–i dil–i pûyân–i feyz edüp şimdi
Cenâb–i pâk–i Hüdâvendigâr'a dek gideriz

buyurarak "atf–i inân–i azîmet ve müşârünileyhin dâhil–i meclis–i tecellî–i ünsleri olan istifâza–yi envâr–i sohbet ve ahz–i sırriyye–i füyû-

[1] Mehmet Muzaffer Mecmuası, s. 21-23., İstanbul, 1306.
[2] Halil Nuri, T. N., s. 421.
[3] Ebubekir Çelebi, Ârif Efendi'nin oğludur. Babasından sonra Konya Mevlevihanesi şeyhliğine atanmış (1159/1746) ve ölüm tarihi olan 1199/1784'a kadar şeyhlik etmiştir. Şairdi; Garibi mahlasıyla yazılmış şiirleri vardır. Galip onun bir gazelini tahmis ederek sevgi ve beğenisini göstermiştir.

zât–i hakîkat"[1] eylediğini yazıyor. O halde Galip, Konya'da Seyyid Ebubekir Dede'ye intisap etmiş fakat Mustafa Reşit Efendi'nin ricası üzerine Çelebi onu Yenikapı Mevlevihanesi'ne göndermiştir (1198/1783).

Defter–i Dervîşân'da[2] Ali Nutki Dede'nin[3] : "Bu fakîrin zamân–i meşîhatinde matbah–i şerîfte çille–güzîn olan cânların matbah–i şerîfe geldikleri târîhtir." başlığı altında "İstanbul'lu derviş Es'ad Gaalib sene 1198 Ramazan 23" ve diğer bir yerde de "Bu fakîrin zamân–i meşîhatinde matbah–i şerîfte çillesin itmâm edüp hücreye çıkan cânların târîhleridir" başlığı altında da "Dervîş Es'ad Gaalib–i İstanbulî sene 1201 Ramazan 25" kayıtlarını okuyoruz.

İşte böylece üç yıllık çilesini tamamlıyan Galip 11 Haziran 1787'de "dede" ve "hucre–nişîn" oldu. Daha sonra şeyhi olan Ali Nutki Dede Efendi'den hilâfet aldı.

Çilesi boyunca Galip şiirle uğraşmamıştı. Hatta çağdaşı bulunan birçok şair onun bu haline bakarak "Galip artık şiir söyleyemez" diyorlardı. Ama onların tahminleri doğru çıkmadı ve uzun bir suskunluktan sonra şair yine manzumeler yazmaya başladı. Esrar Dede bu olaydan söz ederken "Bazı kâr–nâ–âşinâların fî mâ ba'd tab'larına adem–i verziş–i suhanla kesel geldi diyenlerin zann–i fâsidleri bilmem ne oldu"[4] diyerek âdeta Galip adına onlardan öç alıyordu. Bu aradan sonra ilk kez Farsça bir gazel yazdı. Yine Esrar Dede'den öğrendiğimize göre, gazel

کر ز سر عشق گفتارست بعد از خامشی
از سخن بالا چه اسرارست بعد از خامشی [5]

maktaıyla başlıyordu. Bu gazeli öbür manzumeleri izledi. Daha sonra, Köseç Ahmet Dede'nin Mevlevilikten söz eden Et'Tuhfetü'l–Behiyye fî–Tarîkati'l–Mevleviyye adlı tasavvuf konulu eserine Es'Sohbetü's–Sâfiyye adını verdiği "tahşiyye" yi Arapça olarak yazdı (8 Recep 1203/4

[1] Esrar Dede, T. Ş. M., s. 288.

[2] *Defter–i Dervîşân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nazifpaşa Kitapları, No. 1194.

[3] Ali Nutki Dede, Ebubekir Efendi'nin oğludur. Yenikapı'da doğdu (1176/1762). Babasının ölümü üzerine, on dört yaşında iken Yenikapı Dergâhına şeyh olmuştu (1189/1775). Kırk üç yaşında ölmüştür (1219/1805). *Cezîre–i Mesnevî* önsözünde Galip ".... azîzim mürşidim Eş'şeyh Alî Dede Efendi...." diye söz ediyor kendisinden.

[4] Esrar Dede, T. Ş. M., s. 289.

[5] Aynı yer, aynı s.

Nisan 1789). Bu yıllarda artık, Galip'in şiir yazmakla yetinmeyip bilimsel çalışmalar da yaptığını görüyoruz.

5 Recep 1204/21 Mart 1790'da, Sütlüce'de Yusuf Sineçak'in türbesi yakınında satın aldıkları eve taşındılar. Galip bu yıl içinde Yusuf Sineçak'in Cezîre-i Mesnevî'sini şerhetti.

III. SELİM VE GALİP

Galip artık haklı bir üne ulaşmış, gerek Mevleviler katında gerek dönem şairleri arasında seçkin bir yer sahibi olmuştu. Padişah III. Selim[1] de Galip'i sevenler ve beğenenler arasında idi. Mevlâna Celâleddin Rûmi'nin türbesine örtülmek üzere Konya'ya gönderilecek pûşîde (örtü) için Galip'ten bir beyit istemiş, o da

Müceddid olduğu Sultan Selîm'in dîn ü dünyâya
Nümâyandır bu nev pûşîdesinden kabr-i Monlâ'ya

[1] III. Selim (1761-1807) 28. Osmanlı padişahı. Babası III. Mustafa, annesi "Gürcü güzeli" sanıyla ünlü Mihrişah Sultan'dır. III. Mustafa, tarihimizde uyanık, devlet işlerini yakından izleyen, haksever, "ıslahat" yanlısı bir padişah olarak tanıtılır. Bir Gürcü esiresi olan Mihrişah Sultan ise hasta denecek kadar duyarlı bir kalbe sahip, güzel, ince bir kadındı. 24 Aralık 1761'de dünyaya gelen Selim'de de babasının enerjisi ile annesinin inceliği vardı. Şehzadenin ilk öğrenimi, önceleri Osmanlı sarayında gelenek olduğu üzere ulema (bilginleri)'ya bırakılmıştı. Beş yaşında iken (1766) törenle Kur'anı Kerim'e başlamış ve dört yılda (1770) törenle hatim indirmiştir. III. Mustafa bir yandan oğlunun öğretim ve eğitimiyle uğraşırken öbür yandan onu devlet işlerine hazırlamak için çalışmıştır. Selim'in veliahtlık dönemi, sarayın "Şimşirlik" ya da "Kafes" denilen bir dairesinde, bir tür "şahane esirlik yaşamı" biçiminde geçti. Bu dönem III. Mustafa'nın ölümü (1774)'nden sonra tahta geçen kardeşi I. Abdülhamit'in saltanatı zamanına rastlar. Selim yarıda kalan öğrenimini Kafes'te sürdürdü. Burası onun için âdeta bir okul olmuştu : Kafes'te musiki öğrendi. Enderun'un ünlü musiki ustalarından Kırımi Ahmet Kâmil Efendi'den "musikî-i savtî" dersi aldı. Sonraları tambura merak sardı ve Ortaköylü İshak'tan da tambur dersi aldı. Her iki derste de pek çok ilerleyerek yeni makamlar oluşturdu; "sûz-i dil-ârâ" makamı bunlar arasında en beğenileni idi. Rauf Yekta'ya göre, onun ulusal musikimizdeki yeri "Itrî, Dede Efendi' derecelerine varamamış olmakla birlikte her halde Sadullah Ağa, Tab'î ve Dellâlzade derecelerinden aşağı da değil"dir. Selim şiirle de uğraştı. Bu alanda da eser verdi : İki yüz sayfalık bir divan oluşturdu. Divan'ının başında, şiirde hiçbir savı olmadığını, sadece "Hak'tan vâki olan ilhamla" yazdığını ve yine bu nedenle İlhami adını mahlas olarak seçtiğini alçakgönüllülükle anlatır. Gerçekten, Divan'ının incelenmesinden edindiğimiz izlenimlere göre Selim şiirde orta düzeye bile erişememiştir.

bendiyesini taşıyan terciibendini sunmuştu. Böylece, Padişahla da bir yakınlık sağlamış oluyordu. Gerçek bir şiir ve musiki kültürüne sahip bulunan Padişah'ın aradığı bütün incelikler Galip'te fazlasıyla vardı. Mevleviliği ve Mevlevileri de, ayrıca, seviyordu.

Galata Mevlevihanesi, Postnişini olan Halil Numan Dede şeyhlikten alınmış ve yerine Konya'da Şems Dergâhı türbedarlığında bulunan Abdullah Dede atanmıştı. Fakat, Dede, görevi başına gelirken Kütahya'da öldü. Konya Âsitânesi şeyhi olan Hacı Mehmet Emin Çelebi Galip'i yakından tanıyordu. Çıkardığı bir emirname ile onu hemen Galata Mevlevihanesi şeyhliğine atadı. Galip 897/1491'de kurulmuş olan Galata Mevlevihanesi'nin 22. şeyhi bulunuyordu. Şairin "iclâs" töreni 1205 yılı şevvalinin dokuzuncu cumartesi günü (11 Haziran 1790) yapıldı. Galip'in şeyhliği için Debbağzade Mehmet Reşit Efendi şu Arapça tarihi söyledi : "İhtelefi'n–nâsi bi meşîhatih ve celese'l–Gaalibu muhakkakaa".[1]

Dergâh pek bakımsızdı; onarılması gerekiyordu :

Gönül bir beyt–i ma'mûr–i safâdır aşk mi'mârı
Yatur ammâ ki şimdi başka bâmı başka dîvârı

matlalı kasidesiyle ondan tekkenin onarılmasını diledi. Selim–Galip dostluğu bu sorun'un çözümüne yetti. Cevdet Paşa olayı şöyle anlatıyor :

1807'de Kabakçı Mustafa ayaklanması sonunda tahttan indirilip bir yıl sonra da öldürülen III. Selim'in saltanatı on sekiz yıl sürmüştür. Çağını aşan bir ileri görüş ve düşünceye sahipti. İyi niyetli, çalışkan, vatansever ve yürekli bir padişahtı. Babası III. Mustafa, amcası I. Abdülhamit ve kendi dönemlerini dolduran Rus ve Avusturya savaşlarındaki sürekli yenilgilerin tek nedenini Batı dünyasına karşı ilgisizlikte bulmuş ve açık görüşlü kişiliğiyle İmparatorluğu Nizamı Cedit düzeni ile Avrupa'ya yaklaştırmağa çalışmıştır.

Bütün işlerinde halkın duygu ve düşüncesine önem vermiş, ülkesi için yararlı olduğuna inandığı kararları almaktan bir an geri durmamıştır. Şehzade iken yazdığı şu beyti bu gerçeği yansıtmaktadır :

Lâyık olursa cihanda bana taht–i şevket
Eylemek mahz–i safâdır bana nâsa hidmet

Padişahlığı süresince de sözüne bağlı kaldı; geri kafalı devlet adamlarının düzenledikleri Kabakçı Mustafa isyanı sonunda önce tahtını, sonra yaşamını yitirdi.

[1] Ayvansaraylı Hafız Hüseyin, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, Cilt II, s. 45, İstanbul 1281.

"Şeyh Gaalib Efendi inşâd eylediği kasîde-i tannânesini bir kıt'a arîzasına leffen Bâbıâlî'ye takdîm edüp makaam-i âsafîden dahı rikâb-i hümâyûna arz olunmağla fi'l-hâl binâsı irâde olunmuştur." [1]

Galip bu kasidesinde, biraz abartıya kaçmakla beraber, haklı idi. Tekke oturulacak durumda değildi. 20 Recep 1206 (16 Mart 1791)'da başlayan onarım aynı yılın 9 zilhicce (29 Temmuz 1791)'sinde sona erdi. [2] Galip Dede evini dergâhın harem dairesine taşıttı. İlk "mukabele" Zilhiccenin on beşinci günü yapıldı.

Şeyh Galip'in Selim'le olan ilişkileri gittikçe artıyordu. Padişah, mukabele ve ayin günleri tekkeye geliyor, şairin gönlünü alıyordu; şair de saraya çekinmesiz girebiliyordu.

Elimizdeki kaynaklarda bu ilişkileri belirten ilgi çekici satırlara rastlıyoruz. Örneğin 1237/1821'de yazılı bir Galip divanında şu kayıt var : "Hüdâvendigâr-i esbak şehîd Sultan Selîm-i Sâlis merhûm sâhib-dîvan efendimize edâ-yi deynleri için bin mahbûb altunu îsâl buyurduklarında teşekkürü hâvî takdîm-i pây-i mülûkâne buyurdukları kıt'a-i nefîsedir :

Bin aded sikke-i mahbûb ile şâd oldu kulun
Eyledin Pâdşehim bend-i düyûndan ihrâc
Ola her dânesi bin kîse vü her kîsesi bin
Alasın mülk-i adûdan o kadar bâc ü harâc" [3]

Sadettin Nüzhet Ergun, Veled Çelebi'ye ait bir mecmuada şu kaydın yer aldığını söylüyor : "Hünkâr'ın Galata Mevlevîhanesi'ne mukaabele-i şerîfeye gelüp niyâz i'tâsı 20 Muharrem 1207 yevm-i Cum'a 23 rub'iyye, dergâhın şeyhine yüz rub'iyye, sema'zenlere alelinfirâd 10 guruş, neyzenbaşıya 40 guruş, sair neyzenlere alelinfirâd 6 guruş, aşçı dedeye 15 guruş, meydancıya 15 guruş" [4].

Bütün bu kayıtlar ve ağızdan ağıza günümüze kadar gelen söylentiler Galip ile Selim arasındaki sevgi ve içtenliğin izlerini taşımaktadır. Hatta, Galata Mevlevihanesi'nin son şeyhi Ahmet Celalettin [5] Galip'le

---

[1] Cevdet Paşa, T. C. Cilt V,.s. 108.

[2] Esrar Dede, T. Ş. M., s. 293.

[3] G. D., Süleymaniye Ktp. Esat Ef. Kitapları, No. 2871.

[4] Sadettin Nüzhet Ergun, *Şeyh Galip Hayatı ve Eserleri*, s. 36-37, İstanbul, 1936. Yazar, eserinde, Veled Çelebi'ye ait olduğunu söylediği mecmua üzerine bilgi vermiyor.

[5] Sadettin Nüzhet, aynı eser, s. 37.

görüşenleri görenlerden duyduklarına göre, bir kez Padişah, Galip'in dizine yatmış ve onun okuduğu şiirleri bu durumda dinlemişti.

İlhâmi mahlasıyla şiirler yazan III. Selim, Galip'in sanat alanındaki engin bilgi ve gücüne hayrandı. 1207/1792 yılında onun divanını 3000 lira harcayarak yazdırmış, ciltletip, "tezhîb" ettirmişti[1]. Yine o zamanın ünlü hattatlarından şair Cevri'nin yazdığı pek güzel bir Mesnevi'yi de Galip'e armağan etmişti. Padişah'ın bu ilgisinden büyük bir sevinç duyan şair o zaman

Bana Sultan Selîm-i kâmver kâm-i cihan verdi
Bütün dünyâ değer bir genc-i hâsı râygân verdi[2]

matlaıyla başlayan bir kaside yazdı.

Selim'in Galip'e karşı beslediği güven ve sevgi sonucu, ona kimi "vazîfe tevcîhleri" yapılmıştı[3].

Çıkarılan bir fermanla bütün mesnevihanlıklara atama için öneri hakkı Galip'in oluyor (10 Safer 1204/6 Eylül 1794), böylece Galip öbür

---

[1] Bu divanın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Müze bölümünde saklanan 5531 No. lu divan olması olasılığı vardır.

[2] G. D. B. Kasideler, s. 18-19.

[3] Mihrişah Sultan'ın 1209/1794 tarihli vakfiyesi bu görevler üzerine bilgi vermektedir :

"Mahrûse-i Galata mevlevîhânesinde hâlâ post-nişîn olan Şeyh Galib Dede Efendi mevlevîhâne-i mezkûreden haftada iki gün salı ve cum'a günlerinde kable'l-mukaabele teberrüken ve teyemmünen hânkaah-i mezkûrda Mesnevî-i şerîf kırâet eyleyüp hânekaah-i mezkûr ile Kasımpaşa, Beşiktaş ve Yenikapı mevlevîhâneleri dervîşânından ve sâir erbâb-i isti'dâd ve istihkakdan Mesnevî-i şerîf kırâetine hâhişger ve ta'lîm ü tahsîle tâlib ve râgıb esbâb-i hünerden intihâb olunan zevâta dahı ta'lîm ve bu hidmet-i celîlesi mukaabilinde vakf-i mezbûrdan Şeyh-i merkumu yevmî 60 akçe vazîfe imâret-i mezkûreden dahı yevmî iki çift fodla ve iki mükemmel taâma mutasarrıf ola ve yevm-i mezkûrlarda bâlâda tahrîr olunan dört aded zâviyeler dervîşânından Mesnevî-i şerîf ta'allümüne ale'd-devâm hâzır ve mevcûd bulunan zevât yevmî on iki akçe şâgirdlik vazîfesi Şeyh-i mûmâileyh ma'rifetiyle müsâvât vechi üzere tevzî' ve taksîm oluna mûmâileyh ve Şeyh Mehmed Efendi'den sonra meşîhat ciheti nâ-ehle tevcîh olunmayup ancak zikirleri mürûr eden dört mevlevîhâne meşâyihinden kaadim-makaam mütevellî ma'rifetiyle lede'l-imtihân âlim ve fâzıl ve Mesnevî-i şerîf tedrîs ve ta'lîmine muktedir ise cihet-i mezkûre ol zâta tevcîh oluna (Bu metni Sadettin Nüzhet'in yukarıki notlarda adı geçen kitabının 38. s. sından aldık.)

Mevlevi şeyhlerinden üstün bir dereceye erişmiş bulunuyordu [1]. Humbarahâne–i Cedîd'de padişah tarafından yaptırılan caminin mesnevihanlık görevi de ona verildi [2].

III. Selim'in bu "ihsan" ve "iltifatına" Galip onun adına yazdığı kasidelerini sunmakla karşılık veriyordu. Padişahın oluşturduğu her kurum için şair uzun övgüler, tarihler yazmış, onun yenilikseverliğini yinelemiş durmuştur.

Selim'in annesi Mihrişah Sultan'la kızkardeşleri Beyhan ve Hatice sultanlar da Galip'i beğenenler arasında idiler. Ahmet Hikmet [3]'e göre, Valide Sultan, Galip'e "Pamuk şeyhim" derdi. Yine eski kaynaklarda rastlanmayan, ama Mevleviler arasında bir söylenti halinde günümüze kadar sürüp gelen bir başka olay da Beyhan Sultan'ın, Galip'in ilk "defter–i eş'ârını" ciltletmiş ve bir kasidesi için on bin altın bağışlamış olduğudur [4].

Bir başka söylenti de Galip ile Beyhan Sultan arasındaki aşkla ilgilidir. Buna göre, şair, Beyhan Sultan'ı derin bir aşk ve ilgi ile sevmektedir. Tarihsel kayıtlarda bu ilişkiyi belirtecek en ufak bir bilgi ya da işaret yoktur. Ahmet Hikmet şöyle söylüyor :

"Gaalib merhûm, Sultân–i âlîşâna karşı gönlünde bir tebcîl–i âteşîn saklardı. İhtimal ki bu kadar teşvîkler mukaabilinde Gaalib Dede hücre–i samîmiyyetine çekildiği zaman :

Âh kim düştü gönül bir şeh–i âlî–câha
Reh–nümâ her keremi bin elem–i can–kâha

zemzeme–i âteşîniyle bissiyât–i harîmine gizlice tertîl eylerken, yine râz–i ye'sini izhâra muvaffak olamayacağını anlayarak o sırada tanzîm eylediği

---

[1] Galip'in yetkisini belirten aşağıdaki belgeyi göndermek inceliğini gösteren değerli arkadaşım Arşivist Muzaffer Erdoğan'a teşekkür etmeyi borç bilirim :

"Gümrük Emîni Hasan Ağa'nın Galata hâricinde Kulekapısı kurbünde bine â eylediği mektub ile üç aded çeşmenin vakıflarına mütevellî olan İsmâil'in ref'ine ve Hacı Hasan'ın mütevellî ta'yînine dâir 26 Muharrem 1213", Muallim Cevdet tasnifi, Belediye bölümü No. 6100.

[2] Esrar Dede, T. Ş. M. s. 294-95.

[3] Ahmet Hikmet, İlâve–i Hak, No. 12.

[4] Aynı eser.

تقریر محبت بتو ننوشتم وکفتم
نا کفته بدانی و ننوشته بخوانی

beyt–i fârsîsini, belki bir âh–i sâf ile, evrâk–i perîşânı arasına kayd ve tevdî' etmiş olmalıdır."[1]

İbrahim Necmi Dilmen de "Galib'in Beyhan Sultan'a yazdığı medhiyyeler müşârünileyhâya râbıtasının sâdece bir alâka–i tâbiiyyetten ibâret kalmadığı, kalbî bir irtibât derecesine yükseldiği zehâbını vermektedir"[2] diyor.

Saray tarafından bu kadar sevilen ve sultanlarla senli–benli olabilen şairin böyle bir gönül serüveni geçirmiş olması yadırganmamalıdır. Galip Divanı'nda Beyhan Sultan adına yazılmış 3 kaside ve 4 tarih vardır. Beyhan Sultan'a böylesine ilgi gösteren Şeyh'in, bu ilgiyi Hatice Sultan'dan esirgemiş olması her halde anlamlıdır.

Bir sühanla dil–i vîrânımı ma'mûr etti
Ede mesrûr anı Hak gönlümü mesrûr etti

beytiyle ona karşı duyduğu bağlılığı anlatmak isteyen Galip'in Beyhan Sultan'a sunduğu bütün manzumelerde derin bir saygı ve sevginin izlerine rastlanır.

GALİP ve ESRAR DEDE

Galip, kendisi gibi Mevlevi dedelerinden ve zamanın oldukça tanınmış şairlerinden biri sayılan Esrar'ı[3] çok severdi. Onu dergâhın en önemli hizmetlerinden birine, kazancılığa atamıştı (1211/1796). Esrar'ın

---

1 Ahmet Hikmet, Türk Yurdu, Cilt : V, s. 30.

2 Târîh–i Edebiyyât Dersleri, Cilt : I., s. 241.

3 1162/1748 de İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmet olan Esrar'ın babası Ahmed–i Bîzebân, büyük babası Hasan ibn Osman'dır. Öğrenimi üzerine yeteri kadar bilgimiz yoktur. İhsan Mahvi basılmamış "Mevlevî Şairleri"nde, Dede'nin "Arabî" ve "Fârisî" den başka Rum, Latin, İtalyan dillerini de öğrenmiş olduğunu yazıyor. Galata Mevlevihanesinde Şeyh Galip'e intisapla çilesini tamamladıktan sonra dedelik rütbesine ulaşmıştır. Uzun süre Mevlevihanenin bir odasında, tek başına, yaşamını şiir yazmak ve araştırmalar yapmakla geçiren Dede, 49 yaşında iken, Miraç'a rastlayan 27 Recaep 1211/1796'de ölmüştür. Galata Mevlevihanesinde gömülüdür. Basılı divanı, Mevlevi tezkiresi vardır; bir de İtalyanca sözlüğü olduğu söyleniyor.

Galip'e karşı duyduğu sevgi ve bağlılık sonsuzdu. Şair, divanında her vesile ile bu duygularını sık sık açıklamıştır :

Gaalib dedem olup hakka
Dersi ben andan almışam Esrâr[1]

Şeyhim reh–i mevlevîde Gaalib oldu
Feyz–i nefesi âleme vâhib oldu

Hâliyâ feyz–i Hazret–i Gaalib
Cân–i Esrâr–i nâ–be–sâmandır
Bana her bir nigâh–i merhameti
Hasteye tâb mürdeye candır[2]

Dem–be–dem iltifât ü eltâfı
Başka in'âm başka ihsândır
Ser–güzeştim o şâh ile gûyâ
Kıssa–i mûr bâ Süleyman'dır[3]

Şeyh Galip'in 1210/1795'da kızı Zübeyde için yazdığı şu tarihte de şair için saygı dolu mısralara rastlıyoruz :

Hazret–i Gaalib Dede sırr–i cenâb–i mevlevî
Kim odur ma'mûr–sâzı hâtır–i vîrânımın

Bende–i memlûkûyum ol mürşid–i allâmenin
Hükmüne merbûttur târ–i zaîfi cânımın

Sâye–i feyz–i Cenâb–i Pîr memdûd eyleye
Başımız üzre benimle cümle–i ihvânımın

Doğdu bir mahdûmesi hemçun çerâğ–i âftâb
Eyledi rûşen ocağın şeyhimin sultânımın

Söyle ey Esrâr târîh–i şikeste–besteni
Vüs'at–i tatvîli yoktur tab'–i ser–gerdânımın

Çâr anâsır müjde–i târîhine eyler şitâb
Îd–i ekber geldi mevlûdu Zübeyde Hanım'ın[4]
1210/1795

---

[1] Esrar Dede divanı, s. 9.
[2] Aynı eser, s. 145-46.
[3] Aynı eser, s. 60.
[4] Aynı eser, s. 130.

Esrar, Tezkire–i Şuarâ–yi Mevleviyye önsözünde ustasına duygularını şu beyitlerle belirtmektedir :

Feth olsa nola der–i metâlib
Hâzır nazar–i Cenâb–i Gaalib

Hâdî–i tarîk–i âşıkandır
İhsânı bu yolda râygândır

Kıldı beni himmetiyle gûyâ
Ben bilmez iken nedir bu ma'nâ

Oldum ana çünki ben de bende
Sultânlık hâsıl oldu bende

Ol sâyede kâm–yâb oldum
Matlûbumu ol kapuda buldum

Dest–i keremi başımda tâcım
Nûr–i nazarı yanar sirâcım [1]

İki Mevlevi şair arasındaki arkadaşlık ancak altı yıl kadar sürebildi. Galip önce annesi Emine Hatun (1209/1794)'u, iki yıl sonra da Esrar Dede'yi yitirmek mutsuzluğuna uğradı. Arka arkaya gelen bu iki acı onu pek üzdü. Esrar'ın arkasından edebiyatımızın en büyük anıtlarından biri sayılabilecek olan

Kan ağlasın bu dîde–i dür–bârım ağlasın
Ansın benim o yâr–i vefâ–dârım ağlasın [2]

beytiyle başlayan mersiyesini yazdı. Bu iki ölüm, şairi çok sarstı. Sonunda kendi de hastalandı. Birkaç ay süren hastalığı bütün bakımlara, alınan bütün önlemlere karşın gittikçe artıyordu. Kendisi de artık iyileşemeyeceğini anlamıştı. Bir söylentiye göre, hastalığı sırasında kendisini görmeye gelenlerden Kale Halifesi–zade Hamdullah Efendi, şairden "henûz" redifli Farsça bir gazeline nazire istemişti. Galip'in bu istek üzerine yazdığı gazel onun son eseri olmuştur. [3] Şair bu gazelinde ölümünün yaklaştığını belli eden etkili bir dil kullanmıştır.

---

[1] Ali Enver, *Sema'hâne–i Edeb*, s. 175.

[2] G. D. B. s. 139-40.

[3] Halet Efendi Mecmûası, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Kitapları, No. 776. Gazelin baş tarafında şu bilgi veriliyor : "Garâib–i ahvâllerindendir ki bundan sonra suhan söyledikleri vâkı' olmamıştır. Kal'a Halîfesi–zâde mûmâileyh fazîletlü Hamdullah Hazretlerinin ibrâmlariyle anlara nazîre olarak gûyâ olmuşlar idi.

جان سفر کرده ودل واله دیدار هنوز
خانه خالی شد وآیینه بدیدار هنوز [1]

Vakanüvis Nuri Bey, şairin "(و ای نعیم لایکدره الدهر) mazmûnu üzere ber-iktizâ-yi hikmet-i Bârî birkaç mâhtan berü mizâclarına ba'zı ârıza târî olup bunca tedâbir ü devâ gayri müfîd ve âkibet hayât-i müsteâr-i fânîden nâ-ümmîd" [2] olduğunu söylüyor.

Ağızdan ağıza yayılarak günümüze kadar gelen söylentilere göre de, Galip'in hastalığı veremdi. Ahmet Hikmet de onun veremden öldüğünü yazmakta ve hastalanmasına neden olarak şu olayı göstermektedir: 'Bir cum'a günü mukabele esnâsında çehre-i câzibine ve kadd-i mevzûn-i şâirânesine yakışacak surette mu'tenâ ve mükellef giyinmiş olduğu hâlde semâ'hâneye çıktığı sırada; kendisinin mâ-sivâya fazla ehemmiyyet vererek âlâyişe kapılmamasını ve böyle zînetle me'lûf olanların başlarını fedâ etmeleri lâyık olacağını muhtevî yanında bir tehdîd-nâme buldu. O sırada Sultân Selîm hakkında dahi bazı cühelâ tarafından urcûfeler neşr olunmağa başladığından, şâir-i ârif, şimdiye kadar kendisine tapınırcasına hürmet ve mahabbet gösteren dervîşler arasında böyle galîz rûhun bulunuşuna ve böyle bir küstahlığın sûduruna pek teessüf etti. Bu vak'anın tesîriyle o günden sonra her şeyden elini çekti. Birkaç sene içinde veremden vefâtına kadar ihtiyâr-i inzivâ ve halvet etti" [3].

Mevleviler arasında Galip'in hastalanmasına neden olarak gösterilen birkaç söylenti daha vardır. [4]

"1 – III. Selim Şeyh Galip'le beraber bir çarşamba günü Beşiktaş Mevlevîhanesi'ne gitmişler. Âyinden evvel tekkenin şeyhi Yusuf Zühtü Dede'nin Mesnevî okutması icabederken hükümdar o gün dersin Galip tarafından verilmesini emretmiş, şair bunun üzerine kürsüye çıkmış, fakat dergâhında muntazam takrirler yapabilen Şeyh, burada bir kelime bile söyleyemediği için fevkalâde mahcup olarak kürsüden inmek mecburiyetinde kalmış ve o günden sonra hastalanmış. İşte, Galip'in böyle ânî surette hastalanması gönül ehli olan Beşiktaş şeyhini kırmasından ileri gelmiş.

---

[1] G. D. B. Gazeller s. 54.
[2] Halil Nuri, N., s. 472.
[3] Ahmet Hikmet, İlâve-i Hak, No. 12.
[4] Sadettin Nüzhet, Ergun, Şeyh Galib Hayatı ve Eserleri, s. 44.

2 – Şeyh Galip bir gece Yenikapı Mevlevîhanesi'ne gitmiş, Ali Nutkî Dede ile karşı karşıya otururken mağrurâne bir vaziyet takınmış, hattâ başından sikkesini çıkarmış :

– Şeyhim, biraz rahat edelim, demiş.

Şeyh de :

– Evet, uykunuz geldi galiba, istirahat buyrun diye kalkmış, harem dairesine çekilmiş, Alî Nutkî Dede bundan fevkalâde incinmiş, işte, himayesi altında yetiştiği şeyhinin kalbini kırması kendisine manevî bir sille olmuş ve bu yüzden hastalanmış.

3 – Galip bir gün at üzerinde olduğu halde Yenikapı Mevlevîhanesi'ne gidiyormuş. Dergâhın beş on adım berisinde Sahih Ahmet Dede[1]'ye tesadüf etmiş, at üzerinde iken selâm vermiş, Dede ise, fazlaca eğilmek suretiyle mukabelede bulunmuş. Halbuki bu tarzda selâm, ancak Konya çelebilerine verildiğinden Dede'nin maksadı bir tazim değil, Galip'in edebe muhalefet ettiğini anlatmak imiş. Onun, feyz aldığı dergâha yaya olarak gitmesi icabederken atla gitmesi ve hususiyle Ahmet Dede gibi ihtiyar ve ârif bir zata mevlevîliğe yakışacak bir tarzda selâm vermemesi, felâketini mucip olmuş ve hastalanmış."

Bütün bu söylentiler şairimizin genç yaşta ölmüş olması yüzünden, bu olayı bir nedene bağlamak ve özellikle onun "mağrur" yanını göstermek gereksiniminden doğmuş olsa gerektir. Söylentilerin gerçek olup olmadıklarını belirtecek hiçbir belge yok elimizde. Duygulu ve ince şairin vereme yakalanmış olduğu düşünülebilir.

Galip'in hastalığı çok az sürmüştür. Bu konuda söylenenler de birbirine uymamaktadır. Ahmet Hikmet'e göre, hastalık birkaç yıl, Vakanüvis Nuri'ye göre ise iki üç ay kadar sürmüştür. Nuri, Şeyh Galip zamanının olaylarını yazmıştır; bu bakımdan Ahmet Hikmet'inkinden çok, onun verdiği bilginin doğru olacağı söylenebilir. Böylece, şairimizin iki üç ay gibi kısa bir zamanda ölüme sürüklendiği anlaşılıyor.

Galip, 26 Recep 1213 (3 Ocak 1799) Çarşamba sabahı ölmüştür. Nuri, şairin ölümü üzerine şu bilgiyi veriyor : "Her hâlde ebnâ-yi cinsine gaalib bir zât iken pençe-i nâgeh-gîr-i ecelde mağlûb olup işbu

---

[1] Yenikapı Mevlevihanesi aşçıbaşşısı olan Şerif Ahmet "Sahîh Ahmet Dede" adıyla tanınmıştır. Galip'in şeyhi olan Ali Nutki Dede'yi bu zat yetiştirmiştir.

Receb-i şerîf'in yirmi altıncı günü ale's-seher karîn-i rahmet-i müteâl ve zâde-i tab'-i ilhâm-nebe'leri olan

Gül gibi açıldım ammâ gülmedim

mısra'-i bercestesi kendülere hasb-i hâl oldu" [1].

Ali Nutki Dede de Defter-i Dervîşân'da aynı günü saptamıştır. Esrar Dede tezkiresinin birçok yazma nüshalarına eklenen "hâşiye"lerle Semâ'hâne-i Edeb [2]'te ise bu tarih 27 Receb Perşembe olarak gösterilmiştir ki, yanlıştır. Bu değişikliğin Galip'in "kandil günü" öldüğünü göstermek ve dolayısıyla ona bir kutsallık "atfetmek" çabasıyla yapılmış olduğunu düşünmek yerinde olur.

Şairin cenazesi, Kandil'e rastlayan Perşembe günü büyük bir törenle kaldırılmış ve Galata Mevlevihanesi türbesinde, tanınmış Mesnevi şarihi İsmail Rüsûhi Dede'nin hemen ayak ucuna gömülmüştür.

Ali Enver "Vefatında pederleri (Mustafa Reşid Efendi) berhayat olmağla oğlu tenşûy üzerinde gasl olunur iken (Oğlumu bir kere daha göreyim) deyü magsile gidip gördüğünde ak sakalına yaşlar akmakta olduğu halde (Ah oğul bu tahtaya kara sakal yakışmıyor) diyerek ric'at etmiş olduğunu Gelibolu Mevlevîhanesi Şeyhi reşâdetlü Mustafa Dâniş Efendi Hazretleri'nden işittim" [3] diyor.

Zamanın şairleri ve bilginleri de bu büyük insanın arkasından içtenlikle gözyaşı dökmüşler; ölümüne yazdıkları tarihlerle onun adını ölümsüzleştirmişlerdir. Galip'in, çevresinde ne kertede sevilip sayıldığını göstermesi bakımından, ölümü için yazılan tarihlerden birkaçını aşağıya aldık :

Hayf maglûb-i ecel oldu çeküp
Renc-i bî-hadd ü aded Gaalib Dede
Medd edüp âhı dedim târîhin
Oldu nâ-peydâ meded Gaalib Dede [4]

---

[1] Halil Nuri, T. N., s. 472.

[2] Ali Enver, *Semâ'hâne-i Edeb*, s. 139; Sadettin Nüzhet Ergun, *Şeyh Galip, Hayatı ve Eserleri*, s. 48.

[3] Ali Enver, Sema'hâne-i Edeb, s. 178.

[4] Sururi Divanı, s. 156.

Çerh–i kec–rev galata düştü yine
Kıydı ehl–i dile âh ol bed–hû
Cevr–i devr ile hamûş oldu dirîğ
Galata Şeyhi gibi nâdire–gû
Gaalib–i mutlak olurdu sözde
Etse merdân–i suhan ana gulû
Kıldı eflâke edüp rûhu urûc
Şeb–i Mi'râc'da azm–i mînû
Mislini zîr–i felekde bulamaz
Etmesin yok yere devran tek ü pû
Çille–i lâhde çekildi gitdi
Erbaîn içre o merd–i nîkû
Hüzn ile Surûrî dedi târîh
Geçti Gaalib Dede candan yâ hû
1213

Eserini ve adını sık sık andığımız Vakanüvis Halil Nuri Bey'in oğlu "müderrisînden" Mehmet Nebil Bey de Galip'in ölümüne şu tarihi yazmıştır :

Sûz–i gamla yakar erbâb–i dili bu devrân
Döndü tennûre bakup cümlesi bu ahvâle
Ya'ni Şeyh–i Galata Hazret–i Gaalib Dede kim
Şi'r ü inşâda ne mümkün gele vasfı kaale
Can atup gitti behişte dönerek rûhu anın
Çıka Rıdvân kudûmu içün istikbâle
Mermere sikke kazar bende–i Mevlânâ'lar
Rağbet etsin mi bu dünyâdaki câh ü mâle
Diyelim çâre yok ey merd–i Hudâ eyvallah
Zen–i dünyâ hele şâyeste değil ikbâle
Dedi târîhini bu demde ney–i kilk–i Nebîl
Göçtü Gaalib Dede yâ hû deyüp ehl–i hâle [1]

Galata Mevlevihanesi "hizmet–i rûhâniyye"sinde bulunup Galip Dede'nin "mazhar–i nüvâziş" i olan İsmail Hulûsî Dede de şu kıtayı söylemiştir :

[1] Halil Nuri, T. N., s. 474.

Samîmî matlabım ayrılmamaktı bir nefes senden
Firâkınla visâl-i mevte olsam çok mudur tâlib
Ben artık sarf-i ümmîd eylemem nakd-i hayâtımdan
Perîşân oldum ey sermâye-i cem'iyyetim Gaalib[1]

İlk baskıda yer almayan öbür beş tarihi ve bunlarla ilgili bilgileri de A. Gölpınarlı'[2]dan, olduğu gibi alıyoruz:

"Sürûrî (1229 H. 1814), vefâtına

گچدی غالب دده جاندن یا هو

mısra'ını târih düşürmüştür. Galib Dede'ye mensûb olduğunu sandığımız Süvârî Mukabele kalemi hulefâsından Abdülhalîm adlı bir zatın da, biri tâm, öbürü bir beyitle, lâfzî ve manevî mücevher iki târihi vardır :

Hazret-i Galib-i Es'ad ki Hudâ
Eylemiş îdi o zâtı âgâh
Galata hânkahinde heşt sâl
Şeyh-i kâmil idi ol âlî-câh
Şeb-i âzîne vü mi'râc idi hem
Oldığı demde hemân rûy-be râh
Fukarâsiyle muhibden başka
Eyledi rıhleti çok kalbi tebâh
Didi târîhini bu bende Halîm

گوچدی غالب دده صد واه
1213

Dâr-i ukbâda behişt gurfesine
İdicek rıhlet o genc-i râzım
Oldı cevher ile târîh Halîm
Söylemek lâfzan ü ma'nen lâzım

بیلك ایکیوز اون اوچده باق آه
غالب اسعد دده اولدی عازم
1213

---

[1] Muallim Naci, *Mehmet Muzaffer Mecmûası*, İstanbul, 1306, s. 32. Hulûsi Dede'nin Galata Mevlevihanesinin aşçıbaşılık görevinde bulunduğu ve Galip'in kız kardeşiyle evli olduğunu *Semâ'hane-i Edeb*'deki biyografisinden öğreniyoruz.

[2] Şeyh Galip, *Hüsn ü Aşk*, Hazırlayan : Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul, 1968, s. 20-22.

Birinci târîh on fazla geliyor ve 1223 yılını gösteriyor; on tâmiyeli; fakat tâmiyesi de belirtilmemiş. İkinci târîh doğru; iki mısraın noktalı harfleri 1213 yılını tutmaktadır (1214'te yazılmış 1215 saferinin 15. günü Abdülhalîm tarafından temellük edilmiş "Cezîre-i Mesnevî Şerhi"; İst. Üniv. K. yaz. 222 – kapak yaprağı). Vak'anüvîs Halil Nûri Bey'in oğlu Nebîl Mehmed de (1215 H. 1819).

گوچدی غالب دده یا هو دیوب اهل حاله

mısraını târîh düşürmüştür (İst. Üniv. K. Nail Bey Kataloğu). Galib Dede hakkında söylenmiş dördüncü târîh, İşkodralı Mustafa Şerif Paşa'nın oğlu 1313'te (1896) vefât eden Hasan Hakkı Paşa'nındır. Şeyh Galib'e mânen bağlı olduğu anlaşılan bu zat, 1310'da temellük ettiği Hüsn ü Aşk'ın 2.a yaprağına düşürdüğü şu târîhi yazmıştır :

Li muharririhi'l-fakıyr

Galata şeyhi Mevlevî — Galib Dede hazretleri
Genc îdi rıhlet eyledi — Huzn ile doldı ef'ide
Hakkı güher târih didi — Lafzen ü ma'nen fevtine

بیلك ایکیوز اون اوچده در همبزم حق غالب دده

(İst. Süleymâniye K. Hasan Hüsnü Paşa kitapları; No. 1041. Hakkı Paşa'nın hâl terc. için b. İbnü'l-–Emin Mahmud Kemal : Son Asır Türk Şairleri; İst. 1930 Orhaniye Mat. S. 487-489).

GALİP'İN AİLESİ

Öteden beri Mevleviler arasında her nedense Galip'in "mücerret" olduğu, yani evlenip çoluk çocuğa karışmadığı söylenir Oysa elimizdeki belgeler bize, eşinin kim olduğunu ve hangi tarihte evlendiğini belirtmemekle birlikte, onun ikisi erkek ve biri kız olmak üzere üç çocuğu bulunduğunu göstermektedir : Ölümünden üç yıl önce doğan kızı Zübeyde için Esrar Dede'nin yazmış olduğu tarihi biraz önce anmıştık. Yine, rahmetli M. Cevdet, şairin ölümü dolayısıyla, çocukları Ahmet, Mehmet Mecit ve Zübeyde'ye İstanbul Gümrüğü mukataası malinden otuzar akça gündelik bağlandığını gösteren resmi bir belge (ferman) elde etmiştir

Bugün ise Galip'in kuşağından kimsenin yaşamadığını göz önüne alırsak, çocuklarının ya çok yaşamadıklarını ya da evlenmediklerini tahmin edebiliriz.

GALİP'İN MİZACI

Galip'in biyografisinden söz eden eserlerde onun fizik yapısına ve özelliklerine hemen hiç değinilmemiştir. Yalnız, Ayvansaraylı Hafız Hüseyin şair için "Vasatü'l-kaame zarîf ve sabîhü'l–vech bir zât idi." der. Ahmet Hikmet, Galip'i yakından tanıyıp tanıtmayı bir gereksinim halinde duyar ve hayalinde onun portresini çizmeğe çalışır, şairi "İri kirpikleri içinden parlak bir çerağ saçan koyu yeşil gözlü, ince kaşlı, kara ve değirmi sakallı mübârek bir Şeyh–i ârif–i Mevlevî" [1] olarak canlandırır.

Kitaplarda, dergilerde rastlanan resmi ise ressam Münif Fehim'in kaleminden çıkmış "tasavvurî" bir resimdir.

Günümüze kadar anlatılagelenlere ve elde bulunan kimi belgelere göre, şairimiz neşeli bir insandır; şakadan, espriden hoşlanır. Vakanüvis Pertev'e yazdığı tahmis ve bu tahmisi taştir etmesi, yine şairin basma Divan'a alınmamış olan bir lugazi, mizacının bu yanını belirten manzumeleridir [2].

Sadettin Nüzhet Ergun, Şeyh Galip adlı eserinde, Ahmet Celâlettin, Veled Çelebi, Ahmet Remzi, Tahir ve Abdülbâki gibi Mevlevilikle ilgili kişilerden aktardığı birkaç fıkra anlatır. Şairimizin mizacını bir kerteye kadar belirtmiş olmaları bakımından onun kişiliği ve çevresi ile ilgili olan bu fıkraları almayı uygun bulduk :

"1 – Galip'in 'ehl–i beyt' muhabbetini gösteren,

İkrârımıza ser veririz ahde kavîyiz
Biz Şâh–i velâyet kuluyuz hem Alevîyiz

gibi manzumeleri şayi olduktan sonra tekkesine birtakım şiî akidelerini benimseyen adamlar toplanmağa başlamış, bunu gören sünnîler de dergâhtan yavaş yavaş ayaklarını kesmişler. Bu hal günden güne çoğalmış; hatta Galip'in bektaşiliği bile söylenmeğe başlanmış. Bu ziyaretçilerin çokluğundan usanan şair, çok sevdiği dervişi ve arkadaşı Esrar'a güzel bir talik ile يا حضرت معاويه levhasını yazdırmış ve oturduğu yerin baş ucuna astırmış. Bu defa bunu gören Alevîler de tekkeye uğramaz

[1] Ahmet Hikmet, Şeyh Galip, Türk Yurdu, Cilt : V, Sayı : 30, İstanbul, 1927.
[2] Bk. Ek bölüm, s. 171-72.
[3] Sadettin Nüzhet Ergun, Şeyh Galib, Hayatı ve Eserleri s. 51.

olmuştu. Bunun üzerine Galip, Esrar'a demiş ki : Alevî olduk sünnîler darıldı; Muaviyeci göründük, şiîler uzaklaştı. Şimdi biz bize kalalım, tatlı tatlı konuşalım.

'2 – Galip sikkesini daima eğri olarak giyermiş. Muarızlarından bazıları bunu vesile ittihaz ederek şair aleyhinde bulunmağa başlamışlar. Galip de onlara

Doğrudur Hakk'a özüm değme kec olsun külehim

mısraiyle cevap vermek istemiş.

'3 – Galip'in Halet ile aralarında derin bir samimiyet varmış ve ekseriyetle şakalaşırlarmış. Bir kış günü Galata Mevlevîhanesinin kapısından beraberce girerlerken iki köpeğin birbirine sarılıp yattıklarını görmüşler. Galip, derhal 'ne halet yatıyorlar' demiş. Söz altında kalmak istemiyen Halet ise 'evet fakat hangisinin hali Gaalib belli değil' cevabını vermiş.

'4 – Galip,.devrin birçok ricalini yemeğe davet etmiş. Sofraya büyük bir itina ile pişirilmiş patlıcan kebabı gelince, misafirlerden biri şaka olsun diye 'Allah'ın birliğini ilk tasdik eden sebze patlıcandır' demiş. Misafirler gülüşmüşler ve her biri bu zeminde ayrı ayrı sözler söylemişler. Galip'in terbiyesiyle yetişen dedelerden biri sofrada hizmet ediyormuş. Esasen yemeklere uzaktan baktığı için ağzı sulanan dede, bu lâtifelere tahammül edemiyerek derhal 'Efendim' demiş 'Allahın birliğine inanan patlıcan sizin bu sofrada yediğiniz patlıcandır; bizim Somat–i şerif'te yediklerimiz hâlâ gâvurum diye bağırıyorlar".

II

GALİP'İN ESERLERİ
VE
SANATI

GALİP' GELİNCEYE KADAR TÜRK ŞİİRİ

Kökenlerinden başlayarak Arap ve daha çok İran etkisi altında gelişip olgunlaşan edebiyatımız, bu edebiyatların kusur ya da üstünlüklerine de, doğallıkla ortak olmuştur. Uzun zaman şiirimize örneklik etmiş olan İran şiiri bezemeci (décoratif) nitelikli bir şiirdir. Aynı konular yinelenir durur. Şairler için yeni konular bulmak diye bir sorun yoktur, aksine, eski sanatçılarla daha iyi yarışabilmek amacıyla aynı konuları kullanırlar. Bir manzumenin bölümleri hiçbir zaman değişmez ve bütün çalışma yalnız ayrıntılar üzerinde olur.

Bu koşullar altında ilk dönemlerde yetişen şairler konu bakımından pek büyük güçlüklere uğramadan hayallerini gerçekleştirebiliyorlar ve başarılı eserler oluşturuyorlardı. Oysa sonraları bu sorun pek güçleşti : Yapmacığa düşmeden bir özellik göstermek çoğu kez olanaksızdı. Yapmacık ise eserin değerini azaltıyordu. İşte bunun sonucu olarak kaba nükteler, sözcük oyunları çoğaldı, sanat adına ortaya garip, bayağı ve tatsız eserler sürülmeye başlandı.

Genel olarak İran sanat ve edebiyatının bu nitelikleri, pek az bir değişiklikle, edebiyatımızın da nitelikleri olmuştur. İran edebiyatında olduğu gibi bizde de eser bir "bütün" olarak değerlendirilmez. Konuların yeniliği, özelliği hiçbir zaman söz konusu olmaz; hatta, genel olarak onların asal bölümleri bile değişmez. Hamdullah Hamdi ile İbn Kemal'in "Yusuf ve Zeliha"ları, yine Hamdi ile Fuzuli'nin Leylâ ve Mecnun'ları, Âhi ile Şeyhi'nin "Hüsrev ve Şirin"leri bu yargıya hak verdirecek niteliktedir.

İlk dönemlerde yetişen İranlı sanatçılar oluşturdukları şaheserlerle ereklerine ulaşmışlar ve özgün olabilmişlerdi. Osmanlı "edipleri" ise uzun zaman etki ve büyüsü altında kaldıkları bu eserlerden gözlerini çeviremedikleri için ilk dönemlerden başlayarak onları taklit ettiler. Başlangıçta taklit, bir edebiyat için muhakkak ki kusur sayılmazdı. Hatta taklit, öteden beri edebiyatların oluşmasında önemli bir etken olagelmişti. Edebiyatımız nasıl İran edebiyatını taklit ile oluşmuşsa Klasik Fransız edebiyatı da Latin ve Yunan edebiyatlarının taklidiyle oluşmuştu.

Şairlerimiz konuların yeniliğine önem vermeden Husrev'den, Nizami'den Cami'den alıntılarda bulundular. Gazel ve kaside alanında hep birbirlerini taklit etmeden ve biribirlerine nazireler yazmaktan geri durmadılar. Bu yüzden, edebiyatımızda "nazîrecilik" dediğimiz tehlikeli hastalık baş göstermiş oldu. Nazirecilik, eski edebiyatın çöküş ve yıkılışını hazırlayan nedenlerin başında gelmektedir.

Eski edebiyatımızda açıkça görülen kansızlık ve dermansızlığın nedenini İran'ı taklitte değil, bu taklidin körükörüne ve yanlış bir yöntemle oluşturulmasında aramalıdır. Fuzuli, Baki, Nedim gibi şairler İran edebiyatından aldıkları asal öğeleri kendi sanat güçleri ve yetenekleri ile çok güzel bir biçimde kaynaştırabilmişler ve bu sayede birer doruk olmuşlardır.

Şeyh Galip'e gelinceye kadar Türk şiiri dört yüz yılı aşan bir yaşam dönemi geçirmiş, şekil ve tür değişikliği bakımından değişik evreler yaşamıştı. Fuzuli, divanı ve "Leylâ ve Mecnun"u ile, seven ve acı çeken insanı vermiş, manzumelerinde övgüye değer bir "şekil" erginliğine de ulaşmıştı. "Rindcesine" şiir Ruhi'de, uyum şiiri Nef'i'de, düşünce şiiri Nabi'de en güzel anlatımlarını bulmuş, İstanbul'un yerli renkleriyle donatılmış, şen, kıvrak ve yaşam dolu söyleyişleri Nedim'in büyülü kalemiyle edebiyatımıza maledilmişti.

İşte, Şeyh Galip, edebiyat alanında kendini gösterip ilk eserlerini vermeye başladığı zaman Türk şiirinin genel görünüşü böyle idi. Nedim zamanından beri eski gücünü yitirmeye başlayan şiir Ragıp Paşa ile ufak bir canlanış, bir kıpırdanış gösterdikten sonra sıradan taklitçilerin, düzmece mutasavvıfların elinde tümüyle sönmeye yüz tutmuştu. III. Ahmet döneminden başlayarak gözlerin yavaş yavaş Batı'ya çevrilmiş olması, İran edebiyatının son bir–iki yüzyıldan beri taklide değer önemli bir sanatçı yetiştirmemesi, edebiyatımızda köklü bir değişiklik, bir yenilik yapmanın artık zorunlu olduğunu duyuruyordu. Her alanda eskilik ile yeniliğin, gelenekseverlikle ilericiliğin çarpışmakta olduğu bu dönemde Türk şiiri ya büsbütün göçecek, ya da üstün bir sanatçının soluğu ile son bir kez daha parlayacaktı.

Büyük bir sanatçı yetişti; kendi yoluuda bir atılım da yapmadı değil. Ama bu atılım, edebiyatımızı sürüklenmekte olduğu uçurumdan çekip kurtaracak, ona yeni bir ruh, yeni bir canlılık verecek türden değildi. Nitekim bu şairin ölümüyle, çöküş daha da hızlanacak, Divan şiiri bilinen yazgısına boyun eğecektir.

GALİP'İN ESERLERİ

I. Divan : Galip Divanı'nın elimizde bulunan tek basması 1252/1836 tarihini taşımaktadır; Mısır'da Bulak basımevinde Yesâri-zade yazısıyla, özenle bastırılmıştır. Divan, daha sonra nitelikleriyle vereceğimiz Esrar Dede yazmasındaki altı kasidesi ve 54 a – 60 a arasındaki tarih'leri, Topkapı Sarayı Hazinesi nüshasındaki hece vezniyle yazılmış bir manzumesi ve başka birkaç nüshada rastladığımız mizahi bir lugaziyle Pertev Efendi için yazdığı yine aynı nitelikte mesnevi tarzındaki mektubu dışında Hüsn ü Aşk'ı ve şairin öbür bütün manzumelerini içinde bulundurmaktadır [1]. Divan'ın düzenlenmesine özel bir özen gösterilmiş olduğu gözden kaçmıyor. Buna karşın eser yine yanlışlardan bütün bütün kurtulmuş değildir.

124 sayfası kaside, tarih, terciibend, müseddes, muhammes, tahmis, şarkı, hikâye, bahritavil ve bir mektubu; 164 sayfası gazeller ve çeşitli tarihleri ve son sayfası da Hüsn ü Aşk mesnevisini içeren Divan 380 sayfadır.

Galip'in, eserini düzenlerken eski edebiyatımızın hemen bütün nazım şekillerini kullanmak çabasını güttüğünü açıklaması bakımından divanının içeriğini bir bir göstermeyi uygun bulduk :

28	kaside	1	tezkire (mensur)
69	tarih	371	gazel
14	terciibent	1	mersiye
8	müseddes	2	lugaz
19	tahmis	1	natamam gazel
3	muhammes	48	kıt'a
11	şarkı	63	rubai
19	beyit	4	müfret
13	mesnevi	1	bahritavil

Galip Divanı'nın elde bulunan tek basmasından başka birçok yazmaları vardır. Biz İstanbul kütüphanelerinde 19 ve Fakültemiz (D.T.C.F.)

---

[1] Abdülbâki Gölpınarlı, *Şeyh Galip, Hayatı –Sanatı– Şiirleri*, İstanbul, 1953 adlı eserinde (s. 17) "Divanı, ölümüne kadar yazdığı şiirler de toplanarak tertiplenen bir divan nüshası esas tutularak .... bastırılmıştır." diyorsa da kendisi aşağıda inceleyeceğimiz yazmaların hepsini göremediği için bu yanlış yargıya varmıştır.

Gölpınarlı'nın andığımız bu eserinin bir eleştirisi için : Sedit Yüksel, *Türk Dili*, Sayı : 22, s. 707-709, Ankara, 1953'e bkz.

kütüphanesinde 3 olmak üzere bunlaradn 22'sini saptadık. Bu yazmaların bir bölüğünde Hüsn ü Aşk da bulunmaktadır. Yine bir bölük yazmalar Galip'in yalnız seçme kaside, gazel ve kıtalarını içine alacak biçimde düzenlenmiştir. Görüp saptadığımız Şeyh Galip divanları şunlardır :

A – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 401.
Cilt : Vişneçürüğü meşin
Yaprak : 366
Eni, boyu : 14,8 X 21,5
Kâğıt : İnce Venedik
Yazı : Nesih
Bir sayfadaki satır sayısı : 13 (ortalama)
Özellikleri : Cedvel ve başlıklar kırmızı, ilk sayfa yaldız işlemeli.
İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : Belli değil

B – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 1431.
Cilt : Meşin miklepli, zencirekli
Yaprak : 218
Eni, boyu : 12 X 17
Kâğıt : Fligranlı Venedik
Yazı : Nesih
Bir sayfadaki satır sayısı : 14 (ortalama)
Özellikleri : Cedveller ve başlıklar kırmızı.
İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : Belli değil

C – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 2821.
Cilt : Koyu kahverengi meşin, miklepli, şemseli, zencirekli.
Yaprak : 169
Eni, boyu : 14 X 23,2
Kâğıt : Fligranlı Venedik
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 20 (ortalama)
Özellikleri : Cedveller yaldızla çizgili, söz başları ve mahalaslar kırmızı, başlıklar altın işleme.
İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : Belli değil

D – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 2865.
Cilt : Sarı kâğıt kaplı mukavva
Yaprak : 194
Eni, boyu : 14 X 21
Kâğıt : Fligranlı ince Venedik
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 24 (ortalama)
Özellikleri : Kasaid ve gazeliyyat bölümleri arasında birçok sayfa boş bırakılmış; kimi gazellerin her mısraının yalnız ilk sözcüğü yazılmış.
İstinsah eden : Tahir Abdülkerim ibn Ömer Sûdi
İstinsah tarihi : 1231

E – İstanbul Üniversitesi, T. Y. No. 5512.
Cilt : Vişneçürüğü, miklepli, zencirekli
Yaprak : 58
Eni, boyu : 13,8 X 23
Kâğıt : İnce Venedik
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 17 (ortalama)
Özellikleri : Cedveller kırmızı; gazel ve kıtalardan seçmeleri içeren kısaltılmış bir nüsha. Başında II. Mahmut'un kızkardeşi Hibetullah Sultan'ın 1239 tarihli mührü var.
İstinsah eden : Üsküdarlı Mehmet Tahir ibn Ali Kâşif
İstinsah Tarihi : 1212

F – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 5519.
Cilt : Miklepli, nefti meşin ve yaldız üzerine kırmızı şemseli, kenar suları istampa yaldızla süslü.
Yaprak : 229
Eni, boyu : 13,6 X 24,3
Kâğıt : Âbâdi
Yazı : Çok güzel talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 17
Özellikleri : Cedveller beş milimetre genişliğinde çevresi lavicert ve ortası altın yaldızla çizilidir. Kaside ve gazel maktalarının iki yanları 19 mm^2 li yalnız yaldızlı kitabeciklerle ve 1-2, 64-65, 136 ve 164 No. lu yaprakların başlık ve kenar suları çok ustalıklı Türkkâri altın işleme; satır araları yaldızlı ve söz başları kırmızı ile yazılmıştır.

İstinsah eden : Ahmet Yusri bin Mehmet Nazif
İstinsah tarihi : 1207

G – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 5531.

Cilt : Fesrengi ve açık mavi meşin; iki yanında biri tam, altısı yarım olarak pek güzel kabartma şemseler ile ve kenar suları ile, orta bölmeleri zeytin yaprağı biçimleri ile ve yine her iki kabın ve miklebin iç yanları altın yaldız üzerine elişi gül, çiçek resimleri ile işlenmiş; yan kâğıtları siyah meşin üstüne yaldızlı "hünkâr kafesi" biçiminleriyle süslenmiştir.

Yaprak : 229
Eni, boyu : 13,5 X 23,3
Kâğıt : Âbâdi
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 17

Özellikleri : Cedveller 8 mm. genişliğinde geçme kazayağı ve sütunlar zeytin yaprağı biçiminde, altınla çizilmiştir. Bütün kaside ve gazel maktalarının iki yanları 18 mm çeşitli biçimde ve renkte çok güzel ve ince kitabeciklerle 1-2, 63-64, 162-163 No. lu yapraklar satır aralarına varıncaya kadar tümü altın suyu ile; başlıklar ile yaprak kenarları Türkkâri ve pek güzel bir biçimde altın işlidir. Kimi yaprakların yan taraflarında Galip'in sonradan yazılmış kaside, tarih ve gazelleri vardır. Bu ve bir önceki nüsha Kütüphanenin müze bölümünde saklanmaktadır.

İstinsah eden : Ahmet Yusri bin Mehmet Nazif
İstihsah tarihi : 1207.

H – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 5535.

Cilt : Nefti meşin, kenarları yaldız işlemeli.
Yaprak : 100
Eni, boyu : 13,7 X 23
Kâğıt : Fligranlı Venedik
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 15
Özellikleri : Başlıklar kırmızı, kasideler yok, gazellerin tümü yok.

İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : Belli değil

İ – İstanbul Topkapı Sarayı, Yeni Kütüphane, No.: 299.

Cilt : Vişneçürüğü meşin, bir yanında altın işleme tuğra, öbür yanında hilal var.
Yaprak : 46
Eni, boyu: 15 X 24,5
Kâğıt : Fıstıki
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 23
Özellikleri : Kasideleri ve seçme gazelleri kapsıyor. Cedveller ve söz başları kırmızı; ilk sayfada başlık altın işlemeli ve süslü.
İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : Belli değil

J – İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Hâlet Efendi), No. 146/1.

Cilt : Yeşil bez
Yaprak : 85
Eni, boyu : 15,5 X 21,5
Kâğıt : Fıstıki
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 17
Özellikleri : Söz başları kırmızı, cedvelsiz. Kasideler alınmamış, öbür manzumelerden seçmeler yapılmış. Aynı cilt içinde Hâleti divanı da vardır.
İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : Belli değil

K – İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Hâlet Efendi), No. 657.

Cilt : Koyu vişneçürüğü meşin, çift zencirekli.
Yaprak : 241
Eni, boyu : 14,5 X 24
Kâğıt : Âbâdi
Yazı : İri, seçkin bir talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 17
Özellikleri : Bütün cedveller altın yaldız, ilk sayfa ve gazellerin başı altın işlemeli ve süslü, söz başları ve mahlaslar kır-

mızı, söz başlarının kenarları ayrıca altın işleme zeytin dalı biçimleriyle bezenmiş.
İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : Belli değil

L – İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Hâlet Efendi) No. 658.
Cilt : Kenarları meşin, ortası mavi ve sırma yollu pembe kumaş; zencirekli.
Yaprak : 164
Eni, boyu : 14 X 22,5
Kâğıt : Âbâdi
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 21
Özellikleri : Bütün cedveller altın yaldızlı, söz başları ve mahlaslar kırmızı, ilk sayfa altın işlemeli ve süslü.
İstinsah eden : Nazîf-zade Ahmet Hâmit
İstinsah tarihi : Belli değil

M – İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Esat Efendi), No. 2676.
Cilt : Pembe bez, çift zencirekli
Yaprak : 159
Eni, boyu : 12,8 X 23
Kâğıt : Âbâdi
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 21
Özellikleri : Cedveller kırmızı ve altın yaldızlı, söz başları ve mahlaslar kırmızı. İlk sayfa güllerle ve başka çiçeklerle işlenmiş .
İstinsah eden : Nazîf-zade Ahmet Hâmit
İstinsah tarihi : 1247

N – İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Hacı Mahmut Efendi), No. 3693.
Cilt : Siyah meşin, zencirekli, kabartma işlemeli
Yaprak : 167
Eni, boyu : 12 X 19,5
Kâğıt : Sarı, beyaz karışık Venedik
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 29

Özellikleri : Söz başları, mahlaslar kırmızı; Hüsn ü Aşk'ın kimi sayfaları boş bırakılmış.
İstihsah eden : Sırrı Mustafa
İstinsah tarihi : 1247

O – İstanbul Köprülü Kütüphanesi, Asım Bey, No. 425.
Cilt : Yeşil meşin, zencirekli, miklepli, yaldız ile zeytin dalı işlemeli
Yaprak : 53
Eni, boyu : 18,5 X 12,5
Kâğıt : İnce Venedik, saykalli, fligranlı
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 19
Özelliği : Seçme manzumeleri kapsayan bir nüsha.
İstinsah eden : Ali Rasim
İstinsah tarihi : 1253

P – İstanbul Topkapı Sarayı Kütüphanesi (Hazine), No. 941.
Cilt : Zencirekli, miklepli, kenarları meşin, ortası sarı üzerine kırmızı mavi ve beyaz işleme desenli kumaş; bir yanında kurt yenikleri var.
Eni, boyu : 14,5 X 23
Kâğıt : Âbâdi
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 20 (ortalama)
Özellikleri : Kaside ve gazellerin başladığı sayfalar ve sayfa kenarları altın işlemeli ve süslü; bütün cedveller altın işlemeli, söz başları ve mahlaslar kırmızı. Söz başlarının kenarları altın işlemeli kitabelerle çevrilmiş.
İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : Belli değil

R – İstanbul Fatih Millet Kütüphanesi (Emîri), No. 311.
Cilt : Kenarları meşin, üstü fesrengi kadife, zencirekli.
Yaprak : 200
Eni, boyu : 13,5,X,23
Kâğıt : İnce, sarımtırak Venedik
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 19

Özellikleri : Cedveller ve söz başları kırmızı, ilk sayfa başlığı süslü, ilk iki sayfa cedvelleri altın yaldızlı. Baştan 30 yaprağında yer-yer kurt yenikleri var. Bahritavilden sonraki bölüm eksik.
İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : Belli değil

S – İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Pertev Paşa), No. 408/1.
Cilt : Fesrengi meşin, zencirekli
Yaprak : 93
Eni, boyu : 12,5 X 22,5
Kâğıt : Âbâdi
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 17
Özellikleri : Cedveller altın yaldız. Başlık altın işlemeli ve süslü, kısaltılmış bir nüsha. Birkaç gazelin yeri boş bırakılmıştır.
İstinsah eden : Mehmet Nazîf-zade Ahmet Yusri
İstinsah tarihi : 1203

T – İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi "İhsan Mahvi Balkır", No. 101.
Cilt : Vişne çürüğü bez
Yaprak : 171
Eni, boyu : 15 X 23,5
Kâğıt : Sarı, beyaz, bej çeşitli
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 21 (ortalama)
Özellikleri : Söz başları kırmızı, kimi sayfalar cedvelli, kimileri cedvelsiz; yazılar birkaç elden çıkmış.
İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : Belli değil

Tanıtmalarını yaptığımız bu yazmalar arasında ikisi kimi özellikleri bakımından öbürlerinden ayrılmaktadır :

G nüshası : Yıldız Sarayı kütüphanesinin kitaplarından olan bu divanın III. Selim tarafından "teclîd" ve "tezhîb" ettirilen nüsha olduğu düşünülebilir.

P nüshası : Bu da güzel bir talikle yazılmış, altın işlemeli ve süslü bir divandır. Eserin son yaprağında (173 b) "Şarkı" başlığı altında

Galip'in hece ile yazılmış bir manzumesi vardır. Bu manzumeye ne basmada ne de gördüğümüz öbür yazmalarda rastlayabildik[1].

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki Yazma Divanlar Kataloğu'nda İstanbul kütüphanelerinde bulunan bütün Galip Divanı yazmaları saptanmıştır. Bunlar 17 tanedir. Biz bunların dışındaki iki tanesine daha rastladık[2]. Böylece İstanbul kütüphanelerindeki yazmaların sayısı 19'u bulmuş oluyor. Nitelendirmelerde görüldüğü gibi bunların bir bölüğünün ne "müstensih"leri ne de "istinsah" tarihleri ne yazık ki belli değildir. İstinsah tarihleri gösterilenler arasında en eskisi 1203/1788, en yenisi 1253/1837 tarihinde yazılmıştır. İlk tarih Galip'in ölümünden on bir yıl öncesine, ikincisi ise otuz sekiz yıl sonrasına aittir.

Yazmalar arasında birçok bakımdan değer taşıyan bir başka nüsha da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Genel Kitaplığı'nda bulunmaktadır[3]. Bu divan Galip'in içten dostu ve dervişi olan şair Esrar Dede tarafından kaleme alınmış ve Şeyh Galip tarafından gözden geçirilerek yanlışları kendi el yazısı ile sayfa kenarlarına işaret edilmiştir. Divan 1209/1794 tarihinde yazılmış olup bütün yazmalar arasında – 1212'de yazılmış nüshası dışında– şairimizin ölümü (1213/1799)'ndan önce son yazılmış nüshadır.

Söz konusu yazmanın özelliklerinden bir başkası ve en önemlisi de bu nüshanın öbür nüshalarda bulunmayan, biri Mevlâna, biri Sultan Veled, ikisi padişah III. Selim ve bir de, ikisi Sadrazam Kethudası Şerif Efendi adlarına yazılmış altı kasideyi içermekte oluşudur. Bu 6 manzume, divanın ilk on beş yaprağının sayfa kenarlarına eklenmiştir; yazı ne Esrar Dede'nin ne de Şeyh Galip'in yazılarına benzemektedir. Müstensihin yazımının bozuk oluşu, türlü yerlerde aynı yanlışı yapmada direnmiş bulunuşu (örneğin والده sözcüğünü hep واليده ve خيال sözcüğünü حيال biçiminde yazmak) onun yeteri kadar medrese öğrenimi gör-

---

[1] Bu manzumeden ilk olarak Sadettin Nüzhet Ergun söz etmişti : *Divan Edebiyatında Hece Vezni*, Çınaraltı, Sayı : 5, s. 11'a bkz.

[2] Süleymaniye Kütüphanesi (Hâlet Efendi), No. 147, 657, 658.

[3] Bu eserden ilk olarak Kemal Edip Ünsel (Kürkçüoğlu) söz etmiş ve "Son Galata Mevlevihanesi postnişini Ahmet Celâlettin Baykara'nın kitapları arasında Esrar Dede'nin yazdığı ve Şeyh Galip'in bir-bir gözden geçirerek tashih ettiği, onun ölümünden sonra bazı parçalar kattığı Galip Divanı bunlar arasındadır." haberini vermişti : Kemal Edip Ünsel, D.T.C.F. Dergisi, Cilt. II, Sayı : 5, s. 817-818'e bkz.

Sözü geçen divandaki yeni kasideler için ise : Sedit Yüksel, *Şeyh Galip'in Bilinmiyen Kasideleri*, Devrim Gençliği, Ocak 1954, s. 20-21'a bkz.

memiş olduğunu anlatmaktadır. Bir bakıma, şairin el yazısıyla yazılmış bir nüsha olarak kabul edebileceğimiz bu yazma, Şeyh Galip Divanının eleştirel yayın (édition critique)ı için temel nüshayı oluşturacaktır. Gerek her bakımdan güvenilebilir oluşu gerek basmada bulunmayan birçok manzumeyi kapsayışı bu yazmanın değerini arttırmaktadır[1].

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Umumi Kütüphanesi'nde, sözünü ettiğimiz Esrar yazmasından başka, biri kısaltılmış, öbürü tamamlanmamış iki yazma daha vardır; her üç yazmanın özellikleri, nitelikleri şöyledir :

A – D.T.C. Fakültesi Umumi Kütüphanesi No. 3842 (geçici).

Cilt : Üst kapak kopuk, şirazesi bozuk, meşin; altın işleme şemseli.

Yaprak : 264

Eni, boyu : 17,5 X 29

Kâğıt : Venedik

Yazı : Talik

Bir sayfadaki satır sayısı : 31

Özellikleri : "Zahriyye" de Esrar Dede'nin "Dîvân–i hakaayık–unvânın nâzımı olan eş'şeyh ârif–billâh Cenâb–i Mehmed Es'ad Gaalib Dede metta'n'allahu bi–füyûzâtih efendimizin bu fakîr hidmet–i meydân–i bülend–erkânlarında olduğum esnâda tertîb ve takrîr olunup nazar–i âlîlerine arz olunduktan ba'zı sekaametleri kendü dest–hatlarıyla tashîh buyurmalarıyla kenârlarında olan işârât hatt–i mübârekeleri olduğunu îmâ içün bu mahalle sebt olundu

El'hakîr Es'Seyyid Muhammed"

---

[1] Kitabımızın ilk baskısı (1963)'nı hazırlarken göremeyip sözünü edemediğimiz yazmaların bir listesini değerli meslektaşımız Dr. Osman F. Sertkaya bize göndermek lutfunda bulunmuştur, kendisine teşekkür ederiz. Adı geçen yazmalar şunlardır :

U – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 9594. Esrar Dede'nin el yazısıyladır.

V – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (İbnülemin Mahmud Kemal İnal), T. Y. No. 2619.

Y – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (İbnülemin Mahmud Kemal İnal), T. Y. No. 2782.

Z – İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, T. No. 5651.

İstinsah eden : Mehmed Esrar
İstinsah tarihi : 1209

B – D.T.C. Fakültesi Umumi Kütüphanesi (Çonlu Kitapları).
Cilt : Siyah meşin, altın işlemeli
Yaprak : 87
Eni, boyu : 14 X 21
Kâğıt : Venedik
Yazı : Talik kırması
Bir sayfadaki satır sayısı : 15
Özellikleri : Kısaltılmış bir nüsha. Başlıklar kırmızı.
İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : Belli değil

C – D.T.C. Fakültesi Umumi Kütüphanesi (Raaif Yelkenci Kitapları).
Cilt : Meşin sırt, ebru karton kaplı.
Yaprak : 43
Eni, boyu : 18 X 26,5
Kâğıt : Fligranlı Venedik
Yazı : Rik'a
Bir sayfadaki satır sayısı : 24 (ortalama)
Özelliği : Kısaltılmış bir nüshadır.
İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : Belli değil

2 – Hüsn ü Aşk : Eski yazı ile üç kez basılmıştır :

a) Galip'in 1252/1836'de Bulak'ta basılan Divan'ı ile bir arada olanı; 92 sayfadır, Divan'ın sonunda yer almaktadır;

b) Ebüzziya Tevfik baskısı : Hüsn ü Aşk, Eser–i Galib Dede, Kitaphane–i Ebüzziya, İstanbul, 1304;

c) Mahfel Mecmua–i İslâmiyyesi yayınlarının ikincisi olmak üzere Tahirü'l Mevlevî (Tahir Olgun) tarafından 1339/1923 tarihinde İstanbul'da bastırılmıştır. 101 sayfa tutan metnin sonunda Galip'in yaşamı ve eserleri üzerine, kitabı basanın "Bir–iki Söz" başlığını taşıyan bir yazısı vardır.

İstanbul kütüphanelerinde biri Galip'in el yazısıyla olmak üzere sekiz tane Hüsn ü Aşk yazmasına rastladık :

A – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. No. 1348.
Cilt : Kenarları fesrengi meşin, ortası yıpranmış bej kadife; mor kadife miklepli, zencirekli.
Yaprak : 55
Eni, boyu : 12,2 X 20,8
Kâğıt : Venedik
Bir sayfadaki satır sayısı : 21
Özellikleri : Cedveller yaldız ve kırmızı, söz başları kırmızı, ilk iki sayfa süslü.
İstinsah eden : Derviş Hüseyin Sînobi–i Mevlevi.
İstinsah tarihi : Belli değil.

B – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. No. 1635.
Cilt : Fesrengi meşin, miklepli, çift zencirekli.
Yaprak : 54
Eni, boyu : 14,5 X 23
Kâğıt : Fligranlı Venedik
Yazı : Nesih
Bir sayfadaki satır sayısı : 21
Özellikleri : Cedveller ve söz başları kırmızı İlk iki sayfa yaldız işleme çerçeveli.
İstinsah eden : Hafız Mustafa Hıfzı
İstinsah tarihi : 1219

C – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 1996.
Cilt : Fesrengi meşin, çift zencirekli, miklepli.
Yaprak : 60
Eni, boyu : 10,7 X 19,2
Kâğıt : Pembe Âbâdi
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 19
Özellikleri : Cedveller yaldızlı, ilk sayfa süslü, söz başları beyaz boya ile yazılmış. Bu nüsha Kütüphanenin müze bölümünde saklanmaktadır.
İstinsah eden : Nazîf–zade Ahmet Hâmit
İstinsah tarihi : 1225

D – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. No. 5733.
Cilt : Nar çiçeği renkli meşin, şemseli, zencirekli.

Yaprak : 55
Eni, boyu : 13,8 X 20,5
Kâğıt : İnce Venedik
Yazı : Nesih
Bir sayfadaki satır sayısı : 21
Özellikleri : İlk iki sayfada başlık ve çerçeve yaldız işlemeli, cedveller ve söz başları kırmızı.
İstinsah eden : Derviş Rifat Ahmet
İstinsah tarihi : 1240

E – Süleymaniye Kütüphanesi (Düğümlü Baba), No. 418.
Cilt : Meşin
Yaprak : 66
Eni, boyu : 14,2 X 21,3
Kâğıt : Fıstıki
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 17
Özellikleri : Cedvelsiz, başlıklar kırmızı. Aynı cilt içinde İhyâ divanı da vardır.
İstinsah eden : Ahmet Nazîf
İstinsah tarihi : 1233

F – Süleymaniye Kütüphanesi (Hâlet Efendi), No. 679.
Cilt : Yeşil mukavva
Yaprak : 70
Eni, boyu : 12,4 X 23
Kâğıt : İnce âbâdi, saykallı
Yazı : Talik
Özellikleri : Mavi ve yaldız çerçeveli, cedveller yaldızlı, satırlar yukarı doğru eğilimli, söz başları kırmızı.
İstinsah eden : Nazîf–zade Ahmet Hâmit
İstinsah tarihi : 1226

G – Süleymaniye Kütüphanesi (Hâlet Efendi), No. 680.
Cilt : Mukavva
Yaprak : 55
Eni, boyu : 12 X 23
Kâğıt : Fıstıki
Yazı : Talik

Bir sayfadaki satır sayısı : 21

Özellikleri : İlk sayfa süslü, söz başları kırmızı, çerçeveler yaldızlı, cedveller kırmızı.

İstinsah eden : Hüseyin Sinobi-i Mevlevi

İstinsah tarihi : Belli değil

H – Şeyh Galip'in kendi elyazısıyla yazılmış olan bu değerli nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi yazmaları arasındadır.

Süleymaniye Kütüphanesi (Hâlet Efendi, ek bölüm), No. 171.

Cilt : Mukavva

Yaprak : 24

Eni, boyu : 16,2 X 44,5

Kâğıt : Venedik

Yazı : Talik

Özellikleri : Başlıklar kırmızı. Satırlar bir sayfada üç sütun halinde ve çapraz biçimde yazılmıştır. İlk sayfada "Târîh-i vilâdet-i Hazret-i Pîr 604 " , " Târîh-i intikaal-i Hazret-i Pîr 672 " , " Târîh-i intikaal-i Sultan Veled" gibi tarihler ve Mesnevi'den dört beyit vardır. İkinci sayfada "Kur'ân-i ma'nevî ve bürhân-i Mevlevî ya'nî kitâb-i Mesnevî-i Şerîf'in dokuzuncu def'a hatmi müyesser olmuştur" cümlesi bulunmaktadır. Üçüncü sayfada şeriat üstüne altı satırlık bir yazı, dördüncü sayfada Mesnevi'nin beyit sayısı (25810) vardır. Boş bırakılan dört sayfada sonra dokuzuncu sayfada "Hüsn ü Aşk li-Gaalib Dede kendi hattıdır gaflet olunmaya Vakf-i Mevlevîhâne-i Galata" kaydı bulunmaktadır. Aynı kayda eserin son sayfasında da rastlanmaktadır.

Metnin kimi beyitlerinde şairin son ve kusursuz biçimi bulmak için harcadığı çabalar seziliyor. Bu tür beyitlerde ikircimlerinin anlatımı olan düzeltiler göze çarpmaktadır:

İlk şekil : Var mı hele *söylenmedik söz*
Kalmış mı meğer *dinlenmedik söz*

Son şekil : Varmı mı hele *söylenilmekdik söz*
Kalmış mı meğer *denilmedik söz* (81a)

İlk şekil : Birbirine *ulaştılardı*
Ol bağçede *kan yalaştılardı*

Son şekil : Birbirine *ulaştı bunlar*
Ol bağçede *kan yalaştı bunlar* (4a)

İlk şekil : این دم که ز شاعری نشان نیست

Son şekil : این دم که ز شاعری اثر نیست (22a)

İlk şekil : Sevmezmi sever mi *pek bilinmez*

Son şekil : Sevmez mi sever mi *kimse bilmez* (4b)

İlk şekil : Ya sen ben *olaydı ben olup sen*

Son şekil : Ya sen ben *olaydın âh ben sen* (10a)

Eserin kimi sayfalarında "sürûr beyti unutulmuş tesvîde nazar oluna"; "hasbıhâl mezbûr mahalle tahrîr ola" gibi uyarılar bulunmaktadır.

3 — Şerh-i Cezîre-i Mesnevî : Eser, Yusuf Sineçak'in Mesnevî'den seçtiği 366 beyitle oluşturduğu "Cezîre-i Mesnevî" adlı kitabının şerhidir. Önce, Mesnevi'nin ilk on sekiz beytinin şerhi yapılıyor, daha sonra öbür seçme beyitlerin sözcük çevirisi ve açıklaması şeklinde sürüyor.

Galip'in bu eseri henüz basılmamıştır; görebildiğimiz yazmaları şunlardır :

A - İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 1388.
Cilt : Mukavva hareli kâğıtla kaplı.
Yaprak : 161
Eni, boyu : 11,6 X 20
Kâğıt : Beyaz, sarı, pembe karışık âbâdi
Yazı : Talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 21
Özellikleri : Cedveller ve söz başları kırmızı; ilk sayfa yaldız çerçeveli ve süslü, başlıkta bir Mevlevi sikkesi resmi var.
İstinsah eden : Nazîf-zade Ahmet Hâmit
İstinsah tarihi : 1239

B – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 2222.

Cilt : Kenarları meşin, mukavva ciltli, miklepli
Yaprak : 132
Eni, boyu : 14 X 21
Kâğıt : Fligranlı Venedik
Yazı : Talik kırması
Bir sayfadaki satır sayısı : 19
Özellikleri : Söz başları kırmızı, cedvelsiz
İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : 1214

C – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 2167.

Cilt : Mukavva, üstü hareli kâğıtla kaplı, miklepli
Yaprak : 111
Eni, boyu : 14,5 X 23
Kâğıt : Venedik
Yazı : Sülüs
Bir sayfadaki satır sayısı : 27
Özellikleri : Cedveller ve söz başları kırmızı
İstinsah eden : Derviş İdris
İstinsah tarihi : 1217

D – İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 6335.

Cilt : Mavi meşin, çift zencirekli, içi kırmızı meşin
Yaprak : 113
Eni, boyu : 13,8 X 24
Kâğıt : Âbâdi
Yazı : İnce talik
Bir sayfadaki satır sayısı : 25
Özellikleri : İlk altı sayfası iki sütun üzerine altın yaldızla zeytin dalı işlemeli, başta yaldız cedvelli fihrist; ilk sayfa süslü, bütün sayfalar yaldız çerçeveli. Mesnevi beyitleri kırmızı, Farsça sözcüklerin altı kırmızı çizgili. Söz araları altınla süslü. Aynı cilt içinde Es'Sohbetü's–Sâfiyye de vardır.
İstinsah eden : Şeyh Seyyid Mehmed Kudretullah.
İstinsah tarihi : 1249.

E – İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Hâlet Efendi), No. 183.
Cilt : Kırmızı meşin, zencirekli.
Yaprak : 147
Eni, boyu : 14,5 X 23,5
Kâğıt : Saykalli Venedik
Yazı : Nesih
Bir sayfadaki satır sayısı : 19
Özellikleri : Cedveller ve Mesnevi beyitleri kırmızı.
İstinsah eden : Belli değil
İstinsah tarihi : 1247

4 — Es'Sohbetü's–Sâfiyye : Şeyh Galip'in, Köseç Ahmet Dede[1]'nin Et'Tuhfetü'l–Behiyye fî–Tarîkati'l–Mevleviyye adlı risalesine Arapça "tahşiyye"sidir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki 6335 No. lu Şerh–i Cezîre–i Mesnevî yazmasının sonuna eklenen bir nüshası on sayfa kadardır. 1203/1788'te yazılmıştır.

GALİP'İN ESERLERİNİN DEĞERİ

1 — *Şekil : Nazım Şekilleri, Vezin, Kafiye*

Galip'in divanı gözden geçirilirken edinilecek ilk izlenim şu olacaktır : Şair, Klasik edebiyatımızın hemen bütün nazım şekilleri inkullanmıştır : Kaside, gazel, müstezat, musammat şarkı, mesnevi, bahr–i tavil, kıta, rubai ve müfret. Bu arada şairlerimizin, öteden beri, divanlarında yer vermedikleri "bahr–i tavîl"in bile unutulmamış oluşu dikkati çekecek bir özellik olarak göze çarpmaktadır.

Galip, Divan edebiyatı geleneklerine sıkı sıkıya bağlıdır. O, manzumelerini yazarken bu edebiyatın gerek şekil ve gerek içerikte uyulması zorunlu olan esaslarından ayrılmaz. Kimi nazım şekillerinde yaptığı ufak tefek değişiklikler hiçbir zaman "yenilik" sözcüğüyle nitelendirilebilecek önem ve yaygınlıkta olmamıştır. Galip, örneğin Padişah III. Selim övgüsündeki "gibi" redifli bir kasidesine "fahriyye" ile, yine aynı padişah için yazdığı "çerâğ" redifli kasidesine gazel ile başlar ki aynı şeyleri daha önceki şairler de kendi kasidelerinde yapmışlardı.

[1] Kişiliği üzerine daha fazla bilgi için : Abdülbâki Gölpınarlı, *Hüsn ü Aşk* (Önsöz, metin, bugünkü dile çevirisi, lûgatler, açılama, Galib'in el yazısı ile Hüsn ü Aşk'ın tıbkı basımı), İstanbul, 1968.

Yine, Galip Divanı'ndaki Mesneviyyât başlığını taşıyan bölümün ilk manzumesi içerik bakımından nesip, girizgâh, methiye ve dua bölümleri de olan bir kasidedir.

Zihî kasr–i vâlâ–yi gerdun–esâs
Ki hayran nukuuşunda vehm ü havâs

diye başlayan ve padişahın yaptırmış olduğu bir kasrı betimleyen bu mesnevi şekilli kaside, methiyeyi izleyen

Hudâ ömrünü ber–karâr eylesün
Verüp maksadın kâm–kâr eylesün

dua beyti ile sona ermektedir. Bu biçimi, Galip'ten önce, örneğin Nedim [1] de denemişti. Yine bu türden bir değişikliği, Şeyh'in aşağıya tümünü aldığımız şu gazelinde buluyoruz :

Za'fımız hatt–i leb–i cânan veş unvandır bize
Mûrız ammâ iltifât eden Süleyman'dır bize

Mülk–i hüsnünde süveydâmız sevâd–i şâmdır
Ya'ni ol meh her gece hâtırda mihmandır bize

Rind–i bî–pervâlarız hussâdımız çoktur eger
Tevbe etmiş bâdeden derlerse bühtandır bize

Reşke hâcet yoktur olsak dahı meşhûr–i cihân
Hil'at–i vâlâ–yi şöhret cism–i uryandır bize

Candan a'lâ tutmuşuzdur sohbet–i cânânı biz
Mihr–i hüsnü şu'le–tâb–i nûr–i îmandır bize

Bir çerâğân–i hakîkattir ki dâg–i sînemiz
Bülbül ü pervâne etfâl–i debistandır bize

Fikr–i ruhsârile her bir katre hun yâkuut olup
Girye hem deryâ–i âteş hem gülistandır bize

Ehl–i dil kalmıştı vîrân–i sitem ammâ henûz
Rûzgâr ol vaz'–i nâ–sâza peşîmandır bize

Rûh–i pâk–i Hazret–i Monla'yı Gaalib kıldı şâd
Şimdi vird–i rûz ü şeb Sultan Selim Han'dır bize

---

[1] *Nedim Divanı* (Boztepe yayımı), Kapudan Mustafa Paşa övgüsündeki kaside, s. 117.

Himmetin masrûf edüp tecrîd–i dîn ü devlete
Kârı hep lûtf ü inâyettir hem ihsandır bize

El açup bâlâya mânend–i sadef hengâm–i feyz
Farz–i ayn olan duâda çeşm–i giryandır bize

Görüleceği gibi, Galip bu tasavvufi gazelinin sondan üçüncü beytinde" Hazret–i Monla"nın yani Mevlâna'nın "pâk rûhunu şâd" ettiğinden söz ederek artık gece–gündüz padişahı anmak, onu övmek ve ona dua etmekle vakit geçirdiğini anlatıyor. Böylece bu beyitten başlayarak gazel artık gazellikten çıkıp kaside niteliğine bürünüyor. Gazelin son beyti de kasidenin "duâ"sından başka bir şey değildir. Bu türden değişiklikler Nedim ve başkalarında da vardı.

Gazellerde şairin adı ya da mahlası genellikle son beyitte bulunur. Galip'te bu her zaman böyle olmuyor, örneğin : *âlem–i âb* (G. D. B. s. 10), *hod–be–hod* (s. 19), *olunur* (s. 23/24), *gelür* (s. 26) redifli gazellerinde *Gaalib* mahlası sondan ikinci; *mâhtâb* (s. 9), *tanbûr* (s. 29) redifini taşıyanlardan sonra üçüncü, *var* (s. 30/31) redifli gazelinde ise sondan altıncı beyitte yer almaktadır. Bu türden gazellerinde Galip, sonraki beyitleri çoğu kez Mevlevi ulularının, özellikle Mevlâna'nın övgüsüne ayırmıştır; andığımız son gazelinde

Murgaan–i kuds saydine Gaalib cenâb–i Pîr
Târ–i şuâ'–i Şems'den örmüş duzağı var

beytinde kendi mahlasından sonra manzûmeyi

Müşgin sevâd–i ıkd–i süreyyâ–yi nazmının
Her turrasında bin güher–i şeb–çerâğı var

Deryûze–i arûsi–i deryâ–yi mihrine
Mecnûn–i mâh–i nev gelür elde çanağı var

Sîmurg–i Cebraîl'e döner Kaaf–i arşta
Monla–yi Rûm gibi anın kim surâgı var

Ey Yûsuf–i bahâ bu gazelcikle acz edüp
İster seni acûz–i emel bir yumağı var

Ben bâğ–i dergehinde heyûlâ–yi hayretim
Kimisi bâğ–ban kiminin bâğ ü râğı var

diye bitiriyor. Yalnız, biraz önce vardığımız yargının ayrıcalıkları olarak, şairimiz bu çeşit gazellerinden birinde Reisülküttap Raşit Efendi

(G. D. B. s. 106)'yi, öbüründe de babası Mustafa Reşit Efendi (G. D. B. s. 108)'yi övmektedir.

Kemâl-i zâtının na'ti anılmaz yâ Resûlâllah
Kalur levh ü kalem mislin yazılmaz yâ Resûlâllah

matlalı ve tümü naat niteliğini taşıyan gazeli de değişik bir çeşni olarak dikkati çekmektedir.

Galip'in Esrar Dede mersiyesi "müzdeviç müsemmen" şeklindedir. Eski edebiyatımızda müsemmen pek az kullanılan şekillerdendir.

Şairimiz en güzel şiirlerini Hüsn ü Aşk'ındaki tardiye'leriyle vermiştir. Divanında ayrıca yer alan bu türden bir manzumesi "tard u rekib" başlığını taşımaktadır. Divan şairlerinin pek az kullandıkları bu tarz, Galip'in manzumelerine ayrı bir güzellik, ayrı bir özellik vermektedir. O kadar ki, tardiye [1] denince akla hemen Şeyh Galip gelmektedir.

Klasik şiirde vezin ve kafiye, anlatım öğelerinin, içinde şekil aldıkları belirli kalıplardır. Sanatçı, manzumesini oluştururken, sözcüklerine ancak ve yalnız bu kalıplarla şekil vermek zorunluğundadır. Şair anlatmak istediği şeyin anlam ve özelliğini, veznin kendi uyumu ile bağdaştırma yolunu seçebilir. Böylece, şairin, kullanacağı vezinlerde şiiri ile uyumlu olanını araması ondaki sanat titizliği ve çabasını ortaya koyar.

Galip'in, özellikle yaratı ürünü olan manzumelerinde, veznin biteviye takırtısını duyurmayacak şekilde, ustalıkla kullanıldığı görülür.

Örneğin:

Efendimsin cihanda i'tibârım varsa sendendir
Meyân-i âşıkanda iştihârım varsa sendendir

matlalı gazeli ile

İsterim hüsnün gibi cevrine pâyân olmasın
Tek seni sevmek cihan halkına âsân olmasın

vasıtalı müseddesi vb. şiirlerinde vezin, sözcüklerin biribiriyle kaynaşmasından doğma bir iç uyum içinde erimiş, yok olmuş gibidir.

---

[1] Tardiye (tard u rekib) muhammesin özel bir şeklidir. "Mef'ûlü mefâilün feûlün" vezni ile yazılan tardiyelerin muhammeslerden ayrımı şudur : Son mısraları birinci bendin ilk dört mısraıyla kafiyeli olmazlar; şöyle sıralanırlar : bbba, ccca, çççа, ddda..

Galip'in, manzumelerinde Klasik edebiyatımızın hemen bütün nazım şekillerini kullanmış olduğundan yukarıda söz etmiştik. Şair, aynı çeşitliliği, kullandığı vezinlerde de gösterir. Galip divanındaki 496 manzumenin–ki bu sayıya, çalışmamızın Ek bölümündeki manzumeler de girer – 308'i "muttarit", 180'i "muhtelit", 8 tanesi de "yarı muhtelit"tir [1]. Bu manzumelerde şair on dokuz çeşit vezin kullanmıştır. Manzumelerinde bu kadar çeşitli vezin kullanmış olması Galip'in bir özelliğidir. Divan edebiyatında pek az geçen "müfteilün mefâilün müfteilün mefâilün" vezniyle "mefâiletün mefâiletün mefâiletün mefâiletün" gibi hemen hiç geçmeyen bir vezni kullanmış olması vezinde çeşitliliğe ne kertelerde önem verdiğini anlatmaya yeter.

Biraz önce andığımız on dokuz vezinden, şairin ancak birer ikişer manzumesinde kullanmış olduğu on tanesi ayrı tutulursa geriye kalan dokuz vezin, kullanılış sayısı bakımından şöylece sıralanmaktadır:

Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilâtün	94 manzume
Feilâtün feilâtün feilâtün feilâtün	87
Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün	86
Mef'ûlü fâilâtü mefâîlü fâilün	81
Mef'ûlü mefâîlü mefâîlü feûlün	43
Mefâilün feilâtün mefâilün feilün	31
Mefâîlün mefâîlün feûlün	13
Fâilâtün fâilâtün fâilün	12
Mef'ûlü mefâilün feûlün	10

Aruzla yazılan bu manzumelerden başka, Galip'in basma divanında bulunmayan ve 4–4–3'lü hece vezni ile yazılan dikkate değer bir manzumesi Topkapı Saray Hazinesi Kütüphanesi'ndeki yazmada yer almaktadır: "Şarkı" başlığını taşıyan bu manzume, şairimizin hece vezni ile yazdığı tek şiiridir [2].

Galip, Klasik edebiyatımızın esaslarını gereği gibi kavramış, nazım tekniği güçlü şairlerimizdendir. Daha çok Hüsn ü Aşk'ta, kimi de divanında rastlanan vezinsiz, kafiyesiz parçalar bu yargımızı değiştirmez. Bunları ayrıcalıklar olarak kabul etmenin yanlış olmayacağı kanısındayız.

---

[1] Bu sayıya Farsça manzumelerini katmadık.

[2] Ek bölüm, 172-73 s. lara e bkz.

Galip'in elyazısı ile olan Hüsn ü Aşk nüshasının nitelemesini yaparken şairimizin kimi beyitleri çizerek yerine yenilerini koymuş olduğunu örnekleriyle göstermiştik. Dikkat edilecek olursa, şairin beğenmeyip çizdiği ilk şekillerde vezin aksamaktadır. Namık Kemal de kimi kez onun "zevksiz, vezinsiz şeyler söylemiş [1]" olduğundan söz eder ve örnek olarak

Nush etse eger budur mezâkı
Dünyâ fânî âhiret bâkî

beytini verir ki, gerçekten, bu beytin ikinci mısraı vezinsizdir. Şair bu ve benzeri beyitlerini bir kez daha gözden geçirmiş olsaydı her halde onları da öbürleri gibi düzeltmiş olacaktı.

Divan edebiyatının oluşumunu izleyen XIII. ve XIV. yüzyıllarda şairlerimiz Arap ve İran örneklerine uyarak onların manzumelerindeki hazır kafiyeleri alıp kullandılar. Arada bir Türkçe sözcüklerden de kafiyeler yapılmadı değil ama bunu yaparken şairlerimizin Türkçe'yi klasik şiir dili haline getirmek gibi bilinçli bir erek akıllarından bile geçmiş değildi. Bu yolda bilerek ve sistemli bir şekilde oluşturulan ilk hareketin temsilcisi XV. yüzyıl şairlerinden Necati olmuştur. Onun, manzumelerinde elden geldiğince Türkçe sözcüklerle kafiye yapmaya çalışması Türkçe'yi şiir dili olarak geliştirmek ve olgunlaştırmak bilinçli çabasının bir sonucu idi. Türkçe'nin aruz kalıplarıyla gereği gibi uyuşamaması ve bu yüzyıla kadar şiir dili olarak yeterince işlenmemiş bulunması göz önüne getirilirse Necati'nin başarmak istediği bu işin ne kadar güç bir iş olduğu anlaşılır. Bu bakımdan şairin bu yoldaki çalışmaları Klasik edebiyatımızın gelişme yolunda apayrı bir değer taşımaktadır [2]. Ne yazık ki kendinden sonra gelenler arasında bu işin bilincini kavrayıp onun arkasından gidecek kimse çıkmadığı için bu olumlu atılım yaygınlaşma olanağı bulamadı. Necati'nin eseri sürdürülüp olgunlaş-

---

[1] Prof. Necmettin Halil Onan, *Namık Kemal'in Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi*, s. 6, Ankara, 1950.

[2] Türkçe'nin şiir dili olarak henüz gereği gibi işlenmemiş olmasına karşın Necati, Türkçe sözcüklerle hem de çok kez onların fonetik yapılarını bozmadan, kafiye yapmaya çalışmıştır; örneğin

Delü olma göricek nâz ile bir mâh-veşi
Saçı zencîrine ey dil dolaşı gör dolaşı

matlıalı gazelinin öbür kafiyeleri "*Habeş'i, kaşı, aşı, yaşı, taşı, yavaşı*" şeklinde gelmektedir. Necati manzumelerinde "*sevdüğüm*", "*gizlüce*" "*öte*" vb. gibi Türkçe redifler de kullanmıştır.

tırılabilseydi, Klasik edebiyatımız içine gömüldüğü taklit havasından daha kolay kurtulur ve daha o zamandan başlayarak ulusal bir nitelik kazanma yolunu tutmuş olurdu.

Sonraları, XVI. ve XVII. yüzyıllarda, şairlerimiz yine klasik kafiyeleri kullanmayı sürdürdüler. XVII. yüzyılın sonlarında Nabi'nin, manzumelerinde değişik kafiyeler kullanma eğilimine tanık oluyoruz. Ama şair, kafiye olarak seçtiği Türkçe sözcükleri çoğu kez eklerle genişleterek kullandığı için zevksizlik ve acaipliklerle dolu manzumelerin meydan almasına neden oldu[1]. Galip bu yönden de Nabi'nin etkisinde kalmışsa da bu yolda onun kadar ileri gitmemek sağduyusunu gösterebilmiştir.

Galip kafiye'de de geleneğe bağlıdır. Kafiyenin, daha çok, "göze hitap etmesi" şeklindeki klasik anlayış Galip'te de sürer. Aşağıya aldığımız şu iki gazelindeki kafiyesizlikler bu anlayışın ürünlerinden başka şeyler değildir:

Tâb–i sevdâ–yi hatın dersem eger baht utanur
Mebhas–i silsile–i zülf açılur söz uzanur

Leb–i lâ'li bana nukl olduğunu nakl etsem
Mey–i gül–reng ile câm–i Cem'in ağzı sulanur

Gün doğar meclis–i uşşâka şeb–i hayrette
Her ne sâat ki o hurşîd–i sabâhat uyanur

Ne gerek eyler isem dirhem–i dâgı îsâr
Ser–i bâzâr–i mahabbette biri beş kazanur

Ol eder seyrini bu hâne–i sad–nakşın kim
Sâf âyîne gibi gördüğü renge boyanur

Acabâ dağdağa–yi câha düşen bî–çâre
Terk–i âsâyişi sermâye–i devlet mi sanur

Kec–nihâdân bulur râst suhandan kuvvet
Pîr–i ham–geşte–kadi gör ki asâya dayanur

---

[1] Nabi'nin

Etti rübûde hûşum ol nükte – danlıcıklar
Peymâne – keşlicikler sâgar – feşanlıcıklar

matlalı gazelinin kafiyeleri bu türdendir.

Küleh–üşküste siyeh–mest ü şemşîr be–dest
Kahramân–i nigeh–i çeşmine kimler dayanur

Nice kızsun yüzümüz arz–i merâm eylemeğe
O gül–i bâğ–i hayâ geh açılur geh kapanur

Ruh–i gülgûnunu öptürmeye va'd etmiş idin
Mekr ü âlin dil–i dîvâne ne bilsün inanur

Âteş–i aşkta mahv etmeye çâr unsurunu
Dört yanında kemer–i gayreti merdan kuşanur

Kadri kemdir veli ma'nâ–yi suhan zâhirdir
Ne kadar bilmese de halk hüner–mendi tanur

Vakt bâzîçe–i gaflet mi olur sandın sen
Vakt olur kim dil–i dîvâne de ey çarh utanur

Lâfz–i rengîn değil cümle–i şîr–i tab'ım
Esb–i Şebdîz–i kalem gördüğü dem kan kaşanur

Hazret–i Neş'et'e tâ peyrev olunca Gaalib
Hâme vâdî–i belâgatte dahi çok dolanur

Bulsa jengâr–i hat–i yâr ile *cevher* hancer
Tîg–i ebrûya sitem–kârlık *eyler* hancer

Yorulup kan tere batmaz mı mahabbet–kâran
Adem iklîmine bir anda *yollar* hancer

Hun–feşân–i sitem ü nâz değildir billâh
Küşte–i aşk olanın hâline *ağlar* hancer

Reh–neverdân–i gamın gösteriş ahvâli yaman
Çeşm–i âhû–yi füsun pençe–i *ejder* hancer

Teşnelikten açıcak zahm–i dehân–i şekvâ
Verdi harcını heman suya *beraber* hancer

Öldüren âşıkı şemşîr–i tegaafüldür hep
Yohsa cellâd–i nigeh olmasa *n'eyler* hancer

Alsa âguuş–i hayâline miyânın şâir
Ma'ni–i mısra'–i bercestesi *besler* hancer

Bir zemîn oldu bu Gaalib ki hased–kârâna
Sûsen ü lâle–i gülzârı *serâser* hancer

İkl gazelde, Galip "*sulanur*, *uyanur*, *inanur*, *kapanur*" diye gerçekte biribiriyle kafiye olmaması gereken sözcükleri kafiyelendirmiştir. Bu gazelde "*utanur*"a "tanur", "*uyanur*"a "*boyanur*", "*sulanur*"a "*dolanur*„ kafiye olur, ama öbürleri olamaz. Galip bu gazelini hocası Neş'et'in bir gazeline nazire olarak yazmıştır. Neş'et'in asıl gazelinde de bu türden yanlış kafiyeler vardır. Şairimiz ustasına nazire yazarken, belki de farkında olmayarak, onun yanlışlarını da tümüyle aktarmış oluyor.

İkinci gazelde ise "*hancer*" redifinden önceki "*eyler*", "*yollar*", "*ağlar*", "*söyler*", "*besler*" vb. sözcükleri de gerçekte biribiriyle kafiyeli olamaz.

Galip'in gazellerinde pek göze batan bir özellik de onun bu manzumelerinin büyük çoğunluğunu redifli (354'ü redifli, 17'si redifsiz) olarak yazmış bulunmasıdır. Biz bunun nedenlerini iki noktada toplamak istiyoruz: Daha önce hazır rediflerin kullanılmış olması (nazireler); böyle manzumelerde, redif olan sözcüğün, kendisiyle ilgili tasarımları arka arkaya bilinç alanına çağırması dolayısıyla şaire yazış kolaylığı sağlamış bulunması.

Eskiler, kaside gibi uzun manzumelerde aynı kafiyenin biraz aralıklı olarak yinelenmesinde bir sakınca görmezlerdi. III. Selim övgüsünde yazmış olduğu "*mehtâb*" redifli kasidesinde Galip'in bu şekilde, beş yerde–kimilerinde anlam farkı gözetmekle beraber – "reng" sözcüğüyle kafiye yapmış olduğunu görüyoruz. Şair bu kasidesinde "*reng*"e uyacak kafiye bulamamaktan doğan sıkıntısını da şöyle anlatıyor :

Beyâz–i çerhe yer eylerdi Gaalib evsâfın
Ne çâre kaafiye–i nazmı teng eder mehtâb

Bu tür kafiye yinelemelerine Galip'in gazellerinde de rastlıyoruz. Aşağıya aldığımız örneklerin incelenmesinden de anlaşılacağı üzere bu manzumelerde de arka arkaya yinelenen kafiyelerin ayrı anlamlı olmalarına dikkat edilmiştir :

Nesîc–i kâkülünden eyleyenler nağme–perdâzî
Şuâ'–i âftâbı târ–i *kaanûn* eylemişlerdir

Kızarmış tâb–i meyden gördüm ol şâhâne gözler kim
Nigeh başına bir kan etme *kaanûn* eylemişlerdir

Zülfeler çek vasf–i hatt–i yâra ey nakkaaş–i Çîn
Eyleyüp jengâr ile zencîde–i *dîvânı* sebz

Gülleri Gaalib yeşermezdi behişt–i fikretin
Etmeseydi Hızr–i hâmem arsa–i *dîvânı* sebz

Gazel ve kaside matlalarında yani ilk beyitlerdeki iki kafiyeden birinin yinelenmesine de izin verilerek buna "redd–i matla" dendiği bilinir. Galip de redd–i matlalı gazeller yazmıştır. Onun "*âteş ü âb*" (G. D. B. s. 10), "*rûzgâr*" (s. 46) ve "*gel*" (s. 81) redifli gazelleri böyledir.

Divan'ın gazeliyyât bölümünde bir de "kafiyelerde sözcük oyunu" olarak nitelendirebileceğimiz "tecnîs–i mükerrer"li şu gazel yer almış bulunuyor :

Vâiz nihâni çekmiş o hinnâgeri geri
Eyler gelüp dükâna büt–i berberi beri

Çıksa ne dem kabâ–yi hevâ–gûn ile o mâh
Pür nûr eder bu kubbe–i nîlûferi feri

Şeh–bâz–i çeşm–i şûhuna müjgân değildir ol
Kurtuldu pençesinden atup şeh–peri peri

Bî–behredir hilâle bakın sûz ü tâbdan
Eyler mi merd–i bî–dili hiç hanceri ceri

İnsâf olunsa gonce–i bâğ–i hayâ imiş
Gülzâr–i hüsn–i behcetin en bih–teri teri

Başına buyruk olsa gelen gurûr–mend
Çekmezdi belki gaaile–i efseri seri

Agyâra aldanur mu meger nev–resîdeler
Görmezse anda âşıkına benzeri zeri

Dâim tarîk–i Hak'ta budur akl ü nefse kâr
Biri Mesîh'i reh–ber eder âhari hari

Derviş–i kayd–pûşişe Gaalib ne ihtiyâc
Uryân–tenan câmesi bir hayderî deri

Dergâh–i Mevlevîde niyâz île hâk olan
Eflâke nâz ederse yeridir yeri yeri

Galip'in bu ve benzeri gereksizliklere yer veren gazelleri akla Nabi'nin aynı türden manzumelerini getiriyor; şu farkla ki Nabi divanında bunların sayısı Galip'inkinde olduğundan çok fazladır.

Eskiler, kafiyeyi oluşturan sözcüklerin aynı türden olmasına özen gösterirlerdi. Yani kafiye isim ise isim, sıfat ise sıfat ve fiil ise fiil olurdu. Ama zorunluk belirince bu uygunluktan vazgeçildiği de görülürdü. Kafiyelerin aynı tür sözcüklerden seçilmiş olması nazma biteviyelik veriyordu. Sonraları, Tevfik Fikret'in çok kullandığı değişik türden kafiyelere o zaman bile karşı çıkılmıştı.

Bu çeşit kafiye örneklerine Galip'te de rastlıyoruz:

Manzûrun olan şikeste *bendim*
Şimdi kime bendesin *efendim*

Çun kim sever idi Aşk'ı *câdû*
Tahvîfini kasd eder fakat *bu*

Bir yol bakup Aşk–i *âlem–ârâ*
Câdûya nigâh kıldı *ammâ*

Çekmiş anı beyza–i *kamerden*
Ser–pençe–i âftâb–i *rûşen*

Ve'l–hâsıl o aşkar–i *sebük–bâl*
Eyler seni şehr–i kalbe *îsâl*

2 – Dil :

Galip, şiir dilinin nasıl olması gerektiği üzerine düşüncelerini Hüsn ü Aşk'ında açıklamıştır. O, dilde yalınlık yanlısı görünür; ama bu yalınlık isteği onda, sonucu, bir düşün ve bir iyi niyet belirtisi olmaktan ileri gidemez. Öbür birçok Divan şairimiz gibi Galip de bu alandaki düşün ve tasarılarını gerçekleştirebilmiş olmaktan çok uzaktır.

Klasik edebiyatımızda şiir dilinin yabancı tamlamalardan arınması Arapça ve Farsça sözcüklerin kullanılmaması eğiliminin geçmişi XV. yüzyıla çıkar. Bu yüzyılda nesirde olduğu gibi nazımda da İran edebiyatı etkisi sürekli bir şekilde artmış, Türk şairleri İran örneklerini artan bir başarıyla taklide girişmişlerdir. Arap ve Acem sözcüklerinin aruzun yapısına daha iyi uyması, bunların bol bol kullanılmasına yol açmış,

bu hal, dolayısıyla tamlamaların artmasına neden olmuştur. Bu denetimsiz ve başıboş gidişe karşı ilk tepkinin bu yüzyılın sonlarına doğru oluştuğunu görüyoruz : Aruz vezniyle ama içinde yabancı sözcük ve tamlamalar bulunmayan bir dille, halk deyimlerini, atasözlerini, halk dilindeki mecaz ve cinasları kullanarak şiir yazmak akımı başladı. Bu akımın öncüsü Aydınlı Visali oldu. Divan şairlerimizce Türki–i Basît diye adlandırılan bu akımın XVI. yüzyılda biraz daha güç kazandığını, yeni ve önemli sayılabilecek temsilciler bulduğunu görüyoruz. Bu yüzyılda önce Tatavlalı Mahremi, sonra da Edirneli Nazmi, Türki–i Basit'le manzumeler yazdılar [1]. Bununla birlikte gerek çağın eğilimi, gerekse adlarını andığımız temsilcilerin güçlü sanatçılar olmayışları yüzünden Türki–i Basit akımı büyük ve yaygın bir hareket halini alamamış, ilgisizlikle karşılanmıştır.

XVII. yüzyıl sonlarıyla XVIII. yüzyılda klasik Türk nazmı işlediği konular bakımından epeyi zenginleşmiş; günlük yaşantının sıcaklığı ve canlılığı şiirde de kendini belli etmeğe başlamıştır. Çağın ve edebiyatımızın büyük şairi Nedim'in, zamanına kadar gelen ünlü şairlerden hiçbirinin ilgi göstermediği hece veznini kullanması ve bu vezinle bir şarkı yazması halk zevkinin ve halk edebiyatının saray sanatçılarını da etkilemiş olduğuna iyi bir örnektir. Şeyh Galip'in de hece vezniyle yazılmış bir manzumesi olduğundan söz etmiştik [2]. Şairimiz bu manzumesinde, elinden geldiği kadar, yabancı sözcük, tamlama kullanmamaya dikkat etmiştir. Onun gerek bu, gerekse

Döktü omuzdan poşu saçağını
Açtı gönüller deli bayrağını

beytiyle başlayan Türki–i Basit yolundaki manzumesi büyük hacimli divanı içinde belki de güçlükle farkına varılabilecek tek kalan bir deneme olmaktan ileri gidememiştir.

Hüsn ü Aşk'ın "Der Beyân–i Sebeb–i Te'lîf" başlıklı, eserin yazılış nedenini açıklayan bölümünde, şairin, Nabi'yi Acem taklitçiliğiyle suçladığı

---

[1] Daha çok bilgi için, Köprülüzade Mehmed Fuad (Fuad Köprülü), *Millî Edebiyatın İlk Mübeşşirleri ve Divan–i Türki–i Basit*, İstanbul, 1928; Atsız, *XVII nci asır şairlerinden Edirneli Nazmi'nin eseri ve bu eserin Türk dili ve kültürü bakımından ehemmiyeti*, İstanbul, 1934'e bkz.

[2] Ek Bölüm, s. 172-73.

Manzûme-i Fârsî veş ebyât
Bi'l-cümle tetâbu'-i izâfât

İnşâya verir egerçi zînet
Türkî söz içinde ayn-i sıklet

Az olsa eger değildi mâni'
Derdik ana belki de sanâyi'

beyitleriyle Şeyh Galip tamlamalardan yakınmakta, bunların belki "inşâ" yı süslediklerini ama Türkçe sözcükler içinde hoş kaçmayacaklarını söylemektedir. Bu sözleriyle yalınlık yanlısı görünen şairimizden eserlerinde çok tamlamalı bir dil kullanmaması beklenirdi. Aşağıya aldığımız örnekler, bize onun yalnız tamlamalı yazmakla kalmayıp bunların sayısını kimi vakit üçe hatta dörde çıkardığını gösterecektir:

Âb-i Hayât-i sohbet-i ahbâbdan cüdâ
1 2 3

Hat mıdır bâl-i hüma-yi evc-i istignâ mıdır
1 2 3

Bir tebessüm kodu zîr-i leb-i câm-i müle karz
1 2 3

Gül-pûş-i nev-şigüfte-i bâğ-i mahabbetim
1 2 3

Ben bülbül-i hoş-nağme-i gülzâr-i fenâyım
1 2 3 4

Cevâb-i telh-i leb-i lâ'l-i yârı benden sor
1 2 3 4

Dürr-i yetîm-i mevce-i deryâ-i kesretiz
1 2 3 4

Ol'aldan reh-neverd-i nakş-i pây-i edhem-i nâzım
1 2 3 4 5

Mey-nûş-i yâd-i mısra'-i rengîn-i lâ'linim
1 2 3 4

Galip divanından rastgele seçtiğimiz bu örnekleri daha da çoğaltabiliriz. Onun eserlerinin atmosferinde ağdalı ve tamlamalı dil yaygındır. Divan'da ve Hüsn ü Aşk'ta, serpilmiş halde, konuşma dilinden alınmış yalın söyleyişlere, yerel deyimlere, hatta tek–tük de olsa güzel öz Türkçe sözcüklere rastlanmaktadır. Bütün bunlar eserlerinin havasına egemen olan tamlamalı dilin bütünlüğü ve yoğunluğu içinde kaynamış, yitmiş gibidir. Bu bakımdan Galip'in, eski edebiyatımızın dilinde, yalınlık yönünden bilinçli bir hareketin temsilcisi olduğundan söz etmek yersiz olacaktır, kanısındayız.

Biz, Divan'da ve Hüsn ü Aşk'ta geçen yalın ve akıcı söyleyişleri, öz Türkçe sözcükleri, yerel deyimleri ve atasözlerini saptadık. Bunları sırasıyla aşağıya alıyoruz :

Yalın ve akıcı söyleyişler :

Söz söyleyecek zaman mı buldun

Sen git de ne olmalıysa olsun

Sen artık eylediğim âh ü zârı benden sor

Bir gün olursun iki gözüm de aşka yâr
Bu mâ–cerâyı ben o zaman söylerim sana

Hayretteyim bu sırr–i garîbe aceb aceb
Vallah ben de bilmem efendim nedir sebeb

Derd ü hasretle neler çektiğimi ben bilirim

Yerel deyimler :

Şimdi *ayağa urdu* metâ'–i hüner velî

Kays'ın da râh–i aşkda *ot tıktı çanına*

Ört–bas eder hemen anı agyâr uyanmadan

Yeter aşk–i Hudâ'dan *bir içim su*

Başına buyruklara efser gerek

Tutma kulak devrine ahkâmına

Çerâğ-i bezm-i hecri olduğum *yapmış yakıştırmış*

Biz de *yerden göğe dek* eyleriz ihsânını yâd

Tîre çesbandır *ağız birliği etmekte* keman

Mülk-i cihanda *bir eyü ad eyledin* tamâm

Gözüm yollarda kaldı gezme ey tîr-î nigeh bî-câ

Evlâd-i Hüseyn'in *kulu kurbânıyız* ancak

Can baş fedâ eylesen Es'ad ne saâdet

Behey âftâb bilmem *ne kara belâ imişsin*

Saati sâata uymaz bize doğru gelmez

Doğrusunu söyle *ben aldanma bâzâr istemem*

Mısırlı harcı olmuş ol şeker-leb

Kara su indi çeşm-i pür-hûna

Saz-i emeli *bozuk düzendir*

Cinler cirit oynar anda her gâh

Yan çizdi sanup bu pür-melâli

Başım yazısıymış oldu peydâ

Görüldüğü üzere Galip bu deyimlerin çoğu kez aynını kullanmış kimi de "Tutma kulak: Kulak asma" ve "Kara su indi çeşm-i pür-hûna: Gözlerime kara su indi" örneklerinde olduğu gibi biraz değiştirerek almıştır.

Öz Türkçe sözcükler :

Nûşin–leban fegan edicek sûz ü tâbdan
Yüzlenme belki lâzime–i lâ'l–i nâb olur

Mecnûn'a melâmette *tartılmış* idi Mansûr
Da'vâsının encâmı âyâ nede kalmıştır

Rûz–i visâli *düş gibice* bir hayâldir

Da'vi–i ene'l–Hak'da kemanlar *yasanuptur*

Reh–neverdân–i gamın *gösteriş* ahvâli yaman

Eceliyle var ise *söyleşen* anlar dilini

Yâda *biliş* âşıka bîgânedir

Gamze *işkilledi* dil–beste–i kâküldür zülf

Bir bölük üftâdeyi *bilmezlenüp* etme helâk
Böyle şeylerden beyim kan olduğun bilmez misin

Safâ–yi hâtır–i gülzârı sorma *sağ esenlerden*

Bu hastelikten efendim *sağalmadık* gitti

Nazar gedâlık edüp sâkiyâ habâb sana
Görünmecik yapar ol hânüman–harâb sana

Irlardı cünun terânesinden
Leylî Mecnun fesânesinden

Salt bende değil bu fikr–i cânân
Ölsem de giyâhım eyler efgaan

Ma'lûm ki Hakk'a *ard ön* olmaz
Yoktur ciheti ana *yön* olmaz

Kımransa havâya kalb olurdu
Mırlansa sadâya kalb olurdu

Atasözleri :

Harf–i nigâhı anma *zemînin kulağı var*

Meseldir bu suhan âlemde hakkaa
Ki *ârifler gözünden gizlenilmez*

Alçağa akar sular pây–i huma düş mest ol

Her zaman bir meh–i nev–hatt ile ahşam eyler
Hâsılı Gaalib–i *dîvâneye her gün bayram*

Gayret dedi Aşk'a ey birâder
Gel *yol eri yolda olmak* ister

Örneklerde görüldüğü üzere, şairimiz nazma uydurmak kaygısıyla atasözlerini özgün biçimleriyle almayıp, kimi, sözcükleri (yerin = zeminin), (divaneye = deliye); kimi, cümle düzenini (Alçağa akar sular : Sular alçağa akar.) değiştirmiştir.

Arap söyleyişinde tek heceli olan kimi Arapça sözcükleri (bezm, şems, seyr, Hüsn) konuşma dilimizde olduğu gibi (bezim, şemis, seyir, Hüsün) kullanmak da Galip'in, manzumelerinde, bu işin bilincine varmış bir sanatçının yaptığı değişiklikler olarak yer alır :

Olur her şu'le–i cevvâle bir pervâne–î pür sûz
*Bezim*de sâgar–i mînâ–yi meydir şem'–i kâfûrî

---

*Bezim*de câm veş bu cüstücûlar hep seninçündür
Meyân–i mutribanda güftügûlar hep seninçündür

---

*Bezim*de ehl–i basîret sipâh–i efgaanı
Sevâd–i şehr–i Sıfâhân'a sürmeli derler

Bâzâr–i *bezim*de vardı revnak
Boş gitse dolu gelirdi zevrak

Zerrât–i *şemis* olup küşâde
Sâat çiçeğiydi hasb–i âde

Vâdi–i ferahta bir *seyir*dir
İnşâ'allah ki fal *hayır*dır

Âyâ ki *Hüsün* müdür bu meh–veş
Kim sînemi kıldı genc–i âteş

Kim Aşk *Hüsün*'dür ayn–i Hüsn Aşk
Sen râh–i galattan eyledin meşk

Çağın klasik öğrenimini veren medreselerden hiçbirine devam etmemiş olan Galip, yabancı dil bilgisini başta Farsça öğretmeni şair Hoca Neş'et olmak üzere daha çok kendi çaba ve yeteneğine borçludur. Bir "otodidakt" olarak tanıdığımız Galip'in yetişmesinde, içinde bulunduğu Mevlevi çevresinin, kuşkusuz, pek büyük etkileri olmuştur. Divanındaki Farsça gazelleriyle Şerh–i Cezîre–i Mesnevî, ve Es'Sohbetü's-Sâfiyye adlı mensur eserleri onun Arapça'yı ve Farsça'yı ne kadar iyi bildiğini ortaya koyacak niteliktedir. Klasik edebiyatımızın nazım tekniğini de başarı ile kavramış olan şairimizin, şiir dili üzerinde de aynı anlayış ve duyarlıkla durduğunu görüyoruz. Galip, sözcüklerini büyük bir titizlikle seçer. Şiir dili üzerinde gösterdiği bu özeni, kendisini âdeta bir sözcük kaynağı (vocabulaire) sahibi zannettirecek kadar ileri vardırır; bununla birlikte kimi manzumelerinde, dolaşık söyleyişlerin, kullanış yanlışlıklarının bulunduğu da bir gerçektir :

Kasâidlerle kılsun Gaalib–i bî–dil senâkârî

mısraında *kasâid* (= kasideler) sözcüğü bir kez daha çoğul yapılmıştır.

Birbirine tesliyet verirdi
İkdâmda takviyet verirdi

beytinde "verirdi" fiilinin öznesi çoğul olduğu halde fiil çoğul yapılmamıştır.

Cin nev'i hezâr bed–likaalar

mısraında "bed–likaa" ismi, "hezâr"(bin) sayı sıfatıyla belirlendiği için, sonuna getirilen "–lar" çoğul eki gereksizdir.

Kimi mısralarda, sözcüklerin gerektirdiği isim halleri yerine başkası getirilmektedir :

Belirtme hali(-i hali) yerine, yönelme hali(-e hali) :

Ruh-i gül-gûnunu *öptürmeğe* va'd etmiş idin

Ciğerim pâreleyüp *katle* teemmül mü eder

Şimden geri hâhişin ziyâd et
Endûh-i *firâka* i'tiyâd et

Ger var ise sende bana rağbet
Var âh ü *fegaana* eyle râğbet

Çıkma hali(-den hali) yerine, yönelme hali(-e hali) :

İllâ bün-i çerhte bir resen var
Cinnîler *ana* değil haber-dâr

Olursan eger bu *kâra* bî-zâr
Bir sihr ile eylerim hâlin zâr

Kalma hali(-de hali) yerine, yönelme(-e hali) :

Hakkına söylenen evsâfı müdârâ sanma

Bir yerde, ayrıca, "ile" bağlacı yerine de, yönelme hali(-e hali)'nin kullanılmış olduğunu görüyoruz :

Doldu yer ü gök fegaan ü *zâre*
Olmadı o sohbet âşkâre

Pek seyrek olmakla birlikte, Galip'in kimi manzumelerinde, halk dilinin aydınların diline etkisinin belirtileri olarak kabul ettiğimiz kimi söyleyişlere rastlıyoruz :

Aşk ağlayarak dedi ki hâmûş
Bir yol Suhan'in sözünü kıl gûş

Bir yol bakup Aşk-i âlem-ârâ
Câdûya nigâh kıldı ammâ

Evvelde rızâ değil mi maksûd
Sen olma mısın bu hâle hoşnûd

3– *Anlatım Özellikleri* :

Galip pek "kişisel" bir üslup sahibi şairlerimizdendir. Manzumelerini çoğu kez ince hayallerle örmesi, o zamana kadar alışılmamış türden bol mecazlı bir anlatım kullanmış olması onun eserlerine bir "belirsizlik" havası vermektedir. Şairin bu özelliklerine bakarak, onun için "sembolist" diyenler olduğu gibi, yeni bir şiir dili yarattığını ileri sürenlere de rastlanmıştır. Galip'in çağdaş sembolizmle ilgisi bulunmadığı bir gerçektir, ama onun eserleriyle ilk kez karşılaşacaklar için ilk izlenimin çok şaşırtıcı olacağı ve okuyucunun, kendini sembollerin rol oynadığı bir şiir evreni içinde bulacağı da ayrı bir gerçektir. Bir an için, okuyucu bu gözleminde haklıdır. Çok kez ikili çağrışımlara dayanan mecazlı, istiareli anlatımıyla Galip bu edebiyatın değişmez kadrolarını kırmış, atmış görünür, ama insan bu yüzeysel izlenimden kendini kurtarınca hiçbir şeyin değişmediğini, Divan edebiyatının özünü oluşturan geleneksel geometrinin yerli–yerinde durduğunu görmekte gecikmez.

Galip'in mazmunlarını çözmek çok kez güçtür. Şair

Ol şâir–i kem–yâb benim Gaalib kim
Mazmunlarımı anlamamak ayb olmaz
Yektâ güher–i gayb–i hüviyyettir hep
Gavvâs–i hıred behrever–i gayb olmaz

ya da

زين چند سخن كه مايهٔ يك نفسست
صد كونه بشاعران عالم هوسست
مطلوب ديكر نيست مرا ز اهل نظر
فهميدن شعر من بتحسين بسست[1]

mısralarıyla kendini över.

Galip, üslup bakımından eski tarzdan pek de ayrılmaz; o da bütün öbür Divan şairleri gibi manzumelerinde edebi sanatlara yer verir. Hüsn ü Aşk için "Ser–â–pâ bir istiâre–i temsîliyyedir"[2] diyen Ahmet Hikmet'in bu sözü, abartılı olmakla beraber, doğrudur.

---

[1] Çevirisi : Bir tek soluğun ürünü olan bu sözlerde, şairlerin yüz türlü istekleri vardır. Ben, nazar ehlinden, başka bir şey istemiyorum : Şiirlerimi anlasınlar, onlara "aferin!" demek için yalnız bu yeter.

[2] Ahmet Hikmet, İlâve–i Hak, Sayı : 12, İstanbul, 1328.

Nazire olarak kaleme aldığı kuru, zevksiz ve coşkusuz manzumeleri dışında, şairimizin, şiir sanatlarını çok ustalıklı bir şekilde kullanmayı başardığını görüyoruz. Nazirelerinde, eskilerin söyleyişiyle "tasannu"a yani yapmacığa düşer; bu tür manzumelerinde şiir sanatlarındaki zorakilik de hemen kendini belli eder, sırıtır. Biz, "nazariyyât–i edebiyye" kitaplarındaki klasik bölümlemelere bağlı kalmadan onun bu sanatları nasıl kullanmış olduğunu belirtmek için çeşitli örnekler vermekle yetineceğiz :

Müraat–i nazir :

Şâh–i endîşem *hümâyı şâhbaz* eyler bana

Biz kim *hatîb*–i *minber*–i dâra *cemâat*iz
Mecnûn olur *namâz* ü *niyâza imâm*ımız

Fikr–i *zülf*ünle *perîşanlık*tır ey meh pîşemiz
Gayri *sevdâ*ya dolaşmaz *rîşe–i* endîşemiz

Bir *şâh*da iki *gonce*–i *gül*
Birbirlerine olurdu *bülbül*

İham–i tenasüp :

*Dil*den Es'ad dâimâ cûy–i *mahabbet*tir gelen
Sûret–i *şîrîn*e koydu şi'ri kesb–i *tîşe*miz

O rütbe adle *âhenk* etti kim *kaanûn*–i eltâfı
İşitmez oldu kimse *beste*lerden gayrı yerde *âh*

Benzetme :

Çemen bir allı yeşili kumâş–i dîbâdır
Ki târ (ü) pûdu reg–i ebr–i dest–kâr–i bahâr

Çeker âhir kenâr–i vuslata bir serv–i bâlâyı
O dil kim âb veş hâk–i niyâza çehre–fersâdır

Ol demde *Suhan* huzurâ geldi
Kün emri gibi zuhûra geldi

Ruhsârı bahâr–i îd–i ümmîd
Gülgûnesi hûn–i çeşm–i hurşîd

Mecaz–i mürsel :

Bir kez felekte *kâğıt uçursak* o meh–veşe
Âyâ peyâm–i vuslatı vermez mi rûzgâr

Açıldı *bağçe*–i *reng* ü bûda *bâr*–i *bahâr*
Pür etti gülşeni hep *tuhfe–i diyâr–i bahâr*

Seyr et ki *sipihr*–i *bî–vefâyı*
Rahat komaz iki âşnâyı

Tevriye :

Miyân–i mûyuna yoktan yalan şehâdet eder
Gürûh–i ehl–i suhan öyledir *beli* derler

Açılur goncesi ol gül–bün–i nâzın elbet
Sen heman kaaide–i giryenin *icrâ*sına bak

Neyimiş dinle dem–i Hazret–i Monla Gaalib
Vardı Mi'râc'a yakın şöhret–i efsâne–i ney

Çün ömr ediyor şitâba himmet
Bir iki *ayag* ile o sebkat

Cinas :

Gelince va'd–i visâle *bahâneler* söyler
O şâh–i kişver–i hüsn ü *bahâ neler* söyler

Âhir düşüp hasârete bir gün baka kalur
Ehl–i *fenâ*ya her kim ederse *fenâ* nazar

Âteş ile söyleşir *zebânı*
Gûyâ o cehenneme *zebânî*

Ey ınâh yeter yeter bu bîdâd
Feryâdıma *yet* ki *yetti* feryâd

Hüsn–i ta'lil :

Ene'l–Hak'tan dem urmuştur sürâhî
Olup vâkıf gelûsun tuttu ahbâb

Nihâlin ağzı köpürdü şigûfe zann etme
Cihânı eyledi dîvâne cûybâr–i bahâr

Vermez mi hâk–i makdem–i dildârdan haber
Yâ ol sebeble gözlere girmez mi rûzgâr

Şükr etti sebû görüp o hâli
Hiç secdeden olmaz idi hâlî

Leff ü neşr :

Geçer bu devr–i *gül* ü *mül* heman güler yüzdür
*Çemen*de *meclis–i işret*te bergüzâr–i bahâr

Tahammül eyle sûz–i aşka terk–i girye kıl Gaalib
Fürûg–i şem'e zîrâ zerre–mikdâr âb olur mâni'

Tig ile *zebân* ederdi da'vâ
Hempâ idi *irticâle gavgaa*

Deycûr ile *berf* edince ülfet
Bir kaalıba girdi *nûr* ü *zulmet*

Telmih :

Şakk eder îmânını zâhidlerin
Nûş–i mey–i muntasıf–i *mâh–tâb*

Ya *berdâr* olmalı yâ hîştendâr
Ve illâ halka *hak* söz söylenilmez

Evc–i pervâz–i himem şîr–i *semender*–tînetiz
Nahl–zâr–i unsur–i *âteştir* ancak pîşemiz

Benim *mu'ciz*–beyân–i nutk–i *bürhân*ım dehânımdır
Meh–i ma'nâyı *şakka* tîg *engüşt*–i zebânımdır

Tezat :

Şâh–i istignâ–yi aşkız nîstî mülkündeyiz
Cevher–i fakr ile mâlâmâldir gencînemiz

Urûc–i evc–i pestîye zemîn–i ser–bülendîden
Tevâzu' pâye–i *rif'at tenezzül nerdübân*ımdır

Cehlin *gece*sin *sabâh* kılmış
*Menhî*leri hep *mubâh* kılmış

Bîzâr–i hayât–i câvidandır
Dil–şâd–i memât–i bî–amandır

İştikak :

Ne yapsın tavrını bozmazdı ammâ bozdurup âhir
Güzeller *Gaalib*–i nâ–çârı *mağlûb* eylemişlerdir

Aceb bir bahs var Dîvân–i Mevlânâ'da kim Gaalib
Muhassal kâr–i *âkıl* mest olup *lâya'kıl* olmaktır

Kim gevher–i hüsne *tâlib*im ben
Gavgaa–yi *taleb*te gaalibim ben

Yâ bana ver ol husûsa destûr
Tâ İsmet'i *kahr*ım ede *makhûr*

İrsal–i mesel :

Bulur herkes cezâsın bîş ü kem hep
Eger cevv ekseler gendüm biçilmez

Dilde ger aşk ola akl eyleyemez anda karâr
Düzde zindân olur ol dâr ki mihmân uyumaz

Her zaman bir meh–i nev–hatt ile ahşam eyler
Hâsılı Gaalib–i *divâneye her gün bayram*

Gayret dedi Aşk'a ey birâder
Gel *yol eri yolda olmak ister*

Akis :

Hiç mümkin olur mu *rencsiz genc*
Çok kimseye erdi *gencsiz renc*

Meh–tâbda meh meh içre meh–tâb
Mey şîşede şîşe meyde garkaab

Rücu' :

Pek dar yeridir sırr–i dehen sohbet–i aşkın
Yok yok bütün esrâra işâret var içinde

Ruhsâresine hat–i muanber
Firdevs–i berîn içinde kâfer

Yok yok o izâr–i pâke kâkül
Hırmen–geh–i âteş içre sünbül

Abartma :

Düşse buna Hızr olup da güm–râh
Olur yarı yolda ömrü kûtâh (Bir kuyu betimleniyor.)

Bir rütbe zaîf idi ki ol mâh
Gâhîce olurdu âha hem–râh

Ol rütbede döktü eşk–i pür–tâb
Kim oldu cihan serâb ü gird–âb

Ammâ ki kemâl–i heybetinden
Arş titrer idi mehâbetinden

Alıntı :

Ve't–tûr deyüp feth–i kelâm eyledi vâiz
Fir'avn'da takrîri tamâm eyledi vâiz

Cebrîl–i hayâlimle surâg–i ceberûtum
Ammâ n'ideyim kurb–i *ev ednâ*'da garîbim

Ünlem :

Ey Hüsn ey âftâb–i enver
Ey Aşk'ı eden esîr–i ahker

Bu muydu ümîd senden ey mâlı
Câdû ola vaslıma hevâ–hâh

Ben kirbet–i gurbet içre bî–tâb
Sen zevk u safâdasın ferah–yâb

Ben tarf–i zılâm içinde güm–râh
Olsun sana bu felek hevâ–hâh
Lâkin bu mu şîve–i mahabbet
İnsâf kıl ey meh–i semâhet

Tekrir :

Kimi dedi tîgin eylemez tîz
Afyona be–gaayet eyle perhîz

Kimi dedi hûlyâ belâdır
Eyvâh bu derd bî–devâdır

Kimi dedi şi're etme rağbet
Zîrâ ki verir hayâle sûret

Kimi dedi tahtınız mübârek
Şâhım ola bahtınız mübârek

Kimi dedi hayli turfa meczûb
Eğlenme değil mi yoksa matlûb

Kimi dedi işte derd–i hummâ
Fasd eylemeyince böyledir hâ

Kimi dedi var elinde şemşir
Mecnûnun olur devâsı zencir

Kimi dedi söylenür ya zâhir
Zîrâ telef etti mâl–i vâfir

İcad–i elfaz :

Tûfân–i şerâre *mevc ber mevc*
Pervâzda aşkar *evc ber evc*

Sahbâ vü piyâle *cûş ber cûş*
Kıldı meh ü hâle *nûş der nûş*

Pertevleri kıldı *reng der reng*
Envâr–i hayâli *ceng ber ceng*

Şairimizin, Hüsn ü Aşk'ta mecazlardan sonra sırasıyla en çok tezat, cinas ve ünlem sanatlarına yer verdiğini görüyoruz. Galip'in, kimi manzumelerine özel bir renk katmak, değişik bir çeşni oluşturmak amaçlarıyla "fantezi" diyebileceğimiz çeşitli alliterasyonlar yaptığı da görülmektedir. İncelemelerimize göre şair bu alliterasyonlarında en çok *d*, *r*, *s* ve *ş* seslerini kullanmaktadır :

d ile

Zevk–i *derdin de dirîg eyledi şimdi dilden*
Hasret–i *dağ* aceb *dâğ–i derûn oldu* bana

r ile

Kusûr ü *hûr* anda *dîdâr* anda *yâr anda*
Serâpâ zât–i vâlâsı behişt–i âdemiyyettir

s ile

Çeker *sûy–i* devâdan âh *sâhib*–derd–i *istignâ*

ş ile

Nemed *berdûş peşmin–pûş* ü *medhûş*
Döner pervâne *veş* pür sûz ü *hâmûş*

(ayn) ع ile

O nîk ahlâk kim mânend–i servî cümle eczâsı
Abîr ü *ıtr* ü müşg ü *anberden ibarettir*

Galip özgün hayallerinin anlatımında isim ve sıfat tamlamaları, "vasf–i terkîbî"ler oluşturmakla şiir diline yeni bir çeşni ve ayrı bir zenginlik kazandırmıştır. Anlatım bakımından Galip'teki özgünlüğü sağlama yolunda bu yeni tamlamaların rolü pek önemli olmuştur. Şiir dili üzerinde buna benzer titiz bir özen ve çabayı XVII. yüzyıl şairlerinden Naili–i Kadim'in şiirlerinde görüyoruz.

Sözünü ettiğimiz tamlamalardan kimi örnekler veriyoruz : *Sîne–i berkâşyân, gûş–i ârzû, hâbîde–nigâh, behişt–i fikret, deryâ–yi ahter, bûy–i cünûn, donanma–yi meserret, sîm–endâm, reg–i hayâl.*

Bu bölümü bitirmeden önce, şairimizin çoğu kez şekil kaygısı (vezin ve kafiyeye uydurma çabası) ile manzumelerinde güç anlaşılır, eksik ve yanlış anlatımlara da yer vermiş olduğunu söyleyelim. Ancak bu çeşit beyitler ayrı ayrı öbeklendirilebilecek biçimde ortak özellikler göstermedikleri için örnekleri arka arkaya sıralamakla yetiniyoruz:

Azım eyleseler şikâra bunlar
Gitmez gelecek diyâra bunlar

Birbirine girdiler felekler
Ağlar kimisi güler melekler

Mümkün mü ki aşkı edem inkâr
Sen anladığın değil bu esrâr

Dil–şâdlığım zaman nic'oldun
Söz söyleyecek zaman mı buldun

Tuttular ol iki derd–mendi
Taktılar ayağına kemendi

Gaalib olamazlar sana enbâz
Ben şu'le–i fikre eylerim nâz

4– Galip'in Eserlerinde Düşünce, Duygu, Hayal; Eski Mazmunlar, Yeni "İmaj"lar Bakımlarından İçerik Özellikleri:

a) Kasideler :

Basma divanda 28 kaside vardır. Esrar Dede yazmasındaki yeni 6 kasidenin de eklenmesiyle bunların sayısı 34'ü bulmuş oluyor.

Kasideler, sırasıyla şu kimseler için yazılmıştır:
Hazreti Muhammed (naat)
Hazreti Ebubekir
Mevlâna Celâleddin Rumi(I'i yazma, 4'ü basmada olmak üzere 5 tane)
Sultan Veled(yazmada)
Mesnevî Şarihi İsmail Rüsûhi–i Ankaravi(2 tane)
Padişah III. Selim(10'u basmada, 2'si yazmada olmak üzere 12 tane)

Beyhan Sultan(3 tane)
Şeyhülislâm Şerif Efendi(Farsça)
Şeyhülislâm Şerif Efendi'nin oğlu(kasidede adı anılmamış)
Defterdar Şerif Efendi(I'i yazmada, 2'si basmada olmak üzere 3 tane)
Kâtib–i Esrar Ahmet Efendi
Hoca Neş'et Efendi
Pertev Efendi(takrîz)
Tezkire–i Sâni Arif Efendi

Galip'in kasideleri genellikle kısadır. Sadrazam Kethudası Şerif Efendi adına yazdığı 56 beyitlik Bahariyye'si kasidelerinin en uzunu, yalnız Esrar Dede yazmasında bulunan ve Mevlâna için olan 6 beyitlik övgüsü ise en kısasıdır. Mevlevi oluşu dolayısıyla, şair, divanın başlarında yer alan kasidelerini Mevlâna ve Sultan Veled gibi Mevlevi büyüklerine ayırmıştır. Bunların dışında, Galip'in pek sevdiği koruyucusu şair ve besteci padişah III. Selim, adına yazılan on iki kasidesiyle başta gelmektedir. Öbürleri, çağın ileri gelenleri için yazılmıştır. Galip' in karakterindeki bir yanı anlatması bakımından, adına kaside yazdığı kişileri bu biçimde belirtmekte yarar vardır. Onun içtenliğinden söz etmek istiyoruz : Dikkat edilecek olursa, şair, çağını yaşadığı üç padişahtan–ki bunlar sırasıyla III. Mustafa (1757–1774), I. Abdülhamit (1774–1789) ve III. Selim (1789–1807)'dir – ancak sonuncusu için şiir yazmıştır. III. Mustafa'nın saltanat yılları Galip'in çocukluk dönemine rastlasa bile, I. Abdülhamit'in saltanatı onun Divan'ını ve Hüsn ü Aşk'ını eser halinde verip sanat yolundaki olgunluğa doğru ilerlemeye başladığı çağları kapsamaktadır. Böyle olduğu halde Galip bu iki padişah için de kaside yazmamıştır. Biz bunun nedenini, bu padişahların sanat ve edebiyatla ilgilenmemiş olmalarında buluyoruz. Şairimiz III. Selim için yazdığı bir kasidesinde onu överken öbür padişahların bu olumsuz tutumlarını da yermekten geri kalmıyor :

Eyâ Şehinşeh–i sâhib–zamân ü Dârâ–fer
Senin inâyetin oldu bu güft–ü–gûya medâr

Zamanlar oldu ki kadr–i güher güm olmuş idi
Gelüp kemâl–i keremle sen eyledin izhâr

Bu bâğa lâklâka–i lâklâk eylemişti hücûm
Kalup kafeste nihan tûti–i şeker–güftâr

Ne günler etti güzer kim sükûtumuzla bile
Ederdik ilm ü hüner nisbet olsa istiğfâr

Açıldı gonce-i âmâlimiz bi-hamdi'llâh
Hudâ'ya şükr-i firâvân ola hezâr hezâr

O bir hikâye-i dûr ü dırâzdır Gaalib
Duâya başla yakışmaz duâcılar miksâr (G. D. B. Kasideler, s. 18)

Onun, çeşitli bakımlardan, III. Selim'e karşı duyduğu sevgi ve gösterdiği ilginin içtenliğinden kuşkulanılamaz. Padişahı özellikle Mevlevi dostu oluşu ve Mevlâna'ya aşırı eğilimi bakımlarından sevip övüyor:

Husûsâ cânib-i Monlâ-yi Rûm'a gûş edüp meylin
Sadâ-yi âferîni zümre-i kerrûbiyan verdi

Egerçi hubb-i Monlâ şîve-i adl-âverandır hep
Velî hakk-i edâsın bu Hıdîv-i nükte-dan verdi (G. D. B. Kasideler, 19)

Adına üç kaside yazdığı Beyhan Sultan'la olan ve kimilerin "muâşaka" adını verecek kadar ileri götürdükleri içten ilişkilerine, şairin yaşamını anlatırken değinmiştik.

Yine bu kasideler arasında çağın ne bir sadrazamının ve ne de bir vezirinin adını bulabiliriz. Öbür büyükler için yazdığı kasidelerinde ise şu iki özellik göze çarpar : a) Bunların ya tarikat "müntesibi" ya da yalnızca "muhibbi" oluşları, ya da b) şairin hocası ya da meslektaşı bulunuşları. Birincilere Şeyhülislâm ve Sadrazam Kethudası Şerif Efendileri, ikincilere Hoca Neş'et ve Pertev Efendileri örnek olarak gösterebiliriz.

Galip'in, Şeyhülislâm Şerif Efendi övgüsünde yazdığı kasidenin başlığı şöyledir : "Kable'l ikrâr Şeyhülislâm Şerîf Efendi merhûma verilen kasîde-i Fârisiyye'dir." Buradan, Şerif Efendi'nin daha sonra "ikrar vermiş" yani tarikate girmiş olduğunu ve İlmiyye Sâlnâmesi' ndeki biyografisinden "şi'r ü inşâya kaadir" bulunduğunu öğreniyoruz [1].

Kethuda-yi Sadr-i Âli Şerif Efendi için yazdığı "âftâb" redifli kasidede

[1] *İlmiyye Sâlnâmesi*, İstanbul, 1314, s. 457.

Pervânegân-i Şems'e olan iltifâtını
Yâd eylemekte çarhta hemîşe âftâb [1]

ve yine onun adına yazdığı "verir" redifli kasidede

Monlâ-yi Rûm'a hidmeti bir hadde erdi kim
Gülbang-i âferinle gerdun sadâ verir

diyerek şair onun tarikate olan sevgi ve ilgisine değinmiştir. Şiirden anlayıp şairi sevenlere karşı duyduğu engin sevgiyi de, Kâtib-i Esrar Ahmet Efendi için yazdığı kasidede şöylece belirtiyor:

Bendeyim her hâl ile Gaalib tekellüf ber-taraf
Ehl-i dil kadrin bilen ehl-i dilin ednâsına

Bâ-husûs ola harîdârım o makbûl-i cihân
Kim nigâhı gevher-efşandır suhan kâlâsına

Bulmağ'içün dâimâ hüsn-i kabulünden revâc
Dâğ-ber-dildir kumâş-i ma'rifet damgasına.

Bütün bu ve benzeri gözlemler Galip'in, kasidelerini yazarken öbür divan şairlerinin çoğunda gördüğümüz çıkar düşünceleri, şuna buna yaranma kaygıları gibi küçüklüklerden uzak kalabilmiş olduğunu açıkça göstermektedir.

Ne padişahtan ne de başka bir büyükten hiçbir şey beklemeyen Galip belki de kaside yazmayacaktı. Ancak "Müretteb" bir divanda kasidelerin de yer alması kaçınılmaz bir zorunluluktu. Şairimizin de bu zorunluluğa uymalı idi. Kanımıza göre bu hal Galip'in kaside tarzına niçin önem vermediğini açıklayacak nedenlerdendir.

Bu konuda son sözü şaire bakıyoruz:

Şâirim ammâ hoş-âmedden berîdir meşrebim
Ben mutîim tab'ımın sultân-i istignâsına

İbrahim Necmi (Dilmen) onun kasideleri için "Kasidelerinde daha ziyade Nabi'ye mümâsil görünen Galib Dede, Sultan Selîm-i Sâlis'le hemşireleri hakkındaki medhiyelerinde canlı ve samîmî hissiyatına tercüman olmuştur" [2] der. Gerçekten Nabi ile Galip'in kasideleri ara-

[1] Esrar Dede yazması, 11 a.
[2] İbrahim Necmi (Dilmen), *Târîh-i Edebiyyât Dersleri*, s. 240.

sında benzeyiş vardır, ama her halde bir benzeyişten söz edilmek gerekiyor idiyse, İbrahim Necmi'nin bu yolda Nabi'den önce Nef'i'yi anması daha yerinde olurdu.

Gözlemlerimize göre Nabi'nin kasideleri daha ilk beyitlerinde bile "fikrî" dir. Nesiplerde genellikle görmeye alıştığımız betimlemeleri-örneğin mevsimler, sayılı günler (ramazan, bayram, sâl–i nev); saray, konak, bahçe, çiçek, köşk vs. -Nabi'nin nesiplerinde göremiyoruz. Şairimizin nesiplerinde örneğin Baki'nin renk ve hayal bolluğunu, uyumlu dilini bulamayız. Galip'in

Ale's'sabâh ki âheng–i nağme etti hezâr
Açıldı feyz–i mahabbetle hâtır–i gülzâr

diye başlayan Bahariyye'sinin nesibi Baki'nin

Rûh–bahş oldu Mesîhâ–sıfat enfâs–i bahâr
Açtılar dîdelerin hâb–i ademden ezhâr

diye başlayan aynı kafiyeli ünlü Bahariyye'si yanında pek kuru kalıyor.

Döşedi mihr–i felek yolları dîbâlar ile
Etti teşrîf çemen mülkünü sultân–i bahâr

diyen Baki, baharın gelişini ne hoş, ne görkemli anlatıyor. Galip'in aynı konudaki

Çemen çemen gül ü nergisle zeyn olup âlem
Açıldı gönlü gözü gülşenin erişti bahâr

beytinde Baki'deki uyumu ve göz alıcılığı bulamıyoruz. Sayısı otuzu aşan kasidelerinin içinde güzel denilebilecek olanları azdır.

Esrar Dede yazmasının sayfa kenarlarına eklenmiş olan altı kaside, şairin kasidecilik alanındaki başarısına bir şey ekleyecek nitelikte değildir.

Sadrazam Kethudası Şerif Efendi övgüsünde yazdığı Bahariyye Galip'in en uzun kasidesidir(56 beyit). Bu kasidenin "medhiyye" bölümünün sonlarındaki

Rehîn–i dağdağa–i şâd–mergdir Gaalib
Ne var teşekkür–i lûtfunda acz iderse fakîr

beyti şairin bu kasidesini ölümüne yakın günlerde kaleme almış olduğunu anlatması bakımından ilgi çekicidir. Yine böylece ilk bakışta bu kasidenin, onun en son manzumesi olacağı olasılığı da aklımıza gelebilir,

ama bu olasılık yersizdir, çünkü çalışmamızın I. Bölümünde de değindiğimiz gibi, şairimizin son manzumesi Kale Halîfesi–zade Hamdullah Efendi'nin isteği üzerine yazdığı "henûz" redifli Farsça bir gazele naziresidir.

Şeyh Galip kaside alanında üstün bir başarı sağlayamamıştır. Biz bunun nedenini kaside yazmanın onun tabiat ve karakterine uygun bir iş olmamasında buluyoruz. Fuzuli ve Nedim'in 60–70; Nef'i ile Nabi'nin çoğu kez 100'ü aşan beyit sayısındaki kasidelerine karşılık, Galip, o da ancak bir kasidesinde 56 beyte kadar çıkabilmiştir. Bu gözlemimiz de onun bu alanda çok söz söylemek istemediğini açıklamaktadır sanıyoruz.

b) Musammatlar :

Divan'ın en güzel ve en canlı parçalarını – terciibendleriyle birlikte- musammatlar oluşturmaktadır. Galip bu manzumelerinde "mistik" esinin verdiği çoşku ile güzel şiiri bulabilmiştir. Gazellerinin çoğunda gördüğümüz uyum yoksunluğuna karşılık buralarda taşkın bir lirizm ve uyumlu bir söyleyiş vardır. Kıtaların oluşturduğu bu manzumeler sanki Galip'e en geniş olanakları, en elverişli koşulları sağlamaktadır. O kadar ki insan, şairin bu divanda boşuna, pek büyük bir yer ayırdığı gazellerine bakarak "Ne olurdu, Galip bu kadar çok sayıda böyle değersiz gazeller yazacağına beş on müseddes ya da terciibend yazsaydı!.." demekten kendini alamaz.

Yine bu manzumelerde yer–yer kendini gösteren kimi özelliklerden söz etmek isteriz :

Kabûl eyler mi yâ Rab zahm–i pür–nâsûrumuz bih–bûd
Kalur mı yohsa bu âteş–i dâğ–i dil gibi pür dûd
Alursa pençeye yazık beni bu baht–i nâ–mes'ûd
Kıyâmet kopsa gevher tutsa âlem olmayam hoşnûd
Ferah nâmın dahı yad edemez bu cân–i zehr–âlûd
Rızâdır çâresi her ne dilerse Hazret–i Ma'bûd

kıtasıyla başlayan ve

Belâ mevc–âver–i girdâb–i hayret nâhudâ nâbûd
Adem sâhillerin tuttu dirîgaa bang–i nâ mevcûd

vasıtasıyla biribirine bağlanan ünlü terciibendiyle

Tedbîrini terk eyle takdir Hudâ'nındır

diye başlayan yine çok ünlü müseddesine, çaresizlikten doğan bir tür boyun eğiş, bir tür "kadercilik" havası egemen olur. İslam yaşamına içten içe damgasını vurmuş olan bu boyun eğiş Galip'in

Tedbîrini terk eyle takdir Hudâ'nındır

mısraıyla en güzel anlatımını bulmuştur.

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

bendiyeli terciibend tasavvuf felsefesinin, Tanrısal varlığın yansıma yeri olması yönünden, insan verdiği üstün değeri anlatır. İşte Galip'in asıl gücü, esinini tasavvuftan aldığı bu ve benzeri şiirlerinde kendini göstermektedir. Hazreti Muhammed övgüsündeki müseddes naat, Klasik edebiyatımızdaki örneklerinin, kanımızca, en güzeli ve en görkemlisidir. Bu manzumenin ilk bendini alıyoruz :

Sultân-i rüsül şâh-i mümeccedsin efendim
Bî-çârelere devlet-i sermedsin efendim
Dîvân-i ilâhîde ser-âmedsin efendim
Mensûr-i *leamrük*'le müeyyedsin efendim
Sen ahmed ü mahmûd ü Muhammed'sin efendim
Hak'tan bize sultân-i müeyyedsin efendim

Yine,

Ey ki tîg-i çeşm-i *mâ-zâg*'ına kurbân olduğum
Görme lâyık hûn-i hasret içre galtân olduğum

beytini yineleyen müseddes de Galip'in Peygamber'e çok içten bir yakarışıdır.

Galip, başta Mevlâna olmak üzere kimi Mevlevi şairlerin, çağdaşı şairlerin ve Fuzuli, Nef'i ve Hayali gibi beğenip değer verdiği şairlerin manzumelerini tahmis etmiştir. Sayıları 19'u bulan bu tahmislerde kıtaları bir bütün olarak kabul ettirebilecek, yadırgatmayacak güçlü nazım tekniği dışında anmaya değer başka bir özellik yoktur.

Hüsn ü Aşk'taki benzerleri gibi, Divan'da tek başına bulunan tardiye (tard u rekib) şairimizin en çok başarı gösterdiği manzumelerden dir. Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar bir yazısında [1] Galip'in tardiyelerini

[1] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Avize gibi renk ve ışık dolu şiir*, Şadırvan, Sayı : 4, İstanbul, 1949.

söz konusu ederek "Daha Hüsn ü Aşk'taki tardiyelerden itibaren onun, bütün büyük liriklerde olduğu gibi kafiyelerle oynamaktan, beşlik kıt'ayı plastik dönüşlerle idare etmekten hoşlandığı görülür." diyor. Gerçekten, Galip, tardiyeleriyle kendine özgü, yalnız kendi sanatının izlerini taşıyan bir manzume dizisi yaratmayı başarmıştır :

Bir şu'lesi var ki şimdi cânın
Fânûsuna sığmaz âsmânın

mısraları edebiyatımızda eşine az rastlanır güzellikte olanlardandır.

Galip, bu yüzyılın modasına uyarak şarkı'lar da yazmıştır. Bu manzumelerde Nedim etkisi çok bellidir; ama onlarda Nedim'in şarkılarındaki sıcaklığı, içtenliği, insanı birdenbire saran havayı bulamıyoruz :

Gezermiş kasrın etrâfında yer yer tâze meh–rûlar
Mükâhhal gözlü şîrin sözlü Leylî yüzlü âhûlar
Hemân alkış sadâsın andırırmış çağlayan sular
Edermiş duâsın Pâdşâh–i ma'delet–kârın

gibi seçkin tablolar Galip'te yerini

Gördüm hat–âver olmuş o mâh âh âh âh
Almış sipihri dûd–i siyâh âh âh âh
Âlem o yüzden oldu tebâh âh âh âh
Dersem aceb mi gâh bi–gâh âh âh âh

ve benzeri soğukluklara, zevksizliklere bırakıyor. Belli ki Galip'in kalemi bu alanda kolay kolay yürüyemiyor. Nedim, için, her şeyden önce eşsiz yaradılışının, mizacının yansımaları olan bu güzel parçaları Galip, dış'ın özellikleriyle, teknikle oluşturmağa çalışıyor.

Nedim'in şarkıları bir zevk ve eğlence döneminin, şimdi anı olmuş bir yaşamın canlı yankılarını, izlenimlerini taşıyordu. Şairimiz ise bağlı olduğu yaşam koşulları, tasavvufun dış ilgilere önem vermeyen anlayış ve değerlendirişleri yüzünden bu işin yüzeyinde kalmış, ancak Nedim' den kendisine doğru sürüp gelen bir modanın gereklerine uymuş olmaktan fazlasını yapamamıştır.

e) Gazeller :

Galip'in gazelleri–Hüsn ü Aşk dışında–divanının dörtte üçünü aşan bir bölümünü kapsamaktadır; hepsi 371 tanedir. Bunlardan 336'sı

Türkçe, 35'i Farsça'dır. Bu gazellerde rastladığımız kimi özellikleri şöylece saptadık :

A — Başta Mevlâna olmak üzere, Sultan Veled, Şems–i Tebrizi, Hüsameddin Çelebi, Salâhaddin Zerkûb, Mesnevî şârihi İsmail Rüsûhi–i Ankaravi gibi Mevlevi büyüklerinin sık sık anılmış olması.

B — Mevlevilik ile ve özellikle mevlevi âyinleriyle ilgili terimlerin (ney, sema', tanbur, gürûh–i Mevlevi, külâh–i Mevlevi) çokça yer almış bulunması.

C — Şevket–i Buhari'den sık sık ve saygı ile söz edilmesi.

Ç — Çağın bir modası olan ve şairlerden çoğunun (Vakanüvis Pertev, Beğlikçi İzzet, Âmir vb.) divanlarında örneklerine sık sık rastlanan "müşterek gazel"lerin bulunmayışı.

Galip'in gazellerinin incelenmesine geçmeden önce, edebiyatçılarımız ve edebiyat tarihçilerimiz arasında öteden beri bir tartışma konusu olarak ele alınmış bulunan bir soruna dokunmak istiyoruz :

Bir bölük ediplerimiz Şeyh Galip'i yalnız "Hüsn ü Aşk şairi" olarak tanımak ve tanıtmak istiyorlar; divanındaki manzumelerini, özellikle gazellerini değersiz buluyorlar; bir başka bölüğü ise böyle bir ayırma yapmanın tutarsız olacağı görüşünü ileri sürüyorlar ve onun eserlerini bir bütün olarak değerlendiriyorlar. Biz bu yoldaki kanımızı belirtmeden önce her iki görüş sahiplerinin düşüncelerini açıklamakta yarar bulduk :

Ziya Paşa, ünlü Harabat'ının önsözünde eski şairlerimize ilişkin düşünce ve kanılarını belirtirken Şeyh Galip için

Gûyâ ki o şâir–i yegâne
Gelmiş bu kitâb için cihâne

der ve Nabi ile Galip arasında karşılaştırma yaparak Şeyh'e

Dîvânını aç elinle şöyle
Beş beytine bir nazîre söyle

diye seslenir. Paşa'nın bu beyitteki sertçe uyarısına Galip'in, Hüsn ü Aşk'ını yazmadan önce Nabi'nin övüldüğü bir toplulukta onun eserlerini hırpalayıp ona meydan okumasının neden olduğu açıktır.

İşte, Şeyh Galip'i yalnız Hüsn ü Aşk şairi olarak alma eğilimi Ziya Paşa ile başlıyor. Ziya Paşa'dan sonra gelenler ne zaman Galip için bir söz söyleseler, bir yazı yazsalar çoğu kez onun eserlerine baş

vurmaksızın eleştirisiz, tartışmasız, Paşa'nın bu hazır düşüncesinin savunucusu oldular.

Namık Kemal, Recaizade Ekrem'in Talim-i Edebiyat'ı üzerine yazdığı risalesinde sözü III. Selim çağı şairlerine, dolayısıyla Galip'e getirerek "..... Selîm-i Sâlis devr-i belâgatinde yine Vehbî mevcûd idi. Bir de Surûrî peydâ oldu. Hoca Neş'et Efendi vardı. Ondan ders okuyan Şeyh Gaalib, Pertev, Ârif zuhûr ettiler. Tehekkümde şöhreti ma'lûm olan Kânî de aralarına karıştı. Şiir ile iştigâl eder daha pek çok adamlar vardı; fakat en şöhretlileri bunlar idi.

İçlerinden Şeyh Galip'i Hüsn ü Aşk'ından maada hiçbir eseri için, Kânî'yi ciddî olarak yazdığı şeyler için pek kolaylıkla büyük şairlerden addedemem" [1]. diyor ve biraz sonra sözü Galip'e getirerek "Divanına bakılırsa ikinci derecede bulunan şairlerin bile pek kolaylıkla arkasından gidebileceğine ihtimal verilmez" [2]. Görüşünü ileri sürüyor.

Recaizade Ekrem, Ziya Paşa'nın yukarıki beyitlerini ele alarak "Ziya Paşa merhumun Hüsn ü Aşk ve müellifi hakkındaki

Gûyâ ki o şâir-i yegâne
Gelmiş bu kitâb için cihâne

sözü doğrudur. Fakat Nabî'ye nisbet Şeyh'e

Dîvânını aç elinle söyle
Beş beytine bir nazîre söyle

dediği noksan-i tedkîkten ileri gelmiş bir yanlışlıktır zannolunur. Zira 600 seneden beri ne kadar şâir gelmiş gitmiş ise cümlesine gıbta-resân olmağa lâyık bulunan o manzûme-i bî-nazîri daha yirmi altı yaşında iken meydana atacak kadar tabîati kendisine yâr olan bir şâir-i âteş-beyân Nâbî'nin:

Bu gülşende küşâyiş-bahş-i hâtır encümen yoktur
Dehân-i goncede hande leb-i cûda suhan yoktur

gibi zâhirde mânâlı görünür ruhsuz ifâdelerine

[1] Prof. Necmettin Halil Onan, *Namık Kemal'in Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi*, Ankara, 1950, s. 26.

[2] Aynı eser, s. 27.

Vermez hicâb ruhsat–i feryâd herkese
Yoksa heman hezâr mıdır mübtelâ–yi gül

Revâc–i zühdü gör tasvîr ederken meclis–i işret
Musavvirler elinde kıl kalem misvâke dönmüştür

gibi lâkırdı kıtlığında (Asmalar budayım) yolunda sözlerine veyahut

Dîvâne ablar âdemi zencîr–besteler
Dest–i usul–i pây–i hevâyî güzeşteler
Dermandesiz ne lezzeti var şân ü şevketin
Rûyini baklavânın ağartır nişesteler
Kanda sifâl–i meykede vü kanda câm–i şeh
Var bâdelerde de nice baht–i hucesteler

tarzındaki mühmel ve münâsebetsiz lâkırdılarına değil, en müntehab, en zengin en mânidâr şiirlerine nazîre söylemek isteyince neden muvaffak olamasın? Şeyh Gaalib kasîde ve gazelde vâkıa fevkalâde bir iktidâr gösterememiş ise de bu da i'tikaad–i hakîrânemce o zemînleri cevelân–i tabîatine müsâit bulmadığından neş'et etmiştir" [1].

Donanma Mecmuası'nda Galip üzerine birkaç makale yayımlayan Ferit Vecdi bu konuya da dokunarak "..... ve denebilir ki Şeyh Gaalib kasîde–nüvîs, gazel–perdâz olmak i'tibâriyle şâirden ma'dûd değil. Hüsn ü Aşk olmasaydı Gaalib Dede'nin ismi sandûka–i hadrâsının kitâbesinden başka yerde görülmezdi" [2]. Demekle beraber Ziya Paşa'nın Galip'e yaptığı çıkışı haksız buluyor ve Ekrem'in yukarıya aldığımız yazısını tümüyle yineleyerek "ve Ekrem Beyefendinin bu sözleri bir ictihâd olmak i'tibâriyle pek sâib" diyor.

Edebiyat tarihimizdeki yargılar da, bu yönden, Galip aleyhinde olmuştur. Târîh–i Edebiyyât–i Osmâniyye'de "Âsâr–i sâiresi i'tibâriyle Şeyh Gaalib'e şâir denilmek lâzım gelse; Nâbî'den dûn bir şâir olurdu.. bir büyük dîvânı dolduran eş'âr–i sâiresi arasında o kadar acâ'ibe tesâdüf olunur ki (Hüsn ü Aşk) gibi bir nâdireyi vücûda getiren o fikirden o acâ'ibin sudûruna insân hayret eder" [3]. Deniyor.

---

[1] Recaizade Mahmut Ekrem, *Kudemadan Birkaç Şair*, İstanbul, 1305. s. 52-57.

[2] Ferit Vecdi, Şeyh Galib, *Donanma Mecmuası*, İstanbul, 1328, s. 1809.

[3] Abdülhalim Memduh, *Târîh–i Osmâniyye*, İstanbul, 1303, s. 61.

İbrahim Necmi (Dilmen)'nin de bu konudaki görüşünü andıktan sonra Batılı kaynaklara geçeceğiz. İbrahim Necmi, Galip için "yalnız dîvânıyle kalmış olsaydı Şeyh Gaalib'i tasavvuf kuvvetiyle hayâlini canlandırabilen bir inhitât devri şâirinden fazla kıymette telâkkî mümkin olamazdı" [1]. Diyor.

Gibb, eski edebiyatımızın üzerine yazdığı altı ciltlik ünlü eserinde Şeyh Galip için özel bir başlık altında 31 sayfalık bir yer ayırmıştır. Şairin eserlerini değerlendirirken, divanı için "Divanının içeriği öbür Mevlevi şairlerinin eserlerinden aşağı kalmaz. Bununla beraber onlardan iyi de değildir. Bu divan Gaalib'in tek eseri olsaydı şaire üçüncü derecede yazarlar arasında saygıya değer bir yer sağlar ve Türk mistik şiirinde oldukça iyi bir örnek olarak ilgimizi çekerdi" [2]. Demektedir.

Encyclopédie de I'Islam'a Galip Dede maddesini yazan T. Menzel de, aşağı–yukarı, Gibb'le aynı görüştedir. O da şöyle diyor : "Galip Divanı, çağının çok sayıdaki öbür divanlarından ne daha iyi ne de daha kötüdür" [3].

Yukarıdan beri düşüncelerini belirttiğimiz kişiler–Ekrem ve ona uyan Ferit Vecdi bir dereceye kadar ayrı tutulursa–Ziya Paşa'nın görüşünü kabul etmişler ve Galip'i ancak Hüsn ü Aşk'ı dolayısıyla beğenmişler, Divan'ına önem vermemişlerdir.

Şeyh Galip'in bir monografisini oluşturmak tasavvurunda bulunan, hatta bir plan düzenleyerek ilk fasikülünü yayımlamayı başaran Sadettin Nüzhet Ergun, Ziya Paşa'nın Hüsn ü Aşk için söylediği andığımız beytini ele alarak Galip'i şöyle savunur : "Şeyh Galip, kasidelerinde Nef'i kadar kudretli, gazellerinde isterse Fuzulî gibi âşık, isterse Nabî gibi hurde–çindir. Galip yalnız Hüsn ü Aşk'ı ile değil, zengin gazelleriyle de mümtaz bir mevki alabilirdi. Fakat yanlış bir telâkki, zavallı şairi sırf Hüsn ü Aşk şairi olarak tanıttı. Eğer Ziya Paşa :

> Gûyâ ki o şâir–i yegâne
> Gelmiş bu kitâb için cihane

iddiasını serdetmemiş olsa, daha doğrusu Galip divanını biraz dikkatle okumak zahmetine katlansa idi onu takibeden nesiller bu yanlış mütalâ-

---

[1] İbrahim Necmi (Dilmen), *Târîh–i Edebiyyât Dersleri*, İstanbul, 1338, s. 241.
[2] E. J. W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, Cilt : IV, s. 189, 196-197.
[3] T. Menzel, Ghalib Dede, *Encyclopédie de l'Islam*, Cilt : II, s. 145-46.

ayı bir hakikat şeklinde kabul etmeyeceklerdi. Onun Hüsn ü Aşk'ında mevcut olan hayaller, gazellerinde, musammatlarında, girizgâhlarında da aynı nefasetle mevcuttur"[1].

Prof. Fuat Köprülü de bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklıyor:

"Şeyh Galip'in kudret ve hususiyeti yalnız Hüsn ü Aşk'ında değil, divanındaki birçok manzumelerinde, bazı kaside başlangıçlarında, musammetlerinde, gazellerinde de açıktan açığa görünür; şimdiye kadar yapıldığı gibi, onu yalnız Hüsn ü Aşk şairi sanmak, eski bir yanlış telâkkiye, bir mübalâgaya, tetkiksizce iştirak etmek demektir"[2].

Bu görüşleri böylece gözden geçirdikten sonra kendi düşüncelerimizi açıklamaya çalışalım: Galip'in kasideleri ve musammatları üzerinde daha önce durmuş ve kanılarımızı belirtmiştik. Bunların dışında–Hüsn ü Aşk ayrı tutulursa–divanın hemen yarısına yakın bir bölümünü içeren gazelleri sanat bakımından eşdeğer durumda değildir. Her yönü ile ergin ve seçkin bir gazelin yanında taklit ürünü kuru ve zevksiz bir başkasının yer aldığı sık sık görülür. Biz bunun nedenini Galip'in pek erken çağlarında–24 yaşında–divan düzenleme çabasıyla, aralarında hiçbir seçme yapmaya gerek görmeden, değerli–değersiz bütün manzumelerini bir araya getirmiş olmasında buluyoruz. Divan'ın "mukattaât" bölümünün başında, bu konuda Galip'in içten bir itirafı var: Nevres'in "*arasında*" redifli, tamamlanamamış gazeline[3] nazire olarak yazıldığı anlaşılan, yine, tamamlanamamış bir gazelde Galip şöyle diyor:

Dil hayli zaman kalmış idi vâlih ü hayrân
Gerdûn ile bir âfet–i devrân arasında

Bir gûne abes dâiyeye düştü ki nâgâh
Eş'ârını tertîb ede yârân arasında

Ammâ yine fikr eyledi kim böyle gazeller
Makbûl olamaz nâdire–sencân arasında

Kim her birisi sâde vü nâ–puhte vü pür şûr
Söylenmiş idi mevsim–i rey'ân arasında

[1] Sadettin Nüzhet (Ergun), *Şeyh Galip*, İstanbul, 1932, s. 14-15.

[2] Köprülüzade Fuat, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul, 1931, s. 585.

[3] Nevres Divanı, İstanbul, 1290, s. 184.

Bu beyt–i neşât–âveri buldum hele Gaalib
Zihnimdeki evrâk–i perîşân arasında

Bir vakt ola Nevres aranır böyle gazeller
Kayd et ko bulunsun bu da dîvân arasında[1]

Galip, gençliğinde yazdığı bu "nâ–pûhte" ve "pür şûr" gazellerini bir araya getireceği yerde biraz titiz davranıp "nâdire–sencân" arasında beğenilecek türden olanlarını seçseydi, kuşkusuz, daha yerinde hareket etmiş olurdu; bunu yapmadığı için, eserini sabır ve dikkatle gözden geçirmeğe katlanamayanlar tarafından hep yanlış anlaşıldı.

Ziya Paşa ve onunla bu konuda aynı düşüncede olanlar Sadettin Nüzhet'in dediği gibi, incelemelerinin yetersiz oluşu yüzünden, Galip'i haksız hırpalamışlardır. Ama, böyle söylemiş olmakla Sadettin Nüzhet'in şairimiz hakkında biraz önce andığımız bütün düşüncelerini benimsediğimiz anlaşılmamalıdır.

Yazar, gerek bu ocağa yakınlığı ve gerek Mevleviliğin sanat alanında eşsiz bir temsilcisi olması dolayısıyla şaire karşı duyduğu sevecenlikten ötürü onun eserini övmekte gereğinden çok cömert davranmıştır. Bu bakımdan Sadettin Nüzhet'in soruna tarafsız bir gözle bakabilmesi zaten beklenemezdi. Bize göre, gerçek olan şudur ki Galip'in divanı ve özellikle gazelleri söz konusu olduğu zaman onun yeri ne Ziya Paşa'nın ve ne de Sadettin Nüzhet'in gösterdikleri yandadır. Şairimizi yalnız Hüsn ü Aşk şairi saymak ne kadar yanlış ise öbür eserini de aynı değerde tutup bütün kusurlardan arınmış göstermek o kadar yanlıştır. Galip'e kendi özelliğini veren manzumeler Hüsn ü Aşk'ında katıksız ve yoğun bir halde bulunur; divanında ise bu gibileri hiçbir özgünlüğü olmayan öbür manzumeleri arasına serpiştirilmiş durumdadır. Bu yüzden, özensiz bir inceleme her halde insanı hep yanlış yargılara sürükleyebilecektir.

Divan edebiyatında gazel türü, düşünce, duygu, hayal ürünlerini aynı zamanda verebilmek olanaklarını sağlaması ve konu yönünden de bir sınırlama yapmaması bakımlarından şairlerin en çok kullandıkları bir tür olmuştur. Divan şairleri bugünün anlayışına uygun şiiri en çok gazelleriyle vermişler; yenilik ereklerine de, çoğunlukla, gazelleriyle varmışlardır. Bu bakımdan biz de Galip'in sanatının özelliklerini bu tür üzerinde incelemeyi uygun bulduk.

---

[1] G. B. D. s. 143.

Divan edebiyatında belirli mazmunları, alışılmış kalıpları kırarak tümüyle hayali imajlar biçiminde söylemek; eski esaslardan ayrılmaksızın yeni mazmunlar yaratma çabalarının geçmişi XVII. yüzyıla kadar varır. Nef'i'den başlamak üzere sırasıyla Bahai, Tıfli, Nedim-i Kadim Neşati ve özellikle Naili bu yolda çalıştılar. Nedim bu tarzın eşsiz ustası oldu. Öbür yandan, öteden beri hep bir "dilek" şeklinde ileri sürülüp zaman zaman bir "akım" halini aldığı da görülen, şiir dilini yalınlaştırma isteği de XVIII. yüzyılın ilk yarısında yine Nedim'le en güçlü temsilcisini bulmuştu. Yine başta Nedim olmak üzere onun yolunu izleyenler eski edebiyatımızın bir türlü kurtulamadığı sıkıcı ve boğucu "soyutlanma" havasından silkinip, şiire, yaşamın renkliliğini ve sıcaklığını başarmışlardı. Ama ne de olsa Nedim'in bu atılımı henüz bilinçli bir akım halini almamıştı. Kanımızca, bundan sonra şairlerimiz için yapılacak iş Nedim'in yolunda yürümek, onun eserini daha da olgunlaştırmaktı. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yetişen Galip, Nedim'in yolunda yürümedi. Ona tümüyle aykırı bir akım izleyerek mistik coşku ile eserler oluşturdu. Bunda Galip'in tasavvuf inancı ile yoğrulup yetişen bir insan oluşu kadar tasavvufun "şairane" esinlere pek elverişli olan havasının da etkisi olduğu açıktır. İşte, Galip'in şiir kaynağı bu mistik hayaller, bu mistik duygular oldu. Şairimiz manzumelerinde mistisizmi hiçbir zaman bir propaganda aracı olarak kullanmamıştır. Divan'ında tasavvuf ilkelerini aşılar nitelikte öğretici manzumelere pek az rastlanır. Zaten böyle manzumelerin yazılmasına artık gerek de kalmamıştır. Sultan Veled'lerin, Seyyid Nesimi'lerin büyük halk kitlelerini bu çoşkuya bağladığı çalkantılı günlerin ancak anısı vardır. Tasavvuf inançları Galip'in zamanında yalnız özel ve belirli bölükleri ilgilendirmektedir. Bu arada örneğin Mevlevilik bir renk, bir canlılık kazanabilmişse bunu çağın Mevlevi şair ve musikisever padişahı III. Selim'in ilgi ve koruyuculuğuna bağlamalıdır. Bu durumu göz önüne alarak Galip'in artık modası geçmiş ve yaşamda eskisi gibi değeri kalmamış bir düşünce sistemini canlandırma çabasını "geriye yönelik" bir davranış olarak nitelendirmek, kanımızca, yanlış olmayacaktır.

III. Selim çağı, tarihimizde, Batıya yönelme zorunluğunun anlaşıldığı, askerlik ve siyasa alanlarında birtakım reformun gerçekleştirilmesine çalışıldığı bir çağ olarak anılır. Kültür alanında henüz bir kımıldanma yoktur. Elçilik görevleriyle Batıya gidenlerden oradaki gözlem ve izlenimlerini saptayan Avrupa yaşamını yansıtmaya çalışan "sefâretnâme"ler kalmıştır. Ama henüz düşün ve sanat alanında, özellikle

edebiyatımızda, bu ilişkilerin etkili oldukları görülmüyor. Aydınlarımız hâlâ eski medrese kültürü ile yetiştikleri için Batıdaki akımlardan tümüyle habersizdirler. Bunlardan hiçbirinin, örneğin, bir yabancı dil bildiğini saptayamıyoruz. Bunun için, edebiyatımızda Batı etkisi ile oluşmuş bir eserin varlığından söz etmek bu çağ için henüz pek erkendir.

Galip'in sanat yaşamına atıldığı yıllarda edebiyatımız bilinçsiz bir taklitçilik içinde bocalamaktadır. Zamanın şairleri eskilere nazireler yazmakla ve onların eserlerini ezberlemekle vakit geçirmektedirler. Yine bu çağ, aşağıda kimi örneklerini vereceğimiz "ortaklaşa gazel yazmak" gibi zevksizliklerin moda halini aldığı bir çağdır :

Saîdâ vü Hanîfâya olunca müşterek İzzet
Yakıştı hüsn–i ma'nâ sohbet–i eş'âr bâğında

Olunca Pertev ü İzzet'le müşterek Âmir
Suhanda eylediler intibâh–i âlem–i âb

Galip de önceleri bu havaya uymuş, arkadaşları gibi, eskilere nazire yazmaktan geri durmamıştır. Ama bütün bunlar Galip için ancak bir başlangıç oldu. Onun çıkış noktası artık eskiyi yinelememek, kendi deyişiyle "hâyîde edâya el sunmamak", ama gene de kendinden önce gelen Türk şairlerinden hiçbirine benzememek olmuştur. Bu dileğini gerçekleştirmek amacıyla İran edebiyatındaki Sebk–i Hindî (Hint tarzı, Hint üslubu)'yi model edindi.

Urfi, Sâib, Bîdil, Husrev–i Dehlevi ve sonraları Şevket–i Buhâri gibi XVII. yüzyıl İran şairleri nazımda pek ince, pek girişik hayallerden oluşan bir tarz oluşturmuşlardı. Bu tarz daha önce Hint'te tutulup yayıldığı için buna Sebk–i Hindî adı verilmiştir. Dr. Hatîbi, Sebk–i Hindî'nin özelliklerini şöyle anlatıyor :

"Güzel istiare ve benzetmeler, özel kinayeler yapmaya; mürâatı nazir sanatını çok kullanmaya, girift–girift hayallere, nüktelere ve başka bir üstünlük ve inceliklere dayanan Sebk–i Hindî......"[1]

---

[1] «در آوردن استعارات و تشبیهات لطیف و کنایات مخصوص و کثرت استعمال صنعت مراعت النظیر و خیالپردازیهای پیچ در پیچ و نکته کوئی و سائر مزایا و ریزه کاریهای سبک هندی . . .» Tahran Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Prof. Dr. Hatibi'nin basılmamış ders notlarından.

İran edebiyatında büyük klasik dönem sona erdikten sonra, egemen olan bu tarzın yaratıcısı Kelîm oldu; Saip buna "düşünce" öğesini kattı. Şevket–i Buhari de Kelîm'in yolunda yürüyerek bu tarzın daha da girift örneklerini oluşturdu. Konumuzun başlarında onun gazellerinin özelliklerini sayarken Şevket'ten sık sık ve saygıyla söz etmiş olduğunu söylemiştik. Divan'da gerek onun adına yazdığı nazirelerde, gerek kendi kaside, gazel ve rubailerinde Şevket'i andığı beyit ve mısralardan örnekler veriyoruz :

فکرمرا سوخت غالب شوکت آتش زبان[1]

غالب این ان غزل شوکت نادیده اداست[2]

Vesîle Hidmet–i Hünkâr–i aşktır Gaalib
Libâs–i fakrimize tavr–i Şevketânemize

Muhâl add eylemişlerken gazelde şâirân–i Rûm
Ben îcad eyledim ol Şevketâne tarz–i eş'ârı

شوکت که دم از خیال در توران زد
موج هنرش غوطه بهندستان زد
کشتیٔ سخن بخشکیٔ بی مغزان
در روم کنون غالب سر کردان کشت[3]

Kimi de aynı okulun temsilcileri olan Saib–i Tebriz ve Talib–i Âmül'den söz eder, onlarla boy ölçüşmek ister :

هر بیت من برابر دیوان صائبست[4]

---

[1] Çevirisi : Ateş dilli Şevket düşüncemi yaktı.

[2] Çevirisi : Galip, bu, nadide edalı Şevket'in gazelidir.

[3] G. D. B. Rubâîler, s. 156. Tercümesi : Şevket, hayalden Turan'da dem vurdu, hünerinin dalgaları Hindistan'da yayıldı. Galip, Rûm'da söz gemisi beyinsizlerin kuruluğu ile başıboş kaldı.

[4] Çevirisi : Benim her beytim Sâip'in divanına denktir.

Yoksa Gaalib söylemez mi Tâlib–i Âmül gibi

Esrar Dede, Tezkire–i Şuarâ–yi Mevleviyye'de Galip'in sanatına değinerek

از سخن ما را دماغ دیکر است
چون صدف مغز سر ما کوهرست

mazmûnunca şâirân–i hayâl–perverân–i İran'dan yine bir kimsenin mesleğine sâlik ve tarzına ittibâ 'buyurmayıp kendilerinin tab'–i gevher-tînetlerine mahsûs şîve–i cedîd ve reftâr–i has ihtirâ' ve eslâf ve ahlâfa gaalib olmaları mevâhib–i rabbâniyye ve irâde–i samedâniyye olur" [1] diyor.

Esrar Dede'nin, Galip'i, tümüyle kendi eseri olan özgün bir tarzın yaratıcısı şeklinde göstermek isteyişi hiç bir esasa dayanmaz. Bunu, ustasını benzersiz görmek isteyişine vermek yerinde olur; kaldı ki Dede "İran'dan yine bir kimsenin mesleğine sâlik ve tarzına ittibâ' buyurmayıp" demekle bunun böyle olmadığına işaret etmektedir. Oysa, Galip, çağında Şevket–i Rûm olarak tanınmıştı. Halil Nuri, ondan "Muhayyel eş'âr–i Türkiyyede Şevket–i Rûm ve belki misli ma'dûm olup....." [2] diye söz etmektedir.

Galip'in şiir üzerine düşüncelerini divanından öğreniyoruz :

Gam–i sayd–i hümâ–yi nazma yâ Rab düşmesin kimse
Siyah ebr–i belâdır sâye–i bâl–i hümâyûnu

sözleriyle, her şeyden önce, şiir yazmanın güç bir iş olduğunu anlatmak ister. Şiirde anlamın gerekliliği ve önemi üzerinde durur :

Mefhûm–i çeşm ü can gibidir dinle Pertev'i
Ma'nâdır Es'adâ suhanin güldüren yüzün

Niçin ma'nâ–yi rengin lâfzı âteşlendirir bilmem
Surâhîyi mey–i gül–reng ser–keşlendirir bilmem

Kendinden öncekilerin şiirlerinden söz ederken "zemîn–i köhne" ya da "kudemâ tavrı" deyimlerini kullanır :

---

[1] Esrar Dede, T. Ş. M. s. 296.

[2] Halil Nuri, T. N. s. 473.

Gaalib zemîn–i köhneyi Hızr–i hayât veş
Geçtikçe kilk–i sebz–peyim nev–zemîn eder

Etmiş yine Gaalib kudemâ tavrını derpîş
Eş'ârının âsâr–i hakîkat var içinde

Buna karşı, Divan şiirinde yenilik yapmak isteyen ya da yaptığı savında bulunan her şair gibi onun da manzumelerinde "*nev–zemîn, ma'nî–i nâ–güfte* vb." sözleri sık sık yer alır :

Ne tâze tâze zeminler bulurdu Gaalib–i zâr
Sözün felekte melekler pesend edinceye dek

Dâimâ fikr–i dehân–i dil–rübâdır pîşemiz
Ma'ni–i nâ–güfteye dil–dâdedir endîşemiz

Hâme veş başım feda etsem de Gaalib eylemem
Kat'–i hâhiş ma'ni–i nâ–güfteyi teftîşten

Fuzuli'de duygu, Nabi'de düşünce, şiirlerinin asıl öğesini oluşturduğu gibi Galip'in şiirlerinde de egemen öğe "hayal" dir. Onun başarısının gizini hayal gücünde aramalıdır. Kendisine asıl ününü sağlayan Hüsn ü Aşk'ı şairin engin hayal gücünün ürünüdür. Bu yeteneği göz önüne alınınca Galip'in niçin Şevket vadisini seçip onun yolunda yürümüş olduğunun nedenleri de ortaya çıkmaktadır.

Sebk–i Hindî'nin her şeyden önce ince ve girişik hayallere dayanan bir tarz olduğunu biraz önce açıklamıştık; bu tarzın istediği özellikler Galip'te fazlasıyla vardı.

Şair

Bu söze Kur'an gibi îmân eder ehl–i suhan
Şâirin Gaalib tahayyül rütbe–i i'câzıdır

beytiyle tahayyül'ün değerine değinerek onu şairin "îcâz rütbesi" olarak nitelendirmektedir.

Galip'in manzumelerinde düşünce öğesi ikinci planda kalır. Konumuzun başında onun kasidelerini incelerken kimi nesiplerinde düşünce ve "hikmet" bakımından Nabi'yi andırır beyitleri bulunduğunu söylemiştik. Gazellerinde de durum aynıdır. Arada bir

Ne var tefekkür–i fikretle gam yiyüp yatmak
Ezelden herkese hân–i ni'am mürettebdir

ya da

Kim ki hamyâze–i sa'yi çeker elbet çü keman
Tîr–i âmâli nişan–gâhına eyler mülhak

gibi beyitlere rastlanırsa da "düşünce"nin bütün bir manzumenin içeriğini dolduracak şekilde "yekpare" bir nitelik aldığı görülmez.

Galip, Tanrısal aşkı çoşkun bir lirizmle verir. Onun yaşamında ve dolayısıyla eserlerinde dünyasal ilişkilere, insanoğlu ile ilgili duygululuklara pek yer yoktur. Divanında bu tür aşkları veren

Efendimsin cihanda i'tibârım varsa sendendir
Meyân–i âşıkanda iştihârım varsa sendendir

matlalı gazeliyle

İsterim hüsnün gibi cevrine pâyân olmasın
Tek seni sevmek cihan halkına âsân olmasın

beytini yinelediği müseddesi gibi güzel manzumelere az rastlanır. Gerek bu kategoriye sokabileceğimiz şiirleri, gerek sevgili dervişi ve sanat arkadaşı Esrar Dede için yazdığı çok güzel mersiyesi Galip'in duygu yönünün de güçlü olduğunu göstermeye yeter.

Şairimizin sanatının öğeleri o zamana kadar gelen öncellerininkinden farklı değildi. Çağın genel kültürü, klasik İslam edebiyatı çevresinin dışında yeni bir sanat anlayışının oluşmasına tümüyle engel olduğu için Galip'in şiirinde de eski öğelerin yer almasını doğal görmelidir. Ama hep bir yenilik yaratmak isteğiyle çırpınan şair, eskiler tarafından yinelene yinelene yıpranmış, hiçbir özgünlüğü kalmamış olan mazmunları, hem de çokça kullanmaktan kendini alamamıştır :

Hat siyeh–îmân ü ebrû kaatil ü müjgân bela
Her bün–i mûyunda bir cellâd mihmandır senin

Deyince müşg–i Huten çîn etti ebrûsun
Bu pîç–ü–tâbımız ey dil hatâyimiş bildik

Kâfir olayım zülfü siyeh–kâre değilse
Çeşmi eğer îmânı gibi kare değilse

Dört öğe (Su, ateş, hava, toprak) :

Dil dâğ dâğ–i cevr ü elem sîne çâk çâk
Gözde su canda âteş ü bâd elde başta hâk

Müzik makamları :

Evc–i istignâdan etmez vermez uşşâka karâr
Sünbüle bir bestedir ammâ muhayyer perçemin

Sözcük ve harf oyunları :

Bir dem ü bir elif gerek âdeme âdem olmağa
Gaalib o remzi keşf eder kaamet–i hak–nümâ–yi ney

Meyhâne sadrına geç otur kâm–rân isen
Sâkînin al ayağını ger pehlevân isen

Bu örnekleri istediğimiz kadar çoğaltabiliriz. Ama bütün bu kısıtlı olanaklar, dar çerçeveler içinde yeni renkler, yeni imajlar yaratabilmek ancak gerçek sanatçının işi idi. İşte Galip bunu başardı. Ona "müceddit" sıfatını verenler ancak belli kadrolar içinde yaptığı atılımı, değişikliği değerlendirenlerdir :

Açıl ey gonce–leb nûr eylesün bezmi tekellümler
Safâdan hande deryâsında mevc ursun tebessümler
İzârın gül gül etsün tâb–i sahbâ–yi neşât olsun
Bu âteş güfte rengin besteler hunin terennümler

Has eyledik müje–i andelîbi lânemize
Nazarla âteş–i gül düştü âşiyânemize
Çü kanlı yaşa nigindân–i lâ'ldir gözümüz
Nigâh murgunu sîr ettik âb ü dânemize

Döner sahîfe–i erjenge bâliş–i hıştım
Gehî ki cilve–i nâzı hayâl–i hâba gelür

mısralarındaki renkli ve özgün mazmunlar tümüyle Galip'e özgü buluşlardır.

ç) Hüsn ü Aşk : Galip'e edebiyatımızdaki büyük ününü sağlayan tanınmış mesnevisidir. Şair bu eserini divan sahibi olduktan (1195/1780) iki yıl sonra oluşturmuştur (1197/1782). Bir gün Galip'in de bulunduğu

bir toplulukta Nabi'nin Hayrâbâd adlı mesnevisini aşırı övmüşler ve kimsenin artık bu eserin üstününü değil, benzerini bile yazamayacağını ileri sürmüşlerdi. Bu hal, içi sanat gururu ile dolup taşan genç Galip için bir yarışmaya bir sınava çağrılıştı sanki. Nabi'ye saygı duymasına karşın, onun bu mesnevisinin değersiz olduğunu ileri sürdü ve kendisini dinleyenlere "bir hırsızın kemalini irad" etmekten başka birşey olmayan bu eserden daha üstününü yazabileceğini açıkça söylemekten çekinmedi. İşte o zaman henüz 26 yaşında bulunan genç şair, sarsıcı bir sanat çoşkusuyla Hüsn ü Aşk'ını yazmaya koyuldu; eserini altı ay gibi kısa bir sürede tamamlamayı başardı [1].

Eserin Konusu : Benî Mahabbet adlı Arap kabilesi türlü yoksulluklar ve acılarla yoğrulmuş bir kabiledir. Bir gece, bu kabile içinde, biri kız öbürü erkek iki çocuk dünyaya geliyor. Kıza Hüsn, erkeğe Aşk adları veriliyor. Kabilenin ileri gelenleri toplanarak bunları biribirine nişanlıyorlar. Zamanla, büyüyen çocuklar Mekteb–i Edeb'e gidiyorlar ve burada Molla–yi Cünûn adlı bir hocadan ders okuyorlar.

Hüsn Aşk'a âşık oluyor. Ama Aşk tarafından sevilip sevilmediğini bilememekten üzüntü içindedir. Bunlar arasıra buluşup birlikte Nüzhetgeh–i Ma'nâ adındaki bahçede dolaşıyorlar; Havz–i Feyz kıyılarında söyleşiyorlar. Bu bahçenin sahibi her şeyi bilen ve istediği zaman her kılığa girebilen Suhan adlı bir ihtiyardır. Suhan bunların dertlerini anlayarak aralarını buluyor. Kabile içinde o ülkenin ulu'su Hayret adında biri vardır. Hüsn ile Aşk'ı biribirleriyle görüşmekten alıkoyuyor. Bu durumdan her ikisi de üzgündür. O zaman Suhan bunlara yardım ediyor ve aralarında habercilik görevini üzerine alıyor. İki sevgili bu ayrılık günlerinde çok acı çekiyorlar. Hüsn'ün dadısı İsmet, Hüsn'ün üzgünlüğünü görerek nedenini soruyor, olup bitenleri anlayınca ona sabır salık veriyor. Öbür yandan Aşk da acı içindedir. Aşk'a da lalası Gayret yardım için söz veriyor.

Sonunda, Aşk Molla–yi Cünûn'dan fetva alıyor; bu fetva ile kabile ulularına başvurarak onlardan Hüsn'ü istiyor. Kabile halkı kendisiyle alay ediyor ve eğer Kalp ülkesine ulaşıp "Kîmyâ"yı bulur getirirse ancak o zaman Hüsn'ün kendisine verilebileceğini anlatıyorlar.

---

[1] Abdülhalim Memduh, (İlâve–i Hak No. 12, İstanbul, 1328) ile Gibb (*A History of Ottoman Poetry*, Cilt : IV, s. 178) Galip'in bu eserini 21 yaşında iken yazmış olduğunu söylüyorsa da yanlıştır.

Önce bu işler Aşk'a pek kolay görünüyor. Gayret'le birlikte yola çıkıyorlar ama hemen ilk adımlarında, içinde acımasız bir dev bulunan bir kuyuya düşüyorlar. Dev bunları hapsediyor. Ama Aşk umutsuz değildir; bir sabah Suhan çıkagelip onları kurtarıyor. Artık mevsim kıştır: Aşk ile Gayret, dondurucu soğuklar içinde Harâbe-i Gam'da yürüyorlar. Burada bir cadıya rastlıyorlar. Cadı, Aşk'a, kendisini yanına alırsa onu sultan yapacağını söylüyor, ama karşılık görmeyince Aşk'ı çarmıha geriyor. Yine Suhan yetişiyor ve büyüyü bozarak Aşk'ı kurtarıyor; cadıyı öldürüyor.

Hüsn, Aşk'a Suhan eliyle Tîg-i Âh adlı kılıçla Aşkar adlı bir at armağan etmiştir. Suhan bu emanetleri Aşk'a veriyor. Aşk bu ata binerek yoluna devam ediyor ve pek güç birçok serüven atlatarak Deryâ-yi Âteş'in kıyısına geliyor. Deryâ-yi Âteş'in üstünde mumdan gemiler vardır. Buradan ancak uçularak geçilebilir. Gayret, kanatlarını açarak denizi geçiyor. Aşk da Aşkar'a biniyor. Aşkar hemen bir anka gibi süzülerek korkusuzca, ateşe giriyor. Deryâ-yi Âteş'i geçerek Çin kıyılarına varıyor.

Aşk burada Çin padişahının Huş-rübâ adlı kızını görüyor ve onu Hüsn sanıyor. Kızın çağrısı üzerine içip eğleniyorlar. Bu arada kız Aşk'ın elinden Tîg-i Âh'ı alıp kayboluyor. Aşk üzgündür. Ertesi sabah Huş-rübâ yine görünüyor. Aşk ile birlikte Zâtü's-Suver kalesine gidiyorlar; burada kız birdenbire kayboluyor. Burası da yine binbir tehlikeyle dolu bir yerdir. Aşk, Gayret'in öğüdüyle Aşkar'a binerek kaleden kurtulmak istiyor, ama çıkacak yol bulamıyor. Yine cadılarla, gullarla savaşıyor. Çektiği acıların sonu gelmiyor. Artık elinde Tîg—i Âh'ı yoktur. Tanrı'ya yalvarmaktan başka çıkar yol bulamıyor. Sonunda, Suhan imdadına yetişerek ona yol gösteriyor. Bunun üzerine Aşk, kaleyi yakıyor. Gerçekten, birçok hazine açılıyor. Ama Aşk bunlara aldırış etmeden yine yola düşüyor. Çünkü aradığını, Hüsn'ü bulamamıştır. Her adımda binbir tehlikeyle karşılaşıyor. Atını yitiriyor. Yine Suhan, bu kez tabip kılığında karşısına çıkıyor. Onu Hisâr-i Kalb'e götürüyor. Burası melekler ve perilerle doludur. Bunların hepsi Hüsn adlı sultanın buyruğu altındadır. Aşk'ı saygı ile karşılıyorlar. Suhan bu pek görkemli kalede Aşk'a "Esrâr-i Hafiyye"yi öğreterek onu lalası Hayret'e teslim ediyor. Hayret de Aşk'ı "sürâdikaat-i vuslat"a götürüyor.

İlk bakışta "beşeri" bir aşkın hikâyesi olarak kabul edilebilecek bir nitelik gösteren bu mesnevi, aslında Hüsn ve Aşk'ın "sofiyâne"

güzellik anlayışlarını belirten "tasavvufî" bir aşkın hikâyesidir. Galip'in uğraşı ve katılmış olduğu tarikat göz önüne alınırsa mesnevide geçen olayların başka türlü yorumlanmasına olanak yoktur. Eserde yer alan olay kahramanlarının ve olayların olup bittiği yerlerin adları da gelişigüzel seçilmiş değildir. Bütün kişiler "tasavvufî" birer simge, bütün yer adları birer mecazdır. Hüsn, mutlak güzelliği; Aşk, Tanrı aşkını anlatmaktadır. Kabilenin adı, Benî Mahabbet, Sevgioğulları anlamıyla, aşk'la ilgili bir addır. Mekteb–i Edeb, tarikatteki "edeb"i göstermektedir. Haber ulaştırmakla görevli Suhan (söz), Tanrı'nın kullarına bağışladığı kutsal bir armağandır. Öbür bütün adların da ayrı ayrı karşılıkları vardır. Yine eserde yer alan kuyu, cadı, gul, Harâbe–i Gam, Deryâ–yi Âteş, vb. kişi ve yerler "sâlik"in Tanrısal aşka kavuşabilmek için aşmak zorunda olduğu engelleri temsil etmektedir. Eserde izlenen erek de Tanrısal aşka erişebilmenin yani Aşk'ın Hüsn'e kavuşabilmesinin güçlüğünü ve bunun nerelere malolduğunu belirtmektedir. Hayaller çoğu kez simgesel olduğu için bunları şairin soyut hayal dünyasına uygun olarak değerlendirmek ve öylece tanımak gerekir.

Dikkat edilecek olursa Hüsn ü Aşk ile Fuzuli'nin Leyli vü Mecnûn adlı ünlü mesnevisinin konuları arasında büyük bir benzeyiş görülecektir. Hüsn ü Aşk sanki Leyli vü Mecnûn'un özgün bir "versiyon" udur. İki eserin de mizansenleri aynıdır; iki eser de aşka ulaşmanın güçlüklerinden söz etmektedir.

Hüsn ü Aşk'ı kaleme alırken, Şeyh Galip'in, hangi şairlerin hangi eserlerinden yararlanmış olduğunun ortaya konuluşunu A. Gölpınarlı'nın etraflı incelemelerine[1] borçluyuz.

Gölpınarlı, Nabi'nin Hayr–âbâd'ı hakkında Hüsn ü Aşk'ta söylemiş olduğu beyitler açısından bu iki eserin bir karşılaştırmasını yapıyor ve "Galib'in bu sözlerini günışığına çıkarmak için Hayr–âbâd'ın özetini vermek zorundayız[2]" diyerek, eserin 1171 H. 1706'da Baltacı Mehmed Paşa adına yazılmış olduğunu da ekleyerek şu özeti veriyor:

"Hurrem Şah adlı bir pâdişah, Câvîd adlı bir gence âşık. Cürcan pâdişahı da bu gence tutuluyor. Hurrem Şah, bir gece sarhoşken, Câvîd'i

---

[1] Abdülbâki Gölpınarlı, *Şeyh Galip, Hayatı – Sanatı*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1953; *Hüsn ü Aşk*, Altın Kitaplar Yayınevi, Önsöz, s. 29-37, İstanbul, 1968; *Şeyh Galib Divanı'ndan Seçmeler*, Millî Eğitim Bakanlığı, 1000 Temel Eser, No. 61, s. V-VI, İstanbul, 1971.

[2] *Hüsn ü Aşk* (Altın Kitaplar), s. 30.

Cürcan pâdişahı Fahr'e veriyor. Fahr, pâdişahın, bu işi sarhoşlukla yaptığını, ayılınca Câvîd'i arayacağını düşünüyor ve genci, yer altında bir kuyuya saklıyor; oraya iki tane de kâfûr mumu yakıyor. Pâdişah ayılınca Câvîd'i arıyor. Kuyuya girilince görülüyor ki Câvîd yok, mumlar da yanıp bitmiş. Câvîd'in yandığını sanan pâdişâh, teessüründen saltanattan vazgeçiyor. O şehirde Çâlâk adlı bir de hırsız var. Bu hırsız, Câvîd'in bulunduğu yere bir lâğam açmış ve Câvîd'i, oradan almış. Fakat orada, çok derin bir kuyu var. Câvîd, o kuyuya düşüyor. Bunu anlıyan pâdişâh'la Çâlâk, kuyuya girip bir ip bularak Câvîd'i çıkarıyorlar. Yolları pek güzel bir bahçeye düşüyor. O bahçedeki Tamtam adlı dev, bahçedeki güzel bir kıza âşık. Câvîd de o kızı görünce âşık oluyor. Çâlâk, Tamtam'ı ve adamlarını öldürüyor; Câvîd de kızla evleniyor." ve devam ediyor :

"Galib'in, Nâbî'nin bir hırsızı övmesine kızması (s. 11, beyt. 16), Çâlâk'in medhi dolayısiyledir.

Evsâf-ı burâk-ı Fahr-i âlem
Rahşiyye-i Nef'î andan akdem

Lâzım mı burâkı medh u tavsîf
Bû kârı anâ kim etdi teklîf

beyitleriyle Nâbî'nin Mi'raciyyesindeki burak tavsîfi yüzünden andığı 'Rahşiyye-i Nef'î'de Nef'î'nin,

Bârek' Allah zihî rahş-ı hümâyun-sîmâ
Ki komuş nâmını sultân-cihan bâd-ı sabâ

matla'iyle başlıyan kasîdesine işarettir." diyor.

Yine Hüsn ü Aşk önsözünde geçen

Kim Nâbi'ye hiç düşer mi evfak
Şeyh'in sözüne kelâm katmak

Ey kıssadan olmıyan haberdâr
Nâkıs mı bırakdı Şeyh Attâr

beyitleriyle de "Galib Hayr-âbâd'ın, Attâr'dan alınma bir konunun işlenmesinden meydana geldiğini bildirmede ve

El hak çalub alma kıssadır ol
Hırsızlara hayli hissedir ol

hükmünü vermektedir (s. 11, b. 2)", yargısında bulunuyor ve ekliyor :

"Gerçekten de Nâbî'nin bu mesnevîsi, Attâr'ın "İlâhînâme"sindeki "Fahreddîn–i Gürgânî ile padişahın kölesi" hikâyesinin genişletilip işlenmesinden meydana gelmiştir." [1]

Gölpınarlı, haklı olarak, Hayr–âbâd'ı aşmak savı ile ortaya konulan bu mesnevinin, yer yer, Hüsn ü Aşk'tan esinlenmiş olduğuna işaret ediyor ve " bu mesnevîde de Hayr–âbâd'da olduğu gibi kuyu var; iple kuyudan çıkmak var;" "sıfat–ı pîr–i Hıred", "Suhan"ı pek andırmada." diyor ve bir bakıma Nabi'yi savunuyor : "Fakat Nâbî, Attâr'ın hikâyesine, birşeyler ekleyerek mesnevisini yazmıştır; hikâyenin ilcâsiyle kuyuyu alıyor ve dâima taklitten kaçınıyor," [2] görüşünü ileri sürüyor.

Hüsn ü Aşk'ta, konu bakımından, az da olsa, İbn Sînâ'nın "Risâletü't–tayr"ı ile Şihâbeddin Sühreverdî–i Maktûl'ün "Mûnisü'l–uşşâk" 'ı ile benzerlikler bulmak ve paralellikler kurmak mümkündür. [3]

Hüsn ü Aşk'ın sonundaki "Fahriyye–i Şâirâne" bölümünde Galip bu eseri için

Esrârını Mesnevî'den aldım
Çaldım velî mîrî malı çaldım

demektedir. A. Gölpınarlı, Hüsn ü Aşk ile mesnevi arasında, Galip'in yukarıdaki beyti ile işaret etmiş olduğu ilişkiyi de her iki eser üzerindeki incelemeleri sonucu, şöylece ortaya koymuştur : "Galib'in bu mesnevîsinde, Mesnevî'den de yer yer alınmış bahisler, beyitler vardır. Galib "Âgaaz–ı dastân–ı Benî Mahabbet" bölümünde,

Giydikleri âftâb–ı temmûz
İçdikleri şu'le–i cihan–sûz

beytinin mazmûnu, Mesnevî'nin I. cildindeki "Kıssa–i A'râbî–i dervîş ve mâcerâ–yı zen–i bâ û be sebeb–i kıllet u dervîşî" surhundaki "Gündüzün elbisemiz, güneşin harâreti, geceleyin yastığımız, yorganımız, ayışığı" meâlindeki beyitten alınmıştır (Reynold A. Nicholson basımı; I. c. Londra, 1925; s. 138, b. 2255). Mevlânâ da bunu, Kur'ân–ı Kerîm'in XVIII. sûresinin 90. âyet–i kerîmesinden almıştır. Son bölüm olan "Hakıykat–i hâl ve hâtime–i kitâb" bölümündeki

---

[1] A. Gölpınarlı, *Hüsn ü Aşk* (Altın Kitaplar), s. 31.
[2] Aynı yer, s. 34.
[3] Daha çok bilgi için, aynı yer, 34-36. s. lere bkz.

Feyz erdi cenâb–ı Mevlevî'den
Aldım nice ders Mesnevî'den

Gûyâ ki o bahr–i bî gerâne
Olmuş hum–ı rengden nişâne

Dil hemçü şegaal o bahre düşdü
Hem–cinslerim başıma üşdü

Tâvûs–ı behişte eyledim nâz
Ammâ ki yok iktidâr–ı pervâz

beyitleri (s. 91-92), Mesnevî'nin III. cildindeki "Uftâden–i şegaal der hum–ı reng ve rengîn şoden ve da'vî–i tâvûsî kerden miyân–ı şegaalân" surhunu hatırlatmaktadır (Aynı basım, 1929; s. 41-44). Zât'us–Suver kal'asiyle Hüş–rubâ ise (s. 76-80), VI. ciltteki "Revan şoden–i şehzâdegân der memâlik–i peder ba'd ez vida'kerden–i îşân...." surhundan mülhemdir (Aynı b. 1933; s. 480 ve devâmı); Mevlânâ da bu hikâyede, "Gerçekten de cennette bir çarşı vardır ki orada ne alış vardır, ne satış; ancak orada erkek ve kadın sûretleri mevcuttur; bir kişi bir sûreti beğendi mi, o sûrete girer; o sûrete bürünür" hadîsinden ilham almıştır (Süyûtî, Câmi'us–Sagıyr, Mısır; Matbaat'ül–Hayriyye–1321, c. Is. 77) [1]."

Galip'in Türk şiirine getirdiği yeniliklerin bir özeti olarak kabul edebileceğimiz bu eserin, çağının sanatçıları ve edebiyatçılarınca nasıl karşılanmış olduğu üzerine yeteri kadar bilgimiz yoktur. Alabildiğine bilinçsiz bir taklidin egemen olduğu, gerçek sanat eserlerinin yok denecek kerteye düştüğü bu çağda Galip'in Hüsn ü Aşk'ının gözleri kamaştırmış ve zamanın şairlerinde imren ve hatta kıskançlık duyguları uyandırmış olduğunu düşünebiliriz : Şair Sururi ve Ayıntaplı Ayni'nin birer vesile ile Galip'e çatmalarının bu bencil duyguların açığa vuruluşundan başka bir şey olmasa gerektir.

Hüsn ü Aşk üzerinde Galip çağından bize kadar gelen tek görüş Esrar Dede'ninkidir : Esrar şöyle demektedir : "..... ve yirmi altı yaşında iken esrâr–i makaamât–i Mevlevî ve envâr–i lâmia–i âyât–i Mesnevî'yi hâvî Hüsn ü Aşk nâmında bir te'lîf–i celîl ser–zede–i tab'–i bî–misilleri olmuşdur ki memâlik–i Rûm'da lisân–i Türkî üzere ana mümâsil bir nazm inşâ olunduğu kimsenin mesmû'u olmamıştır' [2].

[1] Aynı yer, s. 36-37.
[2] Esrar Dede, T. Ş. M. s. 286-87.

Görüldüğü gibi bu satırlarda eleştirel bir değer aramanın yararı yoktur; Esrar Dede Hüsn ü Aşk'ı yalnızca övmüş, göklere çıkarmıştır.

Tanzimat edebiyatı şairlerinden Ziya Paşa'nın Hüsn ü Aşk için

Gûyâ ki o şâir–i yegâne
Gelmiş bu kitâb için cihâne

demiş olduğundan daha önce söz etmiştik. Muallim Naci de "Bu manzûme galattan, haşvden sâlim olmamakla beraber pek parlak parçaları hâvîdir. Lisânımızda mesnevî tarzında yazılmış eş'âr–i eslâfın en güzellerinden addolunur"[1]. demektedir.

Hüsn ü Aşk hakkında Abdülhalim Memduh da dikkate değer gözlemler ileri sürmektedir : "Yirmi bir yaşında Hüsn ü Aşk'ı yazan Galib Dede merâm etse bugünkü tarz–i edebîmizi otuz yaşında vücuda getirmeye muvaffak olabilirmiş! Fakat bu hâl her şeyden ziyâde zamânın adem–i muâvenetine haml ü isnâd olunmalıdır. Zira Şeyh Galib zamanındaki nâzımların hiçbiri tarz–i kadîmin hiçbir siyâkını terk edememiş olmalarından Galib Efendi'nin de o isre iktıfâsı bir dereceye kadar tecvîz olunabilir...... Hüsn ü Aşk tasavvufî bir hikâyedir; içinde o kadar zengin fikirler, o derece metîn hisler görülür ki hâtırayı gark–i vecd eder. Üslûb–i ifâdesindeki olanca şiddet, vuzûh ile memzûc ise de, lâtîf bir cereyân hâlinde bulunması bunu şiddet olmaktan ziyade celî bir tabîat haline kor. O üslûb–i mutasavvıfâne hakîkaten zarîf, nahîf bir mevlevînin lisânına yakışır. O vech–i ifâdede o kadar lâtîf cinâslara, o kadar güzel tevriye ve telmîhlere tesâdüf olunur ki nazîresini yapmak Şeyh Galib olmağa tevakkuf eder...... Bu ifâdât ile Hüsn ü Aşk'ın bilkülliyye nekaayisten sâlim olduğuna kanâat etmemelidir; Hüsn ü Aşk içinde de bazı garîb efkâra, bazı lüzumsuz ve daha doğrusu zorla yazılmış ibârâta tesâdüf olunur. Fakat bunlar o kadar nâdirdir ki kubbe–i semânın gaayet sâf olduğu bir şeb–i mehtâbda, ufuk üzerinde görünen ufak tefek bulut parçalarına benzer"[2].

Recaizade Ekrem "Mir'ât–i bedâyi'–i tasavvurât" diye nitelediği Hüsn ü Aşk dolayısıyla Galip'i Victor Hugo ile karşılaştırarak şöyle der : 'Victor Hugo'nun bazı âsârında görüp de hayrân kaldığımız o kuvvetli

[1] Muallim Naci, *Esâmî*, İstanbul, 1308, s. 236.

[2] Abdülhalim Memduh, *Târîh–i Edebiyyât–i Osmâniyye*", İstanbul, 1303, s. 62-64.

müşa'şa' hayâllerin, o korkunç dil–pesend tasavvurların bazı nezâirini Hazret–i Şeyh'in Hüsn ü Aşk'ında bulabiliriz"[1].

Batılı inceleyicilerden J. W. Gibb, Osmanlı Şiiri Tarihi adlı eserinde Galip'ten söz ederken Hüsn ü Aşk'ın etraflı bir tahlilini yapar ve şu yargıya varır : "Sonunda, bu manzume ile, Osmanlı Türkleri İran edebiyatının en parlak eserlerine eşit bir eser yaratmış oluyorlar. Ne Nizami, ne Sadi, ne Cami ne de büyük İran şairlerinden bir başkası ne bu kadar yüce bir ereğe ve ne de bu kerte şiir erginliğine varabilmişlerdir"[2].

Encyclopédie de l'Islam'a Şeyh Galip maddesini yazan T. Menzel'in de Hüsn ü Aşk üzerine düşünceleri çok dikkate değer : "Nabî'nin Hayrâbâd'ının aşırı acemperestliğine karşı bir tür "protesto" olarak beliren bu eser, Osmanlı şairlerinde pek az rastlanan yaratış özgünlüğü ve görece yalınlığı ile Osmanlı mesnevisinin ne kendisinden önce ve ne de sonra henüz erişemediği tek yeri doldurmaktadır.

Bu mesnevinin çağdaş döneme kadar Türk edebiyatı üzerindeki etkisi pek büyük olmuştur : Hüsn ü Aşk'ı yalnız romantizmin değil, Asya'dan esinlenen bütün Osmanlı şiirinin en üstün eseri olarak kabul eden Batı hayranlarının sayısı bugün dahi çoktur"[3].

Fuat Köprülü de Galip ve dolayısıyla Hüsn ü Aşk için şunları söylüyor : "Sanatının unsurları o zamana kadar gelen şairlerden farklı değildi ve farklı olmasına da imkân yoktu. Fakat o bu eski unsurları, yeni, parlak renklerle boyayarak ve yeni nisbetler dairesinde telif ederek yeni bir âlem yaratmağa muvaffak oldu. Yoksa haricî şekil noktasından tetkik edilecek olursa Şeyh Galip'in ne divanında ne de Hüsn ü Aşk' ında hiçbir bariz yenilik göze çarpmaz"[4].

Yukarıda, konusundan ve niteliklerinden söz ettiğimiz Hüsn ü Aşk, mesnevi edebiyatımızın son "mükemmel" eseridir. Şekil bakımından öbür mesnevilerden pek bir ayrılık göstermez. Şair, esere bir naatle başlar sonra ayrı bir başlık altında Mirâc'ı anlatır. Daha sonra "Der vasf–i şerîf–i Cenâb–i Hazret–i Hudâvendigâr kuddise sırruhu" ve "Der zikr–i pîşvâ–yi hod" başlıklarıyla Mevlâna'yı, sonra da eseri-

---

[1] Recaizade Ekrem, *Kudemândan Birkaç Şâir*, İstanbul, 1305, s. 53-54.
[2] J. W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, Cilt : IV, s. 189.
[3] T. Menzel, *Encyclopédie de l'Islam*, Cil : II, s. 145.
[4] Köprülüzade Mehmet Fuat, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul, 1931, s. 585.

ni tamamlaması yolunda kendisini özendiren babası Mustafa Reşit Efendi'yi över; "Der beyân–i sebeb–i te'lîf" bölümünde eserini hangi nedenle kaleme aldığını açıkladıktan sonra olayın yani Hüsn ü Aşk'ın hikâyelerine başlar. Olay doğal gelişimini sürdürerek bir tarih beyti ile sona erer. Şekil bakımından tek ayrılık eski mesnevilerde arada bir yer alan gazellere karşılık burada, Galip'in "tardiyye" adını verdiği muhammeslerin bulunuşudur.

Hüsn ü Aşk'a bütün mesnevilerimiz arasındaki seçkin yerini sağlayan taraf, onun şairine özgü zengin hayallerle bezenmiş olmasıdır. Çağın gerçek sanat eserlerinden yoksun ortamında Hüsn ü Aşk bu özellikleriyle bir tansık gibi beliri vermiş, bir doruk olmuştur.

Bir bütün olarak alındığı zaman gerçekten güzel bir eser olarak karşımıza çıkan Hüsn ü Aşk'ta, yepyeni, ince ve özgün hayallerin yanında tümüyle eski, kullanıla–kullanıla yıpranmış mazmunların, birtakım garip benzetmelerin; oldukça akıcı ve uyumlu söyleyişlerin yanında "şekil"e uyma çabasıyla zorlanmış, bozuk anlatımların yer almış bulunması eleştirilecek yanlardır. Ama eserin bütününe oranla bu tür kusurlu parçaların sayısı parmakla gösterilecek kadar azdır.

Galip, Divan'ında olduğu gibi, Hüsn ü Aşk'ta da eski mazmunlara yer vermiştir. Bunlardan iki örnek vermekle yetiniyoruz :

Elf okusa kaddin eyleyüb yâd
Tâ arşa çıkardı âh ü feryâd

Cîm okusa zülfe eyleyüp dâl
Bir noktadan anlar idi bin hâl

Hancer gibi râdan idi bîmi
Saklardı lebinde harf–i mîmi

Dendâne–i sîn–i erre–sîmâ
Eylerdi nihâl–i ömrün ifnâ

Sıfat–i Subh–i Mübârek–pey

Bir subh–dem etti bâğı ihyâ
Âsâr–i sabâh–i rûh–bahşâ

Olmuştu şafak dıraht–i Meryem
Doğmuştu meger Mesîh–i hoş–dem

Mihr eyledi öyle bir tecellâ
Zann oldu ki Tûr'a çıktı Mûsâ

Hurşîd sabâhı kıldı pür nûr
Cây oldu Alî'ye kûh-i billûr

Açıldı kilîd-i çâh-i zindân
Mısr'a yine Yûsuf oldu sultân

Bedr etti esâs-i subhu te'sîs
Manzûr-i Cem oldu taht-i Belkîs

Çekti yine zülfekaar Hayder
Şemşîr ile feth olundu Hayber

Mihre mahal oldu subh-i hurrem
Tekrâr behişte girdi Âdem

Açtı reh-i gaybı Hızr-i ma'nâ
Mir'ât-i Sikender oldu dünyâ

İsmâil-i mihri tuttu mükrem
Öptü ayağını çâh-i Zemzem

Hurşîde yer oldu subh-i dil-keş
İbrâhim'e gülşen oldu âteş

Mihr eyledi subhu ahn-i menfûş
Eczâ-yi zamâne oldu gül-pûş

Seyr eyledi cûy-i şîri Şîrîn
Ferhâd'ına sundu câm-i lâlîn

Yüz tuttu velî azîz-i matlub
Ammâ ki ağardı çeşm-i Ya'kuub

Bahar, kılıç, at ve cadı betimleri renkli ve özgün hayallerle işlenmiştir. Öyle ki bu parçalarda hemen her beyit ayrı bir hayalin yansıdığı yer olmada ve bunlar bir hayaller zincirinin halkaları imişçesine uzayıp gitmektedir. Örneğin baharı anlatan şu beyitleri ne kadar güzel :

Cennet gibi sebze cûş ber cûş
Eyler gül ü lâle nûş der nûş

Her kûçede bir sabâh-i fîrûz
Her goncede bir kabâ-yi fîrûz

Bilmem ne şerâb içirdi hurşîd
Etfâl–i çemen hep oldu Cemşîd

Feyz aldı sifâlden karanfül
Bûy–i gül ile sulandı sünbül

Her tâk ki mehd–i tâka yattı
Pistân–i sehâba el uzattı

Her dür ki sehâbtan döküldü
Etfâl–i çemen sevindi güldü

Bülbül gibi geldi şevk–i bâli
Açtı güle gonce kîl ü kaali

Sûsen boyanırdı yâsemenden
Kan damlar idi ruh–i semenden

Gizli öpüşüp gül ü karanfül
Nerkislere el salardı sünbül

Tardiyeler, Hüsn ü Aşk'ın en güzel parçalarıdır. Bunlar ayrı ayrı bağımsız birer manzume olarak da kabul olunabilir.

Bütün bu güzel manzumeler arasında Galip'in garip hayallerine, tuhaf benzetmelerine rastlandığı da olur. Örneğin eserin başında yer alan naatte Cebrail ve Mikâil'den şöyle söz ediliyor :

Cebrîl nevâline haberci
Mikâil anın vekîl–i harcı

Yine aynı manzumede Cevza için

Lûtf edüp o pâdşâh–i yektâ
Koz bekçi başısı oldu Cevzâ

deniyor.

Nüzhetgâh ise şu beyitle anlatılıyor :

Sidre'ydi nihâl o bâğa yek–ser
Bir ham erik anda çarh–i ahzer

Mesnevinin çok dikkate değer bir yanı da, Galip'in şiir ve şair üzerine neler düşündüğünü açıklamakta oluşudur. Körü–körüne taklitçilikle şiirin değerini ve saygınlığını düşüren sözde şairlerin meydan aldığı o çağda, Galip'in, gerçek şairin nasıl olması gerektiğini anlatmayı bir zorunluluk olarak duyduğu yargısına varıyoruz :

Şâir deme ehl–i dil demektir
Hoş–meşreb ü mu'tedil demektir

Yoksa bir alay erâzil–i nâs
Pesmânde–hor–i nevâl–i vesvâs

Peymâne–keş–i edâ olur mu
Vayh–i dile âşnâ olur mu

Şâirliğe sûz ü derd lâzım
Endûh ü belâ olur mülâzım

Açılsa mebâhis–i maârif
Kilki ola hasbıhâle vâkıf

Deryâ–yi şerâb–i fikre dalsın
Anı göreyim ki gevher alsın

Bir şâir–i rind–i pâk–meşreb
Dedi bu sözü makaama enseb

Hâyîde edâya sunma kim el
Bir kerre dahı demişler evvel

Çün şîve–i nâza mâiliz biz
Bir tâze edâya kaailiz biz

Yoksa ne nezâket ü ne mazmûn
Da'vâ–yi fazîlet ile meşhûn

Nazm içre olur mu ılın ile lâf
Ya söylemeyim mi eyle insâf

Şiir yolunda eskilerin yaptıklarıyla yetinenlere, artık yeni mazmunlar aramanın yersiz olacağını ileri sürenlere karşı şöyle diyor :

Evsâf–i Hudâ'ya gaayet olmaz
Feyz–i suhana nihâyet olmaz

Sen kudret–i fehmi eyle peydâ
Ben söyleyeyim sen eyle isgaa

Ez–cümle teceddüd–i havâdis
Mazmûn–i neve değil mi bâis

Galip'in biraz sonra inceleyeceğimiz iki kitabı tarikate yeni katılmış olanlara "tarikat âdâbı"nı öğretmek amacıyla kaleme alınmış, didaktik nitelikte eserlerdir. Bu bakımdan, sözü geçen eserlerde bir sanat değeri aranamayacağı doğaldır. Biz burada bu iki eser üzerinde, ayrıntılara girmeden, niteliklerini belirtecek kısa bilgiler vermekle yetineceğiz.

d) Şerh–i Cezîre–i Mesnevî [1] : Eser, Yûsuf Sîneçâk'in Mesnevî'den seçtiği 366 beyti inceleyen Cezîre–i Mesnevî'sinin şerhi olarak meydana getirilmiştir. Galip, eserin önsözünde "Hâlen Yenikapı Âsitânesinde mesned–nişîn–i irşâd olan hulâsatü'l evliyâi'l Mevleviyye ve nekaavetü'l asfiyâi'l evleviyye şeyhim azîzim mürşidim eş 'Şeyh Alî Dede Efendi ibni'ş Şeyh Ebûbekr Dede Efendi metta'n'Allahu bi–tûl–i hayâtih hazretlerinin inzimâm–i nefes–i hayât–bahşleriyle" şerhe başladığını anlatıyor.

Eser önce, Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin şerhi ile başlıyor ve yine Mesnevî'den seçilen kalan 348 beytin parça parça çevirisi ve açıklanması biçiminde sürüyor. Bu düzene bir örnek olmak üzere ünlü bir beytin açıklamasını verelim :

کز نیستان تا مرا ببریده اند
از نفیرم مرد و زن نالیده اند

[1] Şeyh Galip, *Şerh–i Cezîre–i Mesnevî*, İstanbul, Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 1388, s. 2 a.

نیستان کز kamışlıktan aslı از نیستان dır. Ya'nî şöyle şikâyet ediyor ki تامرا vaktâ ki beni ببریده اند kesmişlerdir اند lâfzı edat-i râbıta olan است in cem'idir از نفیرم nefîrimden ya'nî sadâ-yi hazînimden مرد و زن erkek ve dişi نالیده اند inlemişlerdir. Gûya ney zebân-i hâlile der ki vaktâ ki beni kamışlıktan ayırup vatan-i me'lûfumdan cüdâ ettiler o zamandan berü benim ah ü enînimden merd ü zen nâlân olmuşlardır bu hâl inde's-sofiyye gurbet ta'bîr olunan makaama karîbtir ki......".

Şerh böylece sürüp gidiyor. Şair metin aralarına yer yer Arapça ve Farsça, konu ile ilgili beyit ve hikâyeler de koymuştur. Kimi, bir ilişki düşürerek kendi manzumelerinden kimilerine de yer verdiği olur; örneğin yukarıdaki beytin şerhinde neyden söz ederken "nefh etmeksizin baş pâresi cânibinden kulağa tutulsa hû sadası istimâ" olunur ve buna dâir nice esrâr bedîdar olmağla katratün min el-bahr erenler feyziyle bugünlerde bir gazel söylemişti münâsebet-i tâmmesi olmağla îrâd olundu: gazel

Çünkü Mesîh-i aşktan aldı nefes asâ-yi ney
Mürdeye bahş-i cân eder dem çeküp ejdehâ-yi ney" [1]

Galip bu şerhi "sâlik"lere yol göstermek amacıyla kaleme aldığı için kolayca anlaşılır bir biçimde olmasına özellikle dikkat etmiştir. Anlatımı oldukça yalındır; sorunların basit benzetmelerle anlatılmasına çalışılmıştır. Klasik nesrimizin özelliklerinden biri olan seci'lere de yer verilmiştir.

e) Es'Sobbetü's-Sâfiyye: Köseç Ahmet Dede [2]'nin Er'Risâletü'l Behiyye fî Tarîkati'l-Mevleviyye adlı risalesine "tahşiyye" dir. Eser Arapça'dır. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi'nde çıkan bir makaleden,

---

[1] Şeyh Galip, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 1388, s. 2 a.

[2] Kitabımızın ilk baskısı (1963)'nda, daha önceki araştırma ve incelemelere (Abdülbâki Gölpınarlı, *Şeyh Galip, Hayatı – Sanatı – Şiirleri*, Varlık Yayınları, s. 17, İstanbul, 1953 ve İbrahim Kutluk (Dr.), *Şeyh Galip ve as-Sohbet-üs Sâfiyye*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt : Sayı : 1-2, s. 37, İstanbul, 1948) uyarak "Trabzonlu Köseç Ahmet Dede" olarak söz etmiştik. Yine, Abdülbâki Gölpınarlı yazar konusunda yapmış olduğu yeni incelemelerle, bir yanılgı sonucu, onun Trabzonlu Ahmet Dede (Öl. 1191/1777) ile karıştırılmış olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. (Şeyh Galib, *Hüsn ü Aşk*, Hazırlayan : Abdülbâki Gölpınarlı İstanbul, 1968, 28. s. ya bkz.)

sözü geçen eserin Üsküdar Mevlevihanesi'nin son şeyhi Ahmet Remzi tarafından Türkçe'ye çevrilmiş olduğunu öğreniyoruz [1].

Ahmet Remzi Efendi kendi çevirisine En'Nüshatü'ş–Şâfiyye fî Tercemeti's–Sohbeti's–Sâfiyye adını vermiştir.

Şeyh Remzi Efendi'nin, çevirisine yazmış olduğu önsözde Galip'in eseri üzerine bilgi vardır : Sözü geçen yazıdan aktardığımız bu bilgiyi aşağıya alıyoruz :

"Hüvelmu'in, 1327 sâl–i Rûmisi teşrin–i evelinde bir vazife ile Kilis Mevlevihanesi'nde üç gün misafir kalmış ve muhtasar kütüphanesinde bulunan bazı kitapların yalnız isimlerini almıştım.

Galip Dede merhumun as–Sohbet–üs Sâfiyyesi onlar arasında idi ki Trabzonlu Kûsec Ahmet Dede merhumun ar–Risalet–ül Behiyye fî Tarikatil Mevleviyye risalesine tahşiye ve izah olarak teklif edilmiş Arabca 19 satırlı 32 sahifeli 1203 recebinde yazılmış mevlevilerce muteber bir eserdir. İstinsahına vakit müsait değildi. 31 sene sonra Ankara Umumî Kütüphanesi müdür muavini olarak tayinimde Kilis Mevlevîhanesi kitaplarının buraya nakledildiğini, fihristi tanzim edilmek üzere bulunduğunu gördüm. Bu fihristi tertip ve tahrirden sonra as–Sohbet–üs Sâfiyye'yi hemen istinsah ve şu garip ve güzel tesadüften cür'et alarak Türkçeye terceme ve an–Nushat–üş–Şafiyye tesmiye ettim. Tercemede görülecek noksan ve hataların ehli tarafından tashih ve ikmal buyurulmasını niyaz eylerim. Tevfik Allahdandır, Çakeri Kemter Ahmed Remzi" [2].

Sözü geçen eser Mevlevilik "âdâbı" üzerinedir; bir fikir vermiş olmak için Ahmet Remzi Efendi'nin çevirisinden bir bölüm aldık :

"Kâmil bir şeyhe bir tâlip gelir mürit olmak ve tarikate girmek arzusunu izhar ederse şeyh 'tecelli–i iradî' denilen talep ve arzusuna bakar, bu arzuyu mani' olunmaz derecede kuvvetli bulursa ona hizmetle–çileye soyunmakla–emr eder. Eğer tâlibin arzusunu zaif bulursa, birr ü takva ile eski san'atiyle meşgul olmasını tavsiye eder, bu suretle bu zaif arzulu tâlib de muhib olur.

---

[1] İbrahim Kutluk (Dr.), *Şeyh Galib ve as–Sohbet–üs Sâfiyye*, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt : III, Sayı : 1-2, s. 21-47, İstanbul, 1948.

[2] İbrahim Kutluk, *Şeyh Galib ve as–Sohbet–üs Sâfiyye*, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt : III, Sayı : 1-2, İstanbul 1948, s. 37.

Bunlardan daha aşağı mertebede bir sâlik gelirse ona günahlarından tevbe Allaha inabe etmesini ve Mesnevî dinlemesini tavsiye eder ve temîme ve hırs gibi teberrük edilir bir şey verir o salik de muhibb-i ma'tûf-ı mükerrem olur. Çileye soyunanların hizmeti nevafilden üstündür, zira bunların hizmetlerinden başkalarına yardım ve müslümanlardan def'i mazarrat vardır. Nitekim nevafilin en faziletlisi müslümanların menfaatlenmesidir. Zenginlerde, eğer cömertliğin faydaları başkalarına irişiyorsa, ahlâkın en faziletli kısmından sayılır. Hasislik de bittabi en fenasıdır. Talip arzusundan vazgeçmezse şeyh o tâlibin bütün malını fakirlere bezletmesini emreder. İtaat ederse çileye soyunmasını emreder. Cömertlik ve hizmet, malî ve bedenî amellerin efdalidir"[2].

Sözünü ettiğimiz bu iki eser, Galip'in yalnız şair değil aynı zamanda bilgin de olduğunu göstermesi bakımından çok değerlidir. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, şairimizin nesir dili hakkında fikir vermesi bakımından ayrı bir değer taşımaktadır. Eserin amacı, yukarıda da söylediğimiz gibi, tarikate yeni katılan ve dolayısıyla Mesnevî'den doğrudan doğruya yararlanacak kadar Farsça bilmeyen "sâlik"lere Mesnevî üzerine genel bilgi vermek olduğu için Galip bu kitabında yalnız bir öğretici olarak kalmakla yetinmiş, nesrinde sanat ereği gütmemiştir. Onun erken ölümü, edebiyatımızı olduğu kadar bilimimizi de daha ergin birçok eserden yoksun bırakmıştır.

5- *Galip Üzerinde Etkili Olan Şairler* (*Türk-İran*).

Şeyh Galip klasik edebiyatımızın son büyük şairidir. Onun eserlerinde, kendinden önce yetişip bu edebiyatın gelişiminde rol oynamış öbür büyük şairlerimizin izlerine raslamamız doğaldır. Biz bu etkileri ya doğrudan doğruya onun nazirelerinden ya da dolaylı olarak eserine yer yer egemen olup kendinden öncekilere ait özellikleri taşıyan genel havadan sezip çıkarmakta güçlük çekmiyoruz.

Şairimiz eserlerini içerik bakımından incelerken sırası geldikçe bu etkilere kısaca dokunmuştuk. Burada, Divan'daki düzene uyarak, sözü geçen etkileri daha geniş şekilde ele alarak açıklamaya çalışacağız.

Galip'in kaside nesipleri çoğunlukla-hemen üçte ikisi-betimleme niteliğindedir. Bu parçalarda, şair, anlatım bakımından Nef'i'yi, hayal yönünden Nedim'i andırır. Yalnız, Sadaret Kethüdası Şerif Efendi

[2] İbrahim Kutluk, aynı makale, s. 40-41.

övgüsünde yazdığı "*verir*" ve "*âftâb*" redifli kasidelerinin ağırlık merkezi 'düşünce'dir. Aşağıya aldığımız bazı beyitlerden de anlaşılacağı gibi manzumelere tümüyle Nabi'nin havası egemen olmuştur :

Bu müddeâ güneş gibi rûşen değil midir
Her hâl safâ bulur ol kim safâ verir

Her kim huzûr–i kalb araya kalbi gözlesin
Esbâb–i ayşı sanma ki kâh ü serâ verir

Rûy–i küşâdesine teveccühtedir vücûh
Âyîne–i zamîrine ol kim cilâ verir

Manend–i sübha dâir olan yek medârda
Her kâra ibtidâsı gibi intihâ verir

Pür hüsn–i iltifâtı ile nâm alur alan
Her bî–kesin murâdını ancak Hudâ verir

Halka veliyy–i ni'met olur bir kelâm ile
Allah o kâm–kâra ki lûtf–i edâ verir

Terk–i zalâm–i gaflet eden ser–bülend olur
Mir'at–i râzdır dil–i bîdâra âftâb

Bulmaz ulûvv–i rütbeyi ârâm–hâh olan
Bir gün yatur mu bâliş–i zer–kâra âftâb

Sâfî–dilâne dâd–i Huda'dır kemâl–i zât
Olmaz birikse seb'a–i seyyâre âftâb [1]

Biraz önce, Galip'in anlatım bakımından Nef'i'nin etkisi altında kaldığını söylemiştik; gerçekten, şairimiz, Nef'i'nin bu vadideki güç ve ustalığının bilincindedir. Kethuda ve Şeyhülislam Şerif efendiler için yazdığı kasidelerden birinde "*verir*", öbüründe "*olur*" rediflerini kullanması her halde nedensiz değildir. Nef'i ile ortaklaşa kullandığı bu rediflerle, şair, kasidelerine onun kasidelerindeki uyum ve anlatımı vermeye çalışır.

Topkapı Sarayı'nda yaptırdığı Bâğ–i İrem vesilesiyle, padişah III. Selim için yazdığı musammat kasidesi ise Nef'i'nin IV. Murat

[1] Ek bölüm, s.

övgüsündeki ünlü "Bahâriyye" sine naziredir. Galip'in bu manzumesi, gerek bütününün ve gerek bölümlerinin beyit sayısı bakımından Nef'i' ninkine çok benzer : Her iki kaside de 39'ar beyitlidir; nesipler 17'şer beyittir. Methiye ve dua bölümleri birer beyit farkla biribirinin aynı sayıdır. İki şairin bu kasidelerindeki 39 beyitten 27'sinin kafiyelerini aynı sözcükler oluşturmaktadır. Karşılaştırma olanağı vermek için her iki kasidenin nesip bölümlerinden birkaç beyit alıyoruz :

Nef'i'den :

Zevkı o rind eyler tamam kim tuta mest ü şâd-kâm
Bir elde câm-i lâle-fam bir elde zülf-i ham-be-ham

Lûtf eyle sâkî nâzı ko mey sun ki kalmaz böyle bu
Dolsun sürâhî vü sebû boş durmasın peymâne hem

Her nev-resîde şâh-i gül aldı eline câm-i mül
Lûtf et açıl sen dahı gül ey serv-kadd ü gonce-fem

Bu dürd ü bu sâfî deme dönsün piyâle gam yeme
Kaanûn-i devr-i dâime uy sende mey sun dem-be-dem

Galip'ten :

Her lâle bir peymânedir her kûşe bir kâşanedir
Gûyâ çemen mey-hânedir bülbülleri mest-i nagem

Zîr ü zeber mest-i safâ peymâne der-dest-i safâ
Can câna peyvest-i safâ şeb-nem benefşe fem-be-fem

Mutrib yeter nâz eyleme taksîmini az eyleme
Âheng-i nâ-sâz eyleme bî-dillere verme elem

Sâkî tamâm ettin beni mest-i müdâm ettin beni
Âşüfte-kâm ettin beni ma'zûr tut her ne desem

Galip bu kasidesiyle Nef'i ile boy ölçüşmek istemiş ve ona şöyle meydan okumuştur :

Kimdir suhan da'vâ eden geh şükr ü geh şekvâ eden
Gelsin berü gavgaa eden işte devât işte kalem

Ta'n eyleyen gelsin berü olsun benimle rû-be-rû
Nef'î'ye etmem ser-fürû ger himmetin olursa zam

Böyle övünmesine karşın Galip, güzel bir kaside yazmış olmakla beraber, Nef'i'yi geçmeyi başaramamıştır.

Bu arada Galip'in

Ale's'sabâh ki âheng–i nağme etti hezâr
Açıldı feyz–i mahabbetle hâtır–i gülzâr

matlalı bahariyesinin Baki'nin

Rûh–bahş oldu Mesîhâ–sıfat enfâs–i bahâr
Açtılar dîdelerin hâb–i ademden ezhâr

diye başlayan bahariyesine nazire olarak yazılmış olduğunu söyleyelim.

Kitabımızın içerik özellikleri bölümünde, şairimizin şarkılarını incelerken genel olarak Nedim etkisinden de söz etmiştik. Galip'in, kendisinden

Sâlik–i tavr–i Nedîm oldun bu düşmezdi sana
Hem–zebân olmaz mısın Gaalib suhan–gûlarla sen

diye söz ettiği ve neredeyse şairden saymayacak kertede hafifsediği Nedim, güçlü ve temsilci kişiliğiyle şairimize etkili olan sanatçılar arasındadır. Galip Divanı'ndan seçtiğimiz aşağıdaki parçalar, kanımızca Nedim Divanı'nda yer almış olsa yadırganmayacaktır:

Haddeden çeksin hayâlin sonra sarsın re'yine
Kim usûl isterse lâfz–i dikkatin ma'nâsına

Hele mest ettim ol sîmin–teni hayli alup hâmın
Çözüp bend–i kabâsın gülşen ettim cism–i gülfâmın
Sañldım câme–hâb–i nâz içinde sorma encâmın
Boyunca gördüm ihsânın o şûh–i nâzük–endâmın
Bi–hamdi'llâh hem–âguuş–i safâ–yi vuslatım şimdi

Güzelsin bî–bedelsin nâz–perversin dil–ârasın
Değilsin bî–vefâ ammâ ki gaayet bî–muhâbâsın
Ne ma'nîdir uzatsan destini bûs etse âşıklar
Kolun bükmezlere bir pâdşâh–i âlem–ârâsın

Galip'in şarkılarında söz ederken onun bu alanda niçin Nedim kadar başarılı olmadığının da eleştirisini yapmış ve bunun nedenlerini

iki şairin değişik yaradılış ve yine değişik mizaçlarında bulmuştuk. Şarkılarında olduğu gibi gazellerinde de Galip, Nedim gibi söylemek istediği zaman zayıf kalır, zoraki olur. Seçtiğimiz örnekler bu görüşümüzü güçlendirecek niteliktedir sanırız :

Nedim :

Bir şeker–hand ile bezm–i şevke câm ettin beni
Nîm sun peymâneyi sâkî tamâm ettin beni

Galip :

Nûr–i şems–i bâdeye mir'ât–i câm ettin beni
Kalmadı noksânım ey meh–rû tamâm ettin beni

Nedim :

Nükhet–i gîsû ile geldin bize âh ey nesîm
Turra–i sünbül–sıfat âşüfte–kâm ettin beni

Galip :

Mûy–i âteş–dîdedir müjgân nigâh–i germden
Ey hat–i gül–berk–i hîz âşüfte–kâm ettin beni

Nedim :

Zamân–i va'de tahassürde başkadır âlem
O telh şerbet–i şîrin–güvârı benden sor

Galip :

Cevâb–i telh–i leb–i lâ'l–i yârı benden sor
Nedir o şerbet–i şehdin humârı benden sor

Nedim :

Âkıbet gönlüm esîr ettin o gîsûlarla sen
Hey ne câdûsun ki âteş bağladın mûlarla sen

Galip :

Gamzeni kıldın nihan müjgân–i dil–cûlarla sen
Veh ne Rüstem'sin ki câdû bağladın mûlarla sen

Nedim :

O hûn–âşâma etmiş mâ–cerâ–yi aşkımı işrâb
Yine ey dil meger bu dîde–i giryânı kan tutmuş

Galip :

Bu şeb hûnî nigâhın mest tuttum sahn–i sînemde
Girîzan olmamış ol kaatil–i çalâki kan tutmuş

Şeyh Galip Hüsn ü Aşk'ının yazılmasına, dolayısıyla neden olan Nabi'yi Acem taklitçiliği ile suçlayarak ağdalı, aşırı tamlamalı anlatımı yüzünden ona çatar. Buna karşın yine gazellerinden birinde

Pesendim gülsitân–i şi'r–i Nâbi'dir yine Gaalib
Benim her tab'–i mevzun gerçi bir serv–i revânımdır

diyerek onun şiirlerini beğendiğini anlatır. Biz Nabi'nin Galip üzerindeki etkilerini belirtmek ve karşılaştırma olanağı vermek amacıyla tasarım, söyleyiş ve mazmun benzerlikleri bulduğumuz beyitleri aşağıya aldık :

Nabi :

Çemende cûy veş bu cüstücûlar hep seninçündür
Meyân–i bülbülânda güftügûlar hep seninçündür

Galip :

Bezimde câm veş bu cüstücûlar hep seninçündür
Meyân–i mutribanda güftügûlar hep seninçündür

Nabi :

Gül gülşeni terk eyledi sohbet sana kaldı
Bülbül yine meydân–i mahabbet sana kaldı

Galip :

Ol meh bizi terk eyledi sohbet sana kaldı
Ey gam yine meydân–i mahabbet sana kaldı

Nabi :

Verdim sana dürc–i dil–i ser–bestemi ammâ
Pek sakla büyük yerden emânet var içinde

Galip :

Çâk eyleyemem sînemi her dilbere zîra
Sultânıma âit bir emânet var içinde

Ama bütün bu benzer parçaları Galip divanında fazla bir yer tutmamaktadır. Bu bakımdan Galip için, Nabi taklitçisidir, diyemeyiz. Şairimizin yukarıki beyitleri, Hüsnü Aşk'tan önce, yani edebi kişiliğinin oluşması sıralarında yazmış olduğunu kestirebiliriz.

Yine divanda adları geçmemesine karşın Galip'in gazellerinde Baki ve daha çok Şeyhülislam Yahya etkileride görülmektedir. Gazel alanında eski şairlerimize yıllar–yılı ustalık etmiş olan Baki ile yine onun yolunda yürüyerek bu tarzın kusursuz denebilecek kadar olgun örneklerini veren Yahya'nın Galip tarafından sevilip benimsenmesi doğal idi. Ama onların şairimiz üzerindeki etkileri Nedim ve Nabi'ninki kertesinde açık–seçik olmamıştır. Saptadığımız benzerlikleri sıralıyoruz :

Baki :

Mihr–i ruhunla dilde kimin tâze dâğı var
Tâb–i çerâğ–i şems ü kamerden ferâgı var

Galip :

Âteş bıraktı penbe–i meh–tâbı âşıkın
Yâd–i ruhunla sînede bir öyle dâğı var

Baki :

Derd–i çeşmin gördüğümce derd–nâk eyler beni
Gözlerin derdi senin bir gün helâk eyler beni

Galip :

Gamdan ölmem korkarım gayret helâk eyler beni
Tîgden çekmem hazer firkat helâk eyler beni

Baki :

Benim dîdarsız bâğ–i cinanda gönlüm eğlenmez
Nigârın kûyunu ister yabanda gönlüm eğlenmez

Galip :

Hayâl–i yârdan dûr olsa bir dem gönlüm eğlenmez
Ne çâre hâtırım vîrânedir sultânım eğlenmez

*

Yahya :

Her katre–i eşkim ki akar kan arasında
Lü'lü gibidir sübha–i mercân arasında

Galip :

Çeşmimde akan katrelerim kan arasında
Çun jâle–i dürdür gül–i mercân arasında

Yahya :

Mümkün mü mest–i gamze–i canâne olmayım
Mest olanı sevem yine mestâne olmayım

Galip :

Cânım mı var ki mâil–i cânâne olmayım
Akla gelür mü aşk ile dîvâne olmayım

Yahya :

Geçer mi hecr günü vasl gecesi erişüp
Şeb–i gam âhir olur mu erüp nehâr–i ferah

Galip :

Şeb–i firakta doldu cihâna zulmet–i gam
Ne bürcten doğar âyâ ki âftâb–i ferah

Yahya :

Ne içün başına üştürmüş idi murgaanı
Bunca gavgaa ne idi tut ki Süleymân idi Kays

Galip :

Hayl–i murgaana perî cündüne sultân idi Kays
Devlet–i aşkta gûyâ ki Süleymân idi Kays

Bu büyük ustalardan başka, Galip'in, hocası Hoca Neş'et'in etkisi altında da kalmış olduğunu görüyoruz. Bu etki daha çok onun edebi kişiliğinin oluşması çağlarına rastlamaktadır. Neş'et'in pek kısıtlı sayıdaki gazellerine Galip'in on beşi aşan naziresi vardır; şairimiz bunların bir bölüğünü Es'at, bir bölüğünü de Galip mahlaslarını kullanarak yazmıştır. Böylece, Neş'et'in Galip'e yalnız Farsça hocalığı yapmakla kalmayıp sanat alanında da ona kılavuzluk etmiş olduğunu anlıyoruz. Gazellerinden başka, örneğin, Galip'in pek beğendiği naatlerinden

Ey yüzünden mazhar-i envâr-i îmân olduğum
Ey edüp ümmîd-i lûtfun şâd ü handân olduğum

diye başlayanı her halde Hoca Neş'et'in

Ey cemâlin görmeden hüsnüne hayrân olduğum
İrmedin îd-i visâl-i aşka kurbân olduğum

şeklinde başlayan naatinin esiniyle yazılmıştır. Çağın önemli şairlerinden biri olan Pertev, Galip'in çok sevdiği yakın arkadaşlarından idi. Şairimiz onun da birkaç gazeline nazire yazmıştır. Galip, kendinden öncekilerden Fuzuli, Hayali, Naili, Neşati, Tıfli, Nahifi, Fehîm, Şahidi, Sakıp Dede ve çağdaşlarından Reisülküttap Raşit, Nâyâp, Lâ'li, Rif'at, Hanîf, Garibi Ebubekir Çelebi, Hüseyin Raif Çelebi ve Hulûs Dede gibi şairlerin manzumelerini tanzir ve tahmis etmiştir. Dikkat edilirse, adı geçen şairlerden çoğunun Mevlevi oldukları görülür.

Hüsn ü Aşk'ında

Âyîn-i Nevâyî'de Fuzûlî
Bulmuş suhana reh-i vusûli

diyerek Nevayi'nin Fuzuli üzerindeki etkisine değinen Galip'in divanında Nevayi diliyle yani Çağatayca bir gazeli de vardır ki şairimiz bununla hem birçok Osmanlı şairinde gördüğümüz bir geleneği sürdürmüş hem de her türden manzume yazmak isteğinin yeni bir belirtisini göstermiştir.

Şeyh Galip, Hüsn ü Aşk'ındaki

Bulmuş suhan-i bülend-nâmı
Firdevsi vü Husrev ü Nizâmî

beytiyle eski İran şairlerinden Firdevsi, Husrev ve Nizami'yi övmekte ve onları büyük şair olarak tanımaktadır. Yine, Hâfız'ın bir gazelini

tahmis etmiş olmakla onun da beğenip değer verdiği şairler arasında olduğunu anlatmış; kasidelerinden birinde de Urfi'den "Urfî–i sehhâr" diye söz etmiştir.

Kendinden önce gelen Osmanlı şairlerinden hiçbirisine benzememek savı ile sanat yaşamına atılan Galip, Buhara'lı Şevket'i örnek edindi. Sebk–i Hindî adıyla tanınan tarz, Şevket'in elinde en ince tasarımları, en karmaşık hayalleri veren bir şiir akımı halini almıştı. Besbelli ki bu moda, o dönemde İstanbul sanat çevrelerini de sarmış, Şevket gibi yazabilmek, zamanın şairlerince pek özlenir bir şey olmuştu. Yoksa, Galip Divanı'ndaki

Muhâl add eylemişlerken gazelde şâirân–i Rûm
Ben îcâd eyledim ol Şevket'âne tarz–i eş'ârı

beyti başka türlü açıklanamazdı. Zengin bir hayal gücü ve büyük bir ustalık isteyen bu tarz en iyi temsilcisini Galip'te buldu. Ne çağında ne de kendinden sonra gelen şairlerden hiçbiri onun yolunda yürümediği ya da yürüyemediği için şiir tarihimizde Şevket yolu onunla açılmış, onunla kapanmıştır. Çağının sanat çevresi, yine bu nedenle, ondan "Şevket–i Rûm" diye söz etmişlerdir.

Galip divanında, çeşitli vesilelerle, Şevket adına sık sık rastlanır. Hüsn ü Aşk'ta, şair, Zâtü's–Suver kalesini betimlerken anlatımına güç vermek için

Hep andaki hurde–kâr sûret
Bârîk idi çün hayâl–i Şevket

der.

Galip, Şevket'in mazmunlarını Türk şiirine mal etmiştir. Farsça gazellerinden–ki aşağıda yalnız matlalarını vermekle yetiniyoruz–dördü, Şevket'in gazellerine naziredir :

Şevket : حسن چون آرد بموج ناز بحر نور را
کوهر غلطان کند بیتابئ دل طور را

Galip : چون کلیم عشق کرداند دل پر زور را
میکند سر کشتکی سنك فلاخن طور را

Şevket : طینت من مشت کل داند سر نوشت شعله را
خاك من چون آب خواند سر نوشت شعله را

Galip : آه من از برف پندارد سرشت شعله را
اشك من چون آب خواند سر نوشت شعله را

Şevket : نکته از دیدن بچشم سیه مژکانست
چون سیه کشت رك تار نکه مژکانست

Galip : مد نظاره ام از بخت سیه مژکانست
کشت کوته چورك تار نکه مژکانست

Şevket : شعله ام از آب شمشیرش هواشد صاف شد
رنك خون من بدست او حنا شد صاف شد

Galip : رنك کلهای هوس بوی فنا شد صاف شد
شبنم از بی تابئ حیرت هوا شد صاف شد

Galip, yalnız Şevket'i değil, aynı okulun öbür temsilcilerini, Sâip'i, Kelîm'i ve Tâip'i de tanımakta ve beğenmektedir; ilk ikisinin birer gazeline nazire yazmış, Tâip'in ise yalnızca adını anmıştır.

Klasik edebiyatımızın gelişme yolunda Galip son aşamadadır. Bu bakımdan manzumelerinde, kendinden önce gelen şairlerin eserlerinden bir şeyler bulunması doğal görülmelidir. Gelenekçi bir edebiyatın gelenekçi bir şairi olarak Galip, eskilerin tarzını sürdürmekten başka bir şey yapmamış, ancak çabalarını, var olan eskiyi daha güzel daha ince ve daha renkli bir şekilde yeniden yaratmaya harcamıştır. Böylece o, eski edebiyatımızda bir "yenilikçi" olmaktan çok bir "eskiyi canlandırıcı" kişiliğiyle yer almaktadır. Yine bu edebiyatta İran'ın büyük şairlerinden birini örnek alarak, onun henüz edebiyatımıza malolmamış bulunan özgün mazmunlarını aktarmak şairlerimizce, bir "yenilik" oluşturmuş olmak için yeter sayılıyordu. İşte böylece, o zamana kadar, şiir dünyamızın tanımadığı bir sanatçı olan Şevket'in yeni mazmunlarını aktararak

Tarz–i selefe tekaddüm ettim
Bir başka lûgat tekellüm ettim

diyen Galip bunu yapmakla o kadar candan özlediği yeniliği gerçekleştirmiş olduğuna inanmış ve bununla övünmüştür.

6 — *Galip'in Çağındakilere ve Kendinden Sonrakilere Etkisi.*

Değişik ve zengin üslubu ve yüksek sanatçı gücüyle gerek çağında ve gerekse son iki yüzyılda kendine üstün bir ün sağlayabilmiş olmasına karşın, şairimizin etkileri XVIII. yüzyılın ünlü şairleri Nabi ve Nedim' de olduğu kadar derin ve köklü olmamıştır. Bir kez, Galip'ten az sonra edebiyat anlayışı değişmiş, Batı uygarlığının önceleri maddi alanda kendini gösteren etkisi yavaş yavaş kültür alanına da atlayarak yeni gereksinmeleri karşılayacak yeni bir edebiyatın oluşmasına neden olmuştu. Böylece Divan edebiyatı son sözü söylemiş, ömrünü tamamlamıştı. Galip etkisinin pek kısıtlı ve süreksiz olmasının ilk ve önemli nedeni budur. İkinci bir neden olarak da Galip'ten sonra yetişenlerin onun kadar geniş bir hayal gücüne sahip olamayışları ileri sürülebilir.

Şairimiz daha yaşamda iken geniş bir sanat çevresince tanınmış, sevilmiş ve birçok izleyici kazanmıştır. Bu dönemde onun etkisi altında kalan şairler Esrar ve Neyyir Dede'lerdir. Galip'in yaşamını anlatırken Esrar Dede ile olan yakınlıklarına değinmiştik. Özel yaşamında olduğu gibi sanat yaşamında da Esrar, Şeyh'ini hep ustası saymış, her vesile ile onu övmüştür. İhsan Mahvi *Mevlevî Şairleri* adlı eserinde kaynak göstermeden "Esrâr Dede tarîk–i feyz–refîk–i Mevlevî'de mazhar olduğu mertebe–i ulviyyeyi Şeyh Gaalib Dede'nin hadeka–i ma'rifetinden müşâhede ettiği için

Sadr an sadr eriştik bu deme
Dile gelmem kime geldim giderim

Zann olan yerde vücûdum yoktur
Zann–i Gaalib'de velî müsteterim

demiş, bütün irfanını şeyhine medyûn olduğunu ilân etmiştir" [1]. Sözleriyle Esrar Dede üzerinde Galip'in etkisinin büyüklüğünü anlatmış oluyor.

---

[1] Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* Esrar Dede maddesi, Cilt : III, s. 1345.

Esrar Dede, Galip'in kaside, gazel, muhammes ve terciibent olmak üzere birçok manzumesini tahmis etmiştir.

Kendinden sonra yetişenler arasında Galip'in en güçlü izleyicisi Keçeci-zade İzzet Molla'dır. Gerek Bahâr-i Efkâr adlı büyük divanındaki gazellerinde, gerekse Gülşen-i Aşk mesnevisinde Galip etkileri açıktır. Bu etkinin nedenini her şeyden önce Galip'in büyük sanatçılığında sonra da Mevlevi oluşunda aramalıdır. Çünkü İzzet Molla da Mevlevidir. O da Galip'in açtığı yolda yürümek istemiş, bir kerteye kadar başarılı olmuştur. Gülşen-i Aşk'ın ise Galip'in Hüsn ü Aşk'ının esiniyle yazılmış olduğu kolayca anlaşılır. Her iki mesnevi arasında birçok benzeyişler bulunabilir: Tasavvufi nitelikte oluşları, motiflerin benzerliği Hüsn ü Aşk'taki "kuyu"ya karşılık Gülşen-i Aşk'ta "mağara" bulunuşu; gerek Galip'in gerek Molla'nın, esinlerini Mevlâna'dan almış olmaları. Galip'in Hüsn ü Aşk'taki

Esrârını Mesnevî'den aldım
Çaldım velî mîrî malı çaldım

beytine karşılık Gülşen-i Aşk'ta

Aşkı ben Mevlevîden öğrendim
Suhani Mesnevî'den öğrendim

ve

Noktayım ben kitâb Molla'dır
Zerreyim âftâb Molla'dır

beyitleri yer almaktadır. İzzet Molla, manzumelerinde, Şeyh Galip'ten hep saygı ve beğeni ile söz etmiştir:

Cenâb-i Şeyh ki meşhûretü'l-menâkıbdır
Nazîri gelmemesi ihtimâli gaalibdir

Olsa Gaalib gibi bu hâke de Şems'in nazarı
Bak ne güller bitirir bağ-i belâğ-i elfâz

Gaalib'deki feyzi bana bahş eyledi Mevlâ
İzzet nesak-ârâ-yi kalem-dâne cevâbız

Günümüze gelinceye kadar Galip'e birçok şair tarafından sayısız nazire yazılmış olmakla beraber onun hayaldeki gücünü gösteren en

güzel parçaları naziresiz kalmıştır. Ona nazire yazmış olan şairlerden kimileri şunlardır :

Esrar Dede, Neyyir Dede, Vakanüvis Pertev, Vakanüvis Nuri, Dâniş, Faik Ömer, Nebil, Ayıntaplı Ayni, Zîver Paşa, Keçecizade Molla, Bosnalı Fehîm, Şeref Hanım, Bursalı Emri, Şeyhülislâm Ârif Hikmet, Hanyalı Kâmi, Enderunlu Râsih, Safayi, Senih, Kâhyazade Ârif, Kara Şemsi, Bayburtlu Zihni, Behçet Kemal Çağlar, Haşim Nezihi Okay.

Senih Divanı'ndaki bir mersiyeden aldığımız şu iki bent, Galip'in Esrar Dede için yazdığı mersiye ile karşılaştırılırsa şairde Galip etkisinin ne kerte güçlü olduğu anlaşılır :

Gülsem gülerdi ağlasam ol demde zâr idi
Yansam yanımca mum gibi dâim yanar idi
Olsam gama duçar bana gam–güsâr idi
El'kıssa pek vefâlı hakîkatli yâr idi
Ol şeb–çerâğ–i mihr ü vefâ çıktı elden âh
Nâ–gâh söndü şem'–i murâdım ecelden âh

Hoş–hâl idik biribirimiz ile hânede
Bir çift murg–i mûnis idik sanki lânede
Kâş olmayaydı böyle mahabbet meyânede
Bir misli yok muhaddere idi zamânede
Ol şeb–çerâğ–i mihr ü vefâ çıktı elden âh
Nâ–gâh söndü şem'–i murâdım ecelden âh[1]

Sadettin Nüzhet Ergun, Hüsn ü Aşk'ın benzerini oluşturmak isteyenlerden–içlerinde İzzet Molla da olmak üzere–hiçbirinin başarı gösterememiş olduklarından söz ederek

"Yalnız son asrın kıymetli şairlerinden Yenişehirli Avni, ayni edayı taklide muvaffak olarak (Ateşkede) ünvanlı bir eser yazmaya başlamış, fakat her nedense ikmal edemiyerek ancak 239 beyitlik bir kısmını vücuda getirebilmiştir"[2]. diyerek eserden şu beyitleri örnek olarak veriyor :

Târih–nüvîs–i şu'le–nûşan
Seyyâh–i diyâr–i berk–pûşan

---

[1] Senih Divanı, s. 26, İstanbul, 1275.
[2] Sadettin Nüzhet (Ergun), *Şeyh Galip*, s. 23-24, İstanbul, 1932.

Ya'nî kalem-i şihâb-peyker
Bu resm ile arz-i sûziş eyler

Kim var idi bir garîb dervîş
Dil-sûhte dil-figâr ü dil-rîş

Her gezdiği şem'e duş olurdu
Âteş gibi pür-hurûş olurdu

Hurşîd-i felek gibi cihan-pûy
Çevgân-i belâya âteşin kûy

Maşrıkta bir âftâb işitse
Magribte ya bir şihâb işitse

Raksan raksan şitâb ederdi
Bir zerre gibi uçup giderdi

Şeyh Galip, Tanzimat dönemi şairlerince de sevilmiş, benimsenmiş, örneğin Galip'in divanına değer vermeyen Ziya Paşa bile onun bir gazeline nazire yazmıştır [1].

Abdülhak Hâmit'in kimi manzumelerinde, özellikle Eşber ve Makber'de Galip etkisi çok açıktır: Eşber mesnevi biçiminde kafiyelenmiş manzum bir dramdır. Vezni, Hüsn ü Aşk'ın veznidir: Mef'ûlü mefâilün Feûlün.

Hâmit, Eşber'in kimi sayfalarına eserini renklendirmek, biteviyelikten kurtarmak için Hüsn ü Aşk'taki tardiyeleri andırır kimi manzumeler serpiştirmiştir [2]. Kıtalarla yazılan bu manzumelerde kafiyelenme Galip'in tardiyelerinde olduğu gibidir. Yalnız, kıtaların sayısı Hüsn ü Aşk'takilerden daha çoktur: 5-12 arasında değişir. Makber de aynı vezinle yazılmıştır. Hâmit bu eserinde anlatım bakımından Şeyh Galip'e çok yaklaşır. Hüsn ü Aşk ve Makber'den seçtiğimiz aşağıdaki mısralar bu görüşümüze hak verdirecek niteliktedir kanısındayız: [3]

---

[1] *Külliyât-i Ziyâ Paşa*, s. 210, İstanbul, 1925.

[2] Eşber, s. 24, 27, 28.

[3] Bu konuda Fevziye Abdullah Tansel'in bir makalesi (Ülkü, Sayı: 60, s. 541-44) ile (Prof.) Dr. Gündüz Akıncı'nın Abdülhak Hâmit üzerine doktora tezi (*Abdülhak Hâmit Tarhan, Hayatı ve Eserleri*, s. 134, 135, 171, 172, Ankara, 1954)'nden yararlandığımızı söylemek isteriz.

Hüsn ü Aşk'tan	Makber'den
Efkâre göre verir tesellî	Sen etmez iken bugün tecellî
Mir'âta göre eder tecellî (s. 16)	Ben bî-kese kim verir tesellî(s. 78)
———	———
Ey Hâlik-i ins ü can rahm et	Gufran buyurup adâlet eyle
Yok bende tüvan aman rahm et (s. 34)	Ey Hâlik-i zü'l-celâl rahm et
———	———
Bu sırrı edip iyan söyle	Ketm etme bu râzı söyle bir söz
Ketm etme yegân yegân söyle (sf. 44)	Ben isterim ah öyle bir söz(sf. 21)
———	———
Kâm aldı bu çarhtan gedâlar	Bîfâide gördü çok cefâlar
Ferdâlara kaldı âşnâlar	Bîgâne bulundu âşnâlar
Durmaz mı o ahdler vefâlar	Kâr etmedi verdiğim devâlar
Geçmez mi bu ettiğim duâlar	Geçti yere ettiğim duâlar (sf. 35)
Hâl-i dilin intizâmı yok mu (sf. 65)	
———	———
Kaldım yalınız başımda sevdâ	Kimden kime etmeli şikâyet
Kimden kime edem ah ü şekvâ (sf. 9)	Bu müşküle kim verir nihâyet

Abdülhak Hâmit, hocası Bahattin Efendi için yazdığı 'Merhûm' başlıklı manzumede

Ve Râgıb Gaalib ü Rûbî-i Bağdâd
Esâtîzimdi bunlar hep hudâ-dâd

Çocukluktan serâpâ ezberimde
Olurlar dil-nişînim dilberimde

diyerek ustaları arasında Galip'in de adını anmıştır[1].

[1] Ziya Karamuk, *Abdülhak Hâmit - Şiirleri*, İstanbul, 1948 s. 28.

Bu konuda son söz olarak şairimizin bugün bile beğenilip sevildiğini, manzumelcrine hâlâ nazireler yazılmakta olduğunu söylemek isteriz [2].

---

[2] Behçet Kemal Çağlar (*Şadırvan* Cilt : I, Sayı : 24). İstanbul, 1949. Galip'in

Müjde–i vuslat ile çeşm–i dil ü cân uyumaz
Hâhiş–i îd ile etfâl–i sabak–hân uyumaz

matlalı gazeline şu nazireyi yazmıştır :

Yari koynunda gönül hüsnüne hayran uyumaz
Gök uyur, toprak uyur, zerre–i umman uyumaz

Uyumuştur topuğundan öpebilsem desek ah
Titreyip üstüne pür vesvese dâmân uyumaz

Mütevekkil nice dermanını bulmuş gibi dert
Derde düşmüş gibi bir kûçede derman uyumaz

İne girmiş yuva yapmış nice gafletler uyur
Öyle bir devir mehalikteyiz irfan uyumaz

Gerçi ba'zan gönül âvârelenir akl uyuşur
Hepsinin bekçisidir, bizdeki vicdan uyumaz

Suyu yok yangını yok aşkı derin gönlümüzün
Su uyur, düşman uyur, hasta–i hicran uyumaz

Camı pür neşve–i Galib ki müdam elde Kemal
İçer insan, coşar insan, düşer insan uyumaz

Galip'in, pek ünlü "düştü" redifli gazelinden etkilenen çağdaş şairlerimizden Haşim Nezihî Okay da, bize – kitabımızın ilk baskısında bulunmayan – aşağıya aldığımız aynı redifli ama değişik vezinli şu gazelini göndermiştir. Kendisine teşekkür ederiz:

Şeyh Galip'e Uyarak

Kış geçti hava, bahâre düştü
Diller yeniden şikâre düştü

Bezme salınıp gelince cânân
Rindan şaşırıp humâre düştü

Mest-i mey olup o şûh o akşam
Hem–bezm–i civan kenâre düştü

Dil oldu esiri bir perînin
Tîğ–i sitemiyle zâre düştü

Nahvet süzülen bakışlarından
Âmâk–ı dile şerâre düştü

Yok zerre vefa bu yerde Haşim
Râhın ne yaman diyâre düştü.

EK

GALİP DİVANI(BASMA)'NDA BULUNMAYAN MANZUMELER

Der medh–i Hazret–i Pîr kaddes'Allahu sırreh

Aşk kim sûret–i Mevlâna'dır
Ma'ni–i hilkat–i Mevlâna'dır

Cünbiş–i dâire–i kevn ü mekân
Eser–i himmet–i Mevlânâ'dır

Bâis–i rif'ati dervîşânın
Şeref–i hidmet–i Mevlânâ'dır

Dest–efşân olıcak zıll–i hümâ
Sâye–i devlet–i Mevlânâ'dır

İttifâk ile gürûh–i efrâd
Âşık–i nisbet–i Mevlânâ'dır

İftihâr eylese Gaalib ne aceb
Bende–i Hazret–i Mevlânâ'dır

Der vasf–i Hazret–i Sultân Veled efâzana'Allahu bi–füyûzâtih

Müdün–i lûtf ü Hazret–i Sultân Veled
Nev–bahâr–i heme–dem Hazret–i Sultân Veled

Pertev–i terbiyet–i nûr–i ziyâya mazhar
Mâh–i hurşîd–alem Hazret–i Sultân Veled

Oldu perverde–i âguuş–i cenâb–i Hünkâr
Bastı eflâke kadem Hazret–i Sultân Veled

Oldu gehvâresi esrâr–i pederden sîr–âb
Nûş edüp şîr–i hikem Hazret–i Sultân Veled

Nakl eder ehl–i dile tîr ü rübâbın sırrın
Ârif–i levh ü kalem Hazret–i Sultân Veled

Da'vi–i fazlını te'kîd içün eylerse sezâ
Bi–ebî ile kasem Hazret–i Sultân Veled

Eyledi himmet ile devr–i sipihri tanzîm
Şah–i pervâne–haşem Hazret–i Sultân Veled

Sıhhat–i kavline Sıddîk ü Alî'dir şâhid
İftihâr ettiği dem Hazret–i Sultân Veled

Bendelik saltanatı Gaalib'i kılsun ihyâ
Bahş edüp feyz–i himem Hazret–i Sultân Veled

Kasîde der vasf–i besâlet–i Hakan der unvân enşerallahu zilâleh hâyâtihi ilâ intihâi'z–zamân

Ale's'sabâh ki sultân–i hâver etti zuhûr
Elinde tîg–i cihan–tâbı dehre salmada nûr

Ne tîg berk–i bahârı riyâz–i saltanatın
Ne tîg pençe–i hurşîd bamdâd–i küşûr

Ne tîg hâme–i elmâs–i huccet–i kat'î
Ki cevherinde vücûb–i mutâvaat mestûr

Ne tîg al kanatlı kebûter–i peygaam
Nuvişte zîr–i perinde helâk–i düşmen–i ûr

Kılıçla feth eder âfâkı dâver–i maşrik
Kılıçtır âyet–i iclâl–i râyet–i mansûr

Elinde olmasa şemşîr–i gurre–i garrâ
Tahakküm edemez eyyâma zâbitân–i şuhûr

Kan alma lâzım olur gâhi tab–i devrânâ
Tehâvün eylemez ol demde hâzikaan–i umûr

Zalâm–i zulmü ziyâ–yi süyûftur dâfi'
Odur bu zahm–i siyâh üzre merhem–i kâfûr

Sevâd–i eyyedek'Allah'tır hat–i mevci
Beyâz–i nassarak'Allah içinde beyn–i sutûr

Zemîn–i hırmen–i harb içre devşürür bir–bir
Edüp rüûs–i edânîyi dâne–i asfûr

Olunca nâire–i harb şu'ledir yaraşur
Sadâ–yi tob ü tüfenk anda hemçü tabl–i sürûr

Gürültüler kopar eflâk–i ceng içre gehî
Varır tezelzüle nezdîkten ziyâdece dûr

Bu velveleyle olur emr–i şehryâr bülend
Bu şîvedir eden insânı bende–i mecbûr

Ne kanlar aktı urûk–i cihân–i fânîden
Verince pâdşehân–i selef nizâm–i umûr

Turgaat–i asra kesenkes cevâb lâzımdır
Bu re'yi böylece kesmiş selef halef cumhûr

Meger bu himmeti Sultan Selîm'e saklarmış
Kader dedikleri bî–hefve hâkim–i mestûr

O Şehryâr ile can buldu mülk–i Osmânî
O Dâver'in güher–i tîgi verdi âleme nûr

Makaam–i saltanatın hükmün eyledi i'tâ
Huzûru terkedüp el–hak cihâna verdî huzûr

Düşünmede gece–gündüz nizâm–i memleketin
Livâ–yi re'yini te'yîd edüp Hudâ–yi gayûr

O Şehryâr–i bülend–iktidâra şâyandır
Alursa seb'a–yi seyyâre devr içün destûr

O Pâdşah'tan ederse etsün dehr–i harâb
Bir iki günlük esâs–i binâsını ma'mûr

O verdi revnak–i Cemşîd'i mülk–i İslâm'a
O kıldı devri devâm–i itâata mecbûr

Anın sahîfe–i devrinde bir–bir oldu bedîd
Meâl–i mülk–i Süleymân ü matlab–i dil–i mûr

Bilinmedik nesi var kâr–hâne–i dehrin
Kef–i kifâyet–i re'yinde cümlesi mahsûr

Vukûf böyle gerek hükm–i tâm böyle gerek
Şiâr–i şâhid–i tevfîktir bu gûne şuûr

Sevâd–i Şâm gibi re'y–i rûşeniyle anın
Olur zamîme–i mülkü sabâh–i Nîşâbûr

Hezâr mülkü çok iklîmi feth eder giderek
Göründü debdebesinden mukaddemât–i zuhûr

Nice zamân idi kim kârgâh–i devlette
Bu ihtimâm idi erbâb–i dikkate manzûr

Hezâr şükr hezârân sipâs Mevlâ'ya
Anın senâsına vakf oldu Gaalib–i mehcûr

Bülend–mertebe Şâh'â Hidîv–i Cem–sipehâ
Eyâ Şehenşeh–i sâhib–dil ü kader–menşûr

Senin menâkıb–i evsâfını yazarsa yazar
Benim gibi suhan–îcâd şâir–i pür–zûr

Egerçi zerreden efzûndur zamânında
Edâ–yi matlaba kaadir suhanver–i meşhûr

Velîk nutk–i hakîmâne tavr–i dîgerdir
Olur mu her mütekellim Kelîm–i vâdi–i Tûr

Uzatma kaamet–i da'vâyı kıl duâya şürû'
Bilür mekaadir–i nâsı o Pâdşâh–i vakûr

Hemîşe tâ kim ola bu cihân–i köhne–esas
Gehî biraz vakit âsûde vü gehî pür şûr

Şuâ–i tîgi ile fitneler olup sûzan
Ola memâliki pür nûr hâtırı mesrûr

Kethudâ–yi Hazret–i Sadr–i Âlî Şerîf Efendi vasıflarında olan kasîdedir

10 b–11 a Ser–germ olup o gonce–i ruhsâra âftâb
Ferş eylemekte rûyunu gülzâra âftâb

Olmuş o rütbe mest–i sabûh–i sabâh kim
Seyr edemez yapışmasa dîvâra âftâb

Nezzârelerde Yûsuf–i mîzân–i nâz olup
Çıkmış tamâm–i hüsn ile bâzâra âftâb

Olmâğla hâh–meşreb ü hoş–dil küşâdedir
Eyler şinâh kulzüm–i envâra âftâb

Eşcâr içinde râz–i nihan gibi berk urur
Girdikçe zîr–i ebr–i güher–bâra âftâb

Yoktur ilâc–i haste–dilân kim tebâh olur
El ursa nabz–i şeb–nem–i bîmâra âftâb

Olmazdı böyle hayret ile ser–be–ceyb–i şeb
Tâkat getürse şu'le–i dîdâra âftâb

Mânend–i tıfl bir nice demdir ki bestedir
Surh–i sefîd–i cübbe vü destâra âftâb

Ma'lûm olurdu ârız–i dil–dâra nisbeti
Tîr–i şuâ'ın atmasa enzâra âftâb

Haktır kelâmı pertevi gün gün ziyâdedir
Mansûr veş çıkarsa dahı dâra âftâb

Terk–i zalâm–i gaflet eden ser–bülend olur
Mir'ât–i râzdır dil–i bîdâra âftâb

Bulmaz ulûvv–i rütbeyi ârâm–hâh olan
Bir gün yatur mu bâliş–i zer–kâra âftâb

Sâfî–dilâna dâd–i Hudâ'dır kemâl–i zât
Olmaz birikse seb'a–i seyyâre âftâb

Fehm eyledin mi sırrını ey dil ki rûz ü şeb
Devr eylemekte âlemi hemvâre âftâb

Tezhîb edüp medâyihini bir keremverin
Zer hal çeker bu safha–yi jengâre âftâb

Zât–i şerîf ü devlete şâyeste kethudâ
Kim sâyesinde gark olur envâra âftâb

Âlî–himem bülend–kerem Bermekî–şiyem
Peyrevdir ol Hidîv–i nigû–kâra âftâb

Re'y–i münîri ravza–yi ikbâle öyle kim
Hengâm–i nev–bahârda ezhâra âftâb

Germî–i mihri bî–semerâna o gûne kim
Vakt–i şitâda münkatı' eşcâra âftâb

Genc–i dili ihâta–i eşyada âsman
Rûşen hayâli lâzım mı izhâra âftâb

İmhâ eder vücûdunu hem seyyiâtını
Lûtfu olup hasûd–i siyeh–kâra âftâb

Rüşd ü sedâdı âlem–i tahkîke arş ü ferş
Sıdk–i nihâdı subh–i safâ-bâra âftâb

A'dâsı dahl ederse eder hüsn–i hulkuna
Bakmaz hufâşın ettiği inkâra âftâb

Setr et kemâl–i kevkebe–i iştihârını
Benzer mi hiç o mekrümet–âsâra âftâb

Dest–i güher–feşân ile pertev gedâsıdır
Eyler ümîd–i cûdunu bî–çâre âftâb

Ger hıfzı olsa gülşen–i nüzhette sâyeban
Kılmaz eser tarâvet–i dildâra âftâb

Zülf–i hatâya olsa kef–i afvi şâne'dir
Vermez halel nizâm–i şeb–i târa âftâb

Eyler rehinde seyr edicek hüsn–i tal'atın
Şermendelikle rûyunu dîvâra âftâb

Ermez ulûvv–i kadrine târ–i külâlesi
Cem'etse evc ü mevcini yek–pâre âftâb

Âyînezâr–i re'yinin olmaz nazîresi
Bin kerre girse sûret–i tekrâra âftâb

Pervânegân–i Şems'e olan iltifâtını
Yâd eylemekte çarhta hemvâre âftâb

Gaalib menem ki eylemişim ol keremverin
Havzü's–safâ–yi vasfına fevvâre âftâb

Ammâ ne sûd hakk–i edâ başkadır yine
Vermez teselli âşık–i dîdâra âftâb

İhyâ–yi iltifâtıyız ol zât–i ekremin
Reşk etti mazhar olduğu âsâra âftâb

Yâ Rab müdâm masdar–i âsâr–i hayr ola
Verdikçe zîb subh–i pür–envâra âftâb

Beyhan Sultân'ın Sâhil–serây–i Çerâgaan'da binâ buyurdukları kasrın târîhidir

Hazret–i Beyhân Sultân–i mekârim–vâye kim
Kenz–i gayb–âsâ eder dünyâyı memnûn–i sehâ

Kıble–i ikbâl ü devlet bürc–i ismet kim mahal
Ferş–i hâk olsa harîm–i bâl–i hümâ

Sâyesinde müstetir ehl–i behişt–i ma'rifet
Mâyesinde münderiç envâ'–i eltâf–i Hudâ

Kılsalar âyîne–i evsâf–i sıdk ü safveti
Bir nefes îfâ–yi takrîr edemez subh–i safâ

Âsmân–i kadri gevher–pâş–i deşt–i mekrümet
Âftâb–i cûdu revnak–bahş–i iklîm–i recâ

Efser–i irfâna nûr–i fikreti dürr–i şeref
Hâver–i ikbâle feyz–i himmeti şems–i duhâ

Cûdu bir sûrette kim gûş etmemiş harf–i taleb
Lûtfu bir gaayette kim olmaz recâya âşnâ

Himmetin izhâr edüp kıldı o Sultân–i güzîn
Sâfi seng–i şeb–çerağile Çerâgaan'ı binâ

Birbirine göz kıpıp eyler işâret her gece
Görmemiştir çeşm–i ahter böyle bir sâhil–serâ

Mevsim–i evvel bahârın vakt–i cûşâcûşuna
Etseler teşbîh o sâhil–hâneyi el–hak sezâ

Anda ez–cümle bu kasr–i bî–bedel kim yaraşur
Olsa her gülmîhi bir şem'i şebistân–i semâ

Gülsitân–i âlemi ta'tîr içün şâm ü seher
Hâk–i dergâhından istişmâm–i lûtf eyler sabâ

Kubbesinden örneğin alsın bu kasr–i zer–keşin
Lâzım olsa nev–bahârın dûşuna zerrin kabâ

Kâr ü nakş âvezesi eyler nukuşundan zuhûr
Öyle dil–keş öye hâlet–bahş o rütbe cân–fezâ

Mâye–i ihyâsıdır ezhâr–i bâğ–i cennetin
Pîşgâhın cilvegâh eden nesim–i dil–küşâ

Böyle kasr olmaz bu resm–i nev yapılmaz hâsılı
Görmeden tarh etmesün fikrinde mi'mâr–i zekâ

Böyle bir sâhil–serâ bir böyle kâh–i dil–niş–în
İşte dünyâ işte mâ–fîhâ dahı varsa salâ

Reng ü bûyu gülşen–i endîşeden gelmiş meger
Nakşının her berki bir ma'nâ ile eyler nevâ

Âlem–i endîşenin bir genc–i nev–peydâsıdır
Lâl olur vasfında Hakkaa hâme–i mu'ciz–nümâ

Şâd–kâm olsun duâm oldur bu kasrın sâhibi
Sâyesinde Hazret–i Sultan Selîm'in dâimâ

Oldu Gaalib mısra–i târîhini gûyâ dü leb
Nev–be–nev cây–i sürûr olsun bu kasr–i nev–edâ

Müşârünileyhâ Vâlide Sultân'ın Hazret–i Hâlid civârında binâ buyurdukları sebîle musammat diger târîhtir

Mehd–i cenâb–i saltanat iklîl–i tâc–i mekrümet
Ma'mûre–sâz–i memleket subh–i sipihr–i izz ü câh

Gûş eyle kadr–i cevherin evsâf–i zât–i mihterin
Hurşîdidir ol hâverin Sultan Selîm–i Cem–sipâh

Bahş etti mâl–i bî–hisâb dünyayı etti feyz–yâb
Kurb–i Ebî Eyyûb'a âb icrâsına kıldı nigâh

Bir nev sebîl etti binâ hem hoş–edâ hem can–fezâ
Nezdîk–i ashâb–i Safâ Rıdvân–i hulde şâh–râh

Gûya ki bir kâşânedir revzenleri şâhânedir
Cennet midir âyâ nedir olmuş mahall–i iştibâh

Oldu bu yerde rû–nümâ mazmûn–i *tecrî tahtehâ*
Kıldı kerâmetle binâ ol Dâver–i devlet–penâh

İt'âm içün âfâkı hep yaptı imâret müntahâb
Ensâr'dan eyler taleb nasr–i livâ–yi Pâdşâh

Yek–pâre ihsandır işi cûd–i firâvandır işi
İrvâ–yi atşandır işi her tavrı tevfîk–i İlâh

Esrâr–i sahbın mazharı envâ–i hayrın masdarı
Seyr et bu âb–i Kevseri nur içre istersen şinâh

Gaalib kalemden aktı bil târîhi hemçün selsebîl
Ashâba Zemzem hem sebîl ayn–i safâ–yi Mihrişâh

Kaside der hakk–i Kasr–i Gülşen–ârâ ve sitâyiş–i bâğçe der fezâ–yi Mahbûbiyye–i Gam–fersâ

13 a–13 b Sânek'âllah aceb kasr–i hümâyun–evtâd
Ki olur nakşı neşât–âver–i sun'–i üstâd

Nice kasr âyine–i sûret–i râz–i âlem
Cilveger sahn–i harîminde temâsîl–i murâd

Reng–i dîvâr ü deri reng–i hicâb–i Levnî
Rîze–seng–i harîmi hurde–nigâh–i Bihzâd

Harem–i dil–keşi bir bâğ–i behişt–âsâ kim
Alamaz havza–i endîşeye gülzâr–i fuâd

Havzlar kim sadef–i kulzüm–i hikmettir hep
Eder ol ravzada her katresi bir dür îcâd

Kameriyye felek ü kevkebi verd–i sad–berk
Şeb–i mehtâbda encüm veş olunmaz ta'dâd

Kameriyye deme şevku's–suver–i cennettir
Sûreti gonce vü üşkûfesi esrâr–i me'âd

Zîb–i dîvâr ola şeftâlû vü sîb ü gülnâr
Görmemiş çeşm–i bahâr olalı âlemde küşâd

Âb ü tâb–i güher–i sîne–i hasret–keştir
Eser–i hüzn ile çâh–i zekan–i sîm–nihâd

Bir tarâvette kim şeftâlûları Leylâ veş
Nazar–i Kaysı eder bir nazara istirdâd

Ne ararsan bulunur cümlesi var eyle kıyâs
Bitmiş ol bâğçede mihr–i vefâ hubb ü vedâd

Nahl–i emrûd ki destîleri almış eline
Etmeğe kasd eder etfâl–i bahârı dil–şâd

Nev–nihâlânına bak meyve–i rengârenge
Olmuş ârâste mânend–i dükân–i kannâd

Kâse–i bâde sifâlân–i karanfüldür hep
Âdemin neş'esin etmez mi nigâhı müzdâd

Hat–i dil–dâr dedim berk–i girîzânına ben
İctinâbından o nâzük tenin oldum irşâd

Ruhu sakız gülüdür zülfü bahûr–i meryem
Hidmet–i bâğı gören muğbeçe–i hûr–nijâd

Ömr–i câvîddir ol bâğa gelen âb–i safâ
Cûy–i feyzinden eder Âb–i Hayât istimdâd

Lâle tarhında çakıl taşları lâ'l ü yâkuut
Şeb–çerâğ olsa Çerâğan kim eder istib'âd

Pîşgâhındaki deryâ–yi safâ ol kasrın
Neşr eder mevc–i pey–ender–pey ile ıtr–i ziyâd

Öyle bir rûh–fezâ öyle letâfette havâ
Ki bulur bâliş–i perden tayeran murg–i rukaad

Beden üzre meger ol kasr felek kıldı binâ
Beden etsün deyü Sultân–i kevâkib–ecnâd

Bahr ü ber pâdşehi Hazret–i Sultân Selîm
Ki odur cân–i cihan ayn–i zaman rûh–i bilâd

Dad–fermâ–yi mekârim ki dem–i adlinde
Akl–i kül mürşid–i nutkunda eder istirşâd

Kâr–pîrâ–yi şecâat ki zamânında anın
Buldu envâ–i mehâsinle nizâm emr–i cihâd

Hûn–i düşmenden olur rûy–i şafak rengâreng
Etse a'dâsına Mirrîh'i kazârâ cellâd

Şihne–i hıfzı eger eylese bâtında zuhûr
Mekr–i şeytandan olur kulûb–i zühhâd

İctihâdından eger olsa gönüller âgâh
Vartâ–i sehv ü hatâdan olur âsûde gubâr

Zulm pâmâldir ol mertebe kim devrinde
Halka–i düm eder âhûya pelengi sayyâd

Pür revâc olmada her ma'rifetin a'lâsı
Cehlden gayrı metâ' olmadı vaktinde kesâd

Kurduğu askeri tertîb–i umûr–i mülkü
Görmedi hâbda İskender–i Yûnânî–zâd

Etmem ol Şâhı keyânîlere aslâ teşbîh
Neye lâzım ki şumâr ola bir iki kubbâd

Tîgden geçti görün fitne–i hatt–i dil–dâr
Öyle mahv olmadadır gün–be–gün erbâb–i fesâd

Söyleyim Pâdşehim emrin olursa târîh
Sonra da'vât–i bülendin edeyim bir–bir yâd

Vezn olur ma'nide gevherle bu mısra' Gaalib
Kasr–i şevk–âver–i nev–tarh–i Selim Han âbâd

Yapmamıştır dahı mi'mar–i suhan ma'nâda
Bir benim fikr–i metînim gibi muhkem bünyâd

Etmemiştir bu kumâş ile edâ–yi maksûd
Ne Nizâmî–i suhan–senc ne Firdevsî–zâd

Doğmamış rûh–i kelâmın gibi bir tâze nefes
Meryem–i ma'niye endîşe olaldan dâmâd

Sana her re'y–i savâbında budur matlabımız
Eylesün avn–i Hudâ rûh–i Peyember imdâd

Müşârünileyh Şerîf Efendi medîhasında ve sâhil–hâneleri vasfında kasîde–i bahâriyyedir

11 b–12 a Bahâr erişti rutûbet cihânı eyledi sîr
Ki bahr–i ahter–i mevvâca dündü mevc–i hasîr

Rutûbet öyle ki fevvâre–i gülâb gibi
Temevvüc eyledi minkaar–i bülbülânda safîr

Rutûbet öyle ki neşv ü nemâ bulup oldu
Reg–i kiyâh–i çemen tar ü pûd–i ebr–i matîr

Zeminden göğe çıkmış sehab tû ber tû
Hümâya nâz eder oldu cemî' murg–i hakîr

Havâ o rütbe lâtîf ü o rütbe can–perver
Per–i hümâ bitürür üstühân–i nevkte tîr

Zemîn–i bağda cûş etti çeşme–i yâkuut
Egerçi âb–i zümürrüd–feşandır ebr–i matîr

Rutûbet öyle ki döndü hamîr–i.....
Vücûd–i nerm–i dil–ârâya hâk dâmen–gîr

Açıldı gonce–i minkaarı şu'le–i şem'in
Havâdan oldu mecâlis o rütbe feyz–pezîr

Safâ o rütbede sârî ki gonce–i lâle
Misâl–i şu'le–i şem' etti meclisi tenvîr

O gûne feyz firâvân ki eyleyüp sîrâb
Hacîl eder gül–i tasvîri sâgar–i tasvîr

Takallüb eyledi nîsân damla zümrüdler
O rütbe kıldı letâfet cevâhire te'sîr

Karıştı gevher ü şeb–nem barıştı ebr ü çemen
Dolaştı penbe–i mehtâba târ–i subh–i harîr

Bu i'tidâline ab ü havânın olmaz adîl
Bir olsa neydeki te'sîr ü meydeki teşvîr

Siyâh–mest–i bahâr oldu ol kadar mehtâb
Ki ebr içinde meger âftâb ede şeb–gîr

Gehîce dâma düşer gâh şast–i mâhiye
Safâ–yi mevc–i sabâdan akup gelen nahcîr

Bu seyl–i neş'eye pâmâl olan gubâr–i keder
Yeter binâ–yi harâbâtı etmeğe ta'mîr

Gelür terâne–i kulkul nevâ–yi bülbülden
Be–şart–i farz–i muhâl etse sâkiyân te'hîr

Müsevvedât–i sehâbı edüp bahâr beyâz
Vücûb–i âlem–i âb oldu sû–be–sû tahrîr

Bu demde cûşa gelüp âb–i tîşe–i Ferhâd
Safâdan oldu her seng–i râhı kâse–i şîr

Çemen ki pâ–zede–i mevc–i savt–i bülbüldür
Geçer şitâb ile gül dâmenin edüp teşmîr

Çemen ki tûde–i müşg–i behişt–i irfandır
Eder mi âdem o hâki abîr ile ta'bîr

Misâl–i şems nümâyandır ebr ü gülşenden
Sübût–i san'at–i taktîr ü sıhhat–i iksîr

Elinde sübha–i mercânı ergavan çıkmış
Kadeh duâsın okur yârı etmeye teshîr

Gelür katâr–i küleng–i bahâ rengâreng
Hicâz'a uğrayarak sanki beste–i zencîr

Kuvâ–yi nâmiye bir hadde oldu kim cûşân
Oldu nûr–i basîretle halka–i zencîr

Hayât–i tâze bulur pîrler bu dem ne aceb
Olursa baht–i cevan reşk–sâz–i bâde–i pîr

Eger kırılsa bu vakt–i nümâda şîşe–i çerh
Eder nesîm habâb–i piyâleden ta'mîr

Eder temevvüc–i neş'eyle hande–i mecnûn
Nigâh edüp gül–i bâdâma halka–i zencîr

Şigûfeden per–i tâvûsa döndü sahn–i çemen
Dilerse uçmağa gülşen değil bu demde asîr

Giran gelür dile bârân–i rûz–i îd gibi
Bu demde sohbet–i ârâm–bahş–i bâde–i pîr

Zamân–i geşt–i çemen mevsim–i tenezzühtür
Safâ–yi hâtırı ârâm eder bu dem tekdir

Misâl–i gonca açıldı meâni'–i rengîn
Nesîm o rütbe küşâyişte eyledi tebzîr

Bahâra verme bu lûtf–i küşâyişi ancak
Yürüttü feyzini âfâka bir küşâde–zamîr

Şerif Efendi'miz ol Kethudâ–yi devlet kim
Arûs–i re'yinedir meyl–i şâhid–i takdîr

O rütbe vâkıf–i esrâr–i şer'ü kaanun kim
Gören sanur ki budur şehryâr–i akla vezîr

Eder Utârid'e Mirrîh katl–i kilke kıyâm
Edâ–yi hâmesine seyf–i kasd edüp tevkîr

Çerâg–i gülde eder imtizâc âteş ü âb
Zekâsı ülfet–i ezdâda eylese tedbîr

O rütbe hulk–i kerem zâtın etmiş istîâb
Keremle eyler eger etse bir kulun ta'zîr

Olunsa re'y-i zerrin vaz''-i pûte-i hikmet
Anın kelâmı olur ol sebîkeye iksîr

Sehâ-yi meşrebi ol gûnedir ki indinde
Temeyyüz eyleyemez rütbe-i kalîl ü kesîr

Hemen tecessüm eder hûb ü zişti maslahatın
Edince mâşita-i nutku vâkıı tasvîr

Ya bûse-i leb-i dilber ya âb-i Kevserdir
Meger o hüsn-i ibâret o sâfi-i takrîr

Hezâr da'vi-i bârîki bir sözile keser
Nühüfte re'y-i dakîkinde cevher-i şemşîr

Medâr-i medhinedir devr-i âdem ü âlem
O rütbe lûtfuna dil-bestedir sagîr ü kebîr

Sadâ-yi zişt-i sımâh-i sipihre kâr etmez
O gûne debdebe-i hüsn-i sıytı âlemgir

Beyâz-i emri verir nûr-i subh-i adle safâ
Sütûr-i hükmü eder şâm-i zulmü der-zencîr

Edince şa'şaa-i inşirâh-i sadrını yâd
Nisâr-i encüm eder fark-i bâğa bedr-i münîr

Melekler eylemiş eczâ-yi cism-i rûhuna sarf
Bütün mekârim-i ahlâkı eyleyüp tahmîr

Kenâr-i suffe-i sâhil-serây-i devletine
Sezâdır atlas-i çarh olsa nakş-bend-i hasîr

O bürc-i devlet o sâhil-serâ ki hasr edemez
Muhassenât-i bedî-in beyân eden tahrîr

Kerem-penâh Hıdîvâ Müşîr-i pür-hünerâ
Eyâ devâir-i rûzgâra eltâf-i rûzgâra müdîr

Rehîn-i dağdağa-i şâd-mergtir Gaalib
Ne var teşekkür-i lûtfunda acz ederse fakîr

Benim o şâir-i rengin-edâ-yi vasf-i bahâr
Safîr-i bülbül olur kilk-i dil-keşimde sarîr

Gelür hayâlimi cerre Kelîm-i Kâşânî
Elinde ruk'a-yi deryûze midhat-i Keşmîr

Kusûra bakma efendim edâ-yi medhinde
Duâ-yi devletin etmekte eylemem taksîr

Hemîşe sâye-i cûdunda kâmkâr olsun
Cemî'-i müntesibânın bi-lûtf-i Rabb-i Kadîr

Vâlide Sultân Kethudâsı Yûsuf Ağa'nın Konya'da bina eylediği kütübhânenin târîhidir

53 a Kethudâ Vâlide Sultân-i mekârim-kâra
Hazret-i Yûsuf Ağa ma'nen lâfz-i ihsân

Sarf edüp fikrini te'lîf-i kulûb-i nâsa
Etti bir böyle kütüb-hâneye vaz'-i bünyân

Bir kütüb-hâne ki tavsîf ile olmaz ta'rîf
Lâl olur anın hüsn-i bedî'inde beyân

Bir kütüb-hâne ki her höcre(si) bir kenz-i edeb
Belki her revzeni keşşâf-i rümûz-i Kur'ân

Bâtını zâhir-i envâ'-i ulûma me'haz
Zâhiri hâvi-i enmûzec-i nûr-i irfân

Buldular himmet-i Monlâyile şerh-i sadedi
Mesnevî ilmine hâhişger olan dervîşan

Ola tâ haşre dek erbâbına feyzi şâmil
Ereler matlaba ol bâbda tullab-i cihân

Yazdı târîhini Gaalib kalem-i cevher-bâr
Cenb-i Monla'da kütüb-hâne-i ilm ü vicdân

Târîh-i Câmi'-i Vâlide Sultân

Subh-i envâr-i Selîm Hân Mihr-i Şâh-i cihân
Yaptı bir ma'bed-i nev mehbit-i gufrandır bu

Dedi târîhini ecnâd-i melâik Gaalib
Câmi'-i muhterem-i Vâlide Sultan'dır bu

Târîh-i Câmi-i Vâlide Sultân

Mehd-i ulyâ-yi Selîm Hân-i zaman pür hasenât
Hazret-i Vâlide Sultân-i Mihrişâh-unvân

Dûr ü nezdîk edüp hayrları istîâb
Mihr veş etmededir nûr-i duâsı leme'ân

Müftehir hulk-i lâtîfiyle ricâl-i melekût
Mugtenem zât-i şerîfiyle Selim Han-i zamân

Mazhar-i lûtfu olup şimdi bu dârü'l-asker
Kıldı etrâfını ma'mûre-i huld-i rıdvân

Baktı kim ceyş-i firâvân ile olmuş memlû
Mescid-i muhtasar olmaz ana pây-i cevlân

Etti bu ma'bed-i gerdûn-esâsı bünyâd
Beyt-i Ma'mûr gibi eyledi vaz'-i bünyân

Nice ma'bed ki sezâ minberi ola eflâk
Tutsalar Arş ile Kürsî'sini hem-ser şâyân

Mahfilinden gelür âvâze-i vahy-i münzel
Hareminden çıkar eflâke sadâ-yi Kur'ân

Künc-i mihrâbı ruh-i Kâ'be'ye nakş-i ebrû
Mısra'-i bâbı der-i cennete feth-i Rahmân

Kubbesi âlem-i bâlâ-yi inâyât-i Hudâ
Revzeni maşrık-i envâr-i feyz-i Yezdân

Böyle hayrâta bu ihsâna kim olmuş mazhar
Ki ola ecr-i gazâ ile ibâdet seyyân

Vâkıâ saff-i cemâat mi değil saff-i guzât
Bundan cem' olmadadır cümle sunûf-i gufrân

Ayn-i tevfîk-i ilâhî eser-i lûtf-i celîl
Böyle subhun ola hurşîdi o Şâh-i devrân

Han Selîm etmede tanzîm-i umûr-i devlet
Mehd-i ulyâsı dahı kılmada halka ihsân

Buldu sûrette vü ma'nâda cihan feyz-i cedîd
Etti bu neşv ü nemâ ravza-i mülke sereyân

Nice âsâr nümâyân olup olmakta dahı
Hüsn-i tedbîri görüp fehm eder ehl-i irfân

Dâimâ Hazret-i Hak ede ömrlerin füzûn
Ber-murâd eyleye mes'ûd ede şâd (ü) handân

Dedi târîhini bu beyt-i Hudâ'nın Gaalib
Câmi'-i cünd-i sürûşân-i muallâ-erkân

Sadrâzam İzzet Mehmet Paşanın mahdûmu mevlûduna târîhtir

54 b Bir subh-dem olmuştu meger târem-i ahzer
Nûr-i nazar-i Hızr-i hayât ile münevver

Etmişti tecellî-i safâ şa'şaasından
Agâh-dilân kalbi mir'at-i Sikender

Bir neş'e edüp sûret ü ma'nâya sirâyet
Oldu yeniden gülşen-i endîşe muattar

Ol gülşene atf oldu nigâh-i dil-i şeydâ
Baktım ki nihâlânına bâr-âver-i gevher

Cennet mi gülistân-i tabîat mi nedir bu
Her gûşesi bir genc-i hayâlât-i musavver

Bülbülleri ol gülşenin ervâh-i mukaddes
Çehçehleri bülbüllerinin ömr-i mükerrer

Üşgûfeleri sâgar-i serşâr-i tarâvet
Gül-gonceleri lüle-i ser-çeşme-i kevser

Bir tâze nihâl olmuş o gülşende bedîdâr
Görmüş değil ammâ ki nazarlar ana benzer

Berk ü beri yek-pâre bevâkît-i maârif
Şâh ü bünü envâ-i mekârimle serâser

Sordum bu kimin bâğı bu nev-bâve kimindir
Efkârım olup kulzüm-i hayrette şinâver

Ta'zîr ile tebşîr ederek söyledi bir pîr
K'ey hâce-i bî-dâniş etfâl-i hünerdir [1]

[1] Bu mısra vezinsizdir.

Bilmez misin ol mâh–i nevin burcunu hâlâ
Hurşîdi bilüp olmayasın vâkıf–i hâver

Şiblü'l–esed–i Hazret–i Sadrü'l–vüzerâdır
Kim verdi şeref neyyir–i ikbâle o dâver

Sadrü'l–vüzerâ kim yaraşur olsa teslîm [1]
Eltâfına Cem savletine Rüstem–i saf–der

55 a Yeksan görünür zâhir ü bâtın nazarında
Tartınca terâzû–yi adâlette berâber

Her hatvesine pâye–i Cem rütbe–i şâyân
Her bir ser–i mûyine sezâ başka bir efser

Zabtı eger eylerse hayâlâta taallûk
Zencîre çeker sûret–i mir'ât–i mücevher

Hıfzile zaîfânı ne dem kılsa kavî–dil
Dem–beste olur cins–i reginden leb–i hancer

Taltîfi verir dilbere cevr etmeye tevbe
Tehdîdi eder âşıkı rem–kerde–i dilber

Tedbîr–i mühimmâttaki dikkat–i tâmmı
Râcih desem envâ'–i kerâmâta mukarrer

Yek nazrasıdır mâye–i tedkîk–i merâyâ
Olmuş meger elvâh–i zamâ'ir ana ezber

Hem hükm ile hem nutk ile i'câz–nümâdır
Cem hâtemidir san yed–i beyzâsına zîver

İtnâbı ko ey hâme ki yok vasfına gaayet
Dâîlere ez–cümle duâ oldu mühim–ter

Târîh–i vilâdette duâ–gû dedi Gaalib
İsmet Bey ola izz ile dünyâda muammer

Târîh–i dîger

Cenâb–i Hazret–i Sadr–i güzînin sulbünden
Nümâyân oldu bir ahter ki mihr–i âlem–ârâdır

[1] Bu mısra vezinsizdir.

Olur târîhe gevher-pâş-i tahsin ehl-i dil Gaalib
Şifâ-yi Sadr-i İzzet Mîr İsmet cûd-i Mevlâ'dır

Târîh-i dîger

Sadr-i âlî-himem ü revnakı saffü'l-vüzerânın
Verdi bir gevher-i tâbendesi nüh târeme zîver

Yazdı târîhini bu mısra' ile Gaalib....
Evc-i izzette tulû' eyledi bir mâh-i münevver

Şerîf Efendi-Kethudâ-yi Sadr-i Âlî olduklarına târîhtir

Kethudâ-yi devlet oldu izzet ü ikbâl ile
Âlemin memdûhu bir zât-i kâmyâb

Kâmkâr-i sâf-niyyet dâver-i Hâtem-sıfât
Nevbahâr-i hüsn-sîret müsteşâr-i bâ-savâb

İnbisât-i tab'ı hengâm-i neşât-i rûz-i îd
İnkişâf-i zihni gülzâr-i umûra âftâb

Cebhesinde mültemi' envâr-i tevfîk-i Hudâ
Hilkatinde müctemi' âsâr-i hayr-i bî-hisâb

Himmeti ol rütbe âlî kim eder pervâz-i arş
Bal açup re'y-i bülendinden duâ-i müstecâb

Meşrebi ol rütbe rûşen kim eder tenvîr-i çarh
Nur alup fikr-i münîrinden çerâğ-ı mâhtâb

Dikkat-i efkârının bir bendesi keşf-i zamîr
Hikmet-i güftârının bir nüktesi faslü'l-hitâb

Böyle seyr etsün hemîşe âftâb-i tâlii
Râh-i ikbâlinde olsun ömr ü devlet hem-rikâb

Vezn eder Gaalib güherle ehl-i dil târîhini
Lûtf-i Mevlâ Kethudâsın buldu Sadr-i Cem-cenâb

Kazasker Şemseddin Efendinin hânesinde hammâmlarına târîhtir

Devletle cenâb-i Şemsüdîn'in
Dâim ola kalb-i pâki mesrûr

Ol mihr-i münîr-i ma'delet kim
Her cünbişi bir şerefle meşhûr

Yaptırdı sarây-i devletinde
Ha'mmâm-i lâtîf-i reşk-i Fagfûr

Eczâ-yi binâsının sirişki
Germiyyet-i mihr ü subh-i kâfûr

Olurdu müşâbih-i rühâmı
Ger olmasa âb-i huşk billûr

Âyîne denirdi âteş-i ter
Ger olsa saf'âda böyle mezkûr

Her dâne habâb-i hâr ü ratbı
Rûşen-güher-i hayâta gencûr

Reşkten olur idi çeşmi pür eşk
Ger hûr-i behişte olsa manzûr

Velhâsıl o âşiyâne-i feyz
Bir rütbededir ki çeşm-i bed dûr

Târîhini yazdı hâme Gaalib
Germ-âbe-i âftâb-i pür-nûr

Bâb-i Sadr-i Âlî de Hünkâr'a mahsûs yapılan odaya târîhtir

55 b-56 a Sultan Selîm-i kâmverdir
Pîrâye-i nizâm-i nusret

Ol Pâdşeh oldu bârek'âllah
İhyâ-kün-i hânedân-i devlet

Bizzat edüp emr-i adle ikdâm
Azminde eder kemâl-i dikkat

Teşrîfi sarây-i âsafîye
Bahş eyledi kalb-i nâsa kuvvet

Şükrânesine o lûtf-i hâsın
Sadrü'l-vüzerâsı kıldı himmet

Ol Sadr-i güzîne oldu şâyân
Çun böyle keremle bu inâyet

Yerden göğe dek olup ferahnâk
Bünyâd-i hulûsu buldu rif'at

Tekrârın edüp ümmîd o lûtfun
Yaptı bunu etti sarf-i miknet

Bu beyt ile buldu Bâb-i Âlî
Dîvân-i Cem üzre sad meziyyet

Mazmûnu bu şâh-beytin ancak
Ma'nâ-yi bülendi oldu da'vet

Meştâ deyü gerçi oldu bünyâd
Ammâ ki behişt-i tâze-hâlet

Görsün bunu görmeyen cihanda
Deymâhda nev-bahâr-i safvet

Mânend-i hayâl-hâne yek-ser
Pür-zîver-i ârzû-yi vuslet

Manzurları hemçu çeşm-i âşık
Müştâk-i zuhûr-i nîm işâret

Her gonce-i nakşı nakş-i hâtır
Yek-reng sadâkat ü hakîkat

Bî-şübhe verir küşâyişinden
Her emr-i asîre hüsn-i sûret

Hakkaa ki bu fihris-i hadâyık
Bir rütbededir ki pür letâfet

Tevfîk-i Hudâ tahayyüz etse
Elbet burada eder ikaamet

Pür feyz–i meserret ola her dem
İtnâb–i peyâpeye ne hâcet

Târîh–i serâmed oldu Gaalib
Kâşâne–i kâm–i Sadr–i İzzet

Müşârünileyh Kethudâ–yi Sadr–i Âlî Şerîf Efendi'nin mahdûmlarının rüûslarına târîhtir

Sad bârek'allah oldu rüûs ile kâm–yâb
Bir sâhib–i asâlet ü pür dâniş ü reşîd

Mahdûm–i Kethudâ–yi keremkâr–i âsafî
Seyyid Saîd Efendi o gül–nahl–i resîd

Tab'ı bülend ü zihni kavî fikri dil–pesend
Nev–reste şâh–i himmeti bâr–âver–i ümîd

Lûtf–i zekâsı ma'ni–i ikbâl–i müstefid
Dûşu libâs–i hil'at–i fetvâya müstaid

Kesb eyleyüp fezâili bî–irtiyâbdır
Sa'd üzre hemen ismi veş ilmi olur mezîd [1]

Var seyyid üzre dahı saîdin meziyyeti
Eyler tecâvüz anları lâbüd olup vahîd

Gaalib duâ vü mısra–i târîh ü ta'miye
Ahmed Saîd Efendi'ye tedrîs ola saîd

Nâilî Paşazâde Nûr Bey'in oğlu Nebîl Bey'in rüûslarına târîhtir

Nesl–i bülend–i Nâili Pâşâ–yi pür–hünerin
Envâ–i ilm ü dâniş ile oldu kâm–rân

Ez–cümle hüsn–i tab'la hâlâ Nebil Bey
Olmaktadır güneş gibi pertev–fürûz–i cân

Erbâb–i tab'ın eyledi terfî' kadrini
Şâd eyleyüp rüûs ile Sultan Selim Hân

---

[1] Bu mısra vezinsizdir.

Ancak duâ-yi hayrına Gaalib mülâzımız
Îfâ-yi hakk-i vasfa müsâid değil zamân
Geldi zamîre mısra-i târîh ü tehniye
Aldı rüûsu Mîr Nebîlâ-yi nüktedân

56 a–56 b *Târîh-i tevsî-i Câmi'-i Kapudan-i Deryâ Hasan Paşa der Levend Çiftliği berâ-yi Vâlide Sultân*

Mescid-i muhtasarı Gaazi Hasan Pâşâ'nın
Şimdi nev-tarh-i Mihirşâh-i melek-şandır bu

Kıldı bi-emr-i hümâyûn Selim Han tevsî'
Cây-i küncâyiş-i ecnâd-i firâvândır bu

Tâk-i arş üzre yazılsın ana Gaalib târîh
Câmi'-i muhterem-i Vâlide Sultan'dır bu

Târîh-i dîger-i câmi'-i mezkûr

56 b–57 a Eser-i hayrı iken Gaazi Hasan Pâşâ'nın
Olmamıştı dahı tertîb-i gürûh-i cünûd

Himmet-i Han Selim eyleyicek nazm-i umûr
Şimdi bu askere şâyeste olundu bünyâd

Yeniden söyledi târîhini Gaalib hâmem
Mescid-i Vâlide Sultân-i Mihirşâh inşâd

57 a *Târîh-i dîger*

Gerçi bu mescid idi Gaazi Hasan Pâşâ'nın
Lîk ecnâd-i firâvâna değildi şâyân

Çünkü teksîr-i cünûd eyledi Sultân Selîm
Oldu tevsî'ine me'zûn Mihirşâh-i cihân

Ref'-i engüşt-i işâretle de Gaalib târîh
Câmi'i muhteşem-i Vâlide Sultân-i beyân

Târîh-i dîger

Rahmetu'llah-i aleyh Gaazi Hasan Pâşâ kim
Yaptı bu câmii bu mevkii kıldı tezyîn

Lîk teng olmağile asker–i nev–tanzîme
Oldu eyyâm–i Selîm Han'da ma'mûr (ü) metîn

Çıktı bir mısra–i garrâ ile Gaalib târîh
Câmi–i Vâlide Sultân–i Mihirşâh rasîn

Târîh–i riyâset–i Râsih Efendi

57 a Zihî inâyet–i Rabb–i kerîm–i celle celâl
Zihî atâ–yi firâvân–i bâri vü müteâl

Hezâr şükr–i Hudâ sad hezâr şükr–i Hudâ
Ki kıldı cümle–i ehl–i derûnu ferruh–fâl

Göründü mihr–i saâdet açıldı zulmet–i gam
Çözüldü rişte–i devletten ukde–i eşkâl

Bulup makaam–i riyâset tamâm sâhibini
Erişti şurta–i tevfîke keşti–i âmâl

Cenâb–i Râsih Efendi o zât–i ekrem kim
Safâ–yi meşrebidir cûy–bâr–i âb–i zülâl

Sözü dekaayık–i fenn–i kelâma fasl–i hitâb
Sarîr–i kilki nevâ–yi âma cevâb ü suâl

Elinde hâmesi miftâh–i müşkilât–i umûr
Lebinde sohbeti fetvâ–yi mübhemât–i hayâl

Tamâm–i hulk–i kerîm ü tamâm–i hüsn–i edâ
Gül–i hemîşe bahâr ü meh–i hemîşe cemâl

Terevvuh etse gül ü mül olurdu ahlâkı
Tecessüm etse denür cümle uzvu lûtf–i hisâl

Gedâlara mütevâzî kibâra kadr–şinâs
Bütün gönüllere mahbûb bir güzîn–i ricâl

Resîde maksad–i takdîre şîve–i kalemi
Murâd–i hükm–i ezel sadr–i nâmesinde meâl

Hazan gibi dökülür rûy–i arza nakd–i nücûm
Ederse çarha eger himmetiyle arz–i celâl

Sadef neheng olup eyler düşenleri tahlîs
Ederse bahre eger re'fet ile bahş–i nevâl

Hulâsa böyle gerektir reîs–i deryâ–dil
Ki hâcegân–i maârif hep olalar hoş–hâl

Muhâlif olmaya etvârı şer' ü kaanuna
Elde debîr–i zekâsı hikemle ratb–i mekaal

Bu zât–i pür–himemin hakkıdır yegân–yegân
O hâller ki kemâle ederler istidlâl

Hudâ muvâfık ede ber–devâm ede Gaalib
Humâ–yi devlete dest–i duâdan aç per ü bâl

Yazıldı hâme–i gevher–nisâr ile târîh
Reîs Râsih Efendi bi–izz ü şân ikbâl

Beyhan Sultân'ın Ravza–i Mutahhara'ya ihdâ buyurdukları âvîzeye târîhtir

57 b Hazret–i Fahr–i Rüsül'den eyleyüp ihsan taleb
Kıldı bu âvîzeyi irsâl ile kân–i sehâ

İki âlemde şefâat devletin ihrâz ede
Sâde harfin yazdı bu beytin kalem târîh ana

Ravza–i şâh–i risâlette bu zîba yâdgâr
Tuhfe–i Beyhân Sultân duhter–i Han Mustafâ

Öküz Limanı'nda müceddeden binâ olunan zahîre anbarına târîhtir

Deryâ–yi niam Hazret–i Sultan Selîm Han
Yaptı yeniden böyle çok âsâr kılup cûd

Sîr etti nevâl–i kereme halk–i cihânı
Bi'l–cümle tenük–mâyeleri eyledi hoşnûd

Tebrîk edüp itmâmını Gaalib dedi târîh
Kenz–i berekât oldu bu anbâr–i felek–sûd

Târîh–i dîger

Yaptı bir anbâr–i kenz–i pür–niâm Sultan Selîm

Selîmî nâm Üç Anbarlının nüzûlüne alâ tarîki'l mesnevî Fârsî târîhtir

58 a

حدیثی کویمت کرمیدهی کوش
کنی افسانۀ جمرا فراموش

سلیم خان از کرامتهای شاهان
به بحر وبر عجب بنمود برهان

یکی کشتی چوکوه طور بر ساخت
بدریای تفکر حیرت انداخت

چه کشتی اسمانرا رهنمونست
ولی ان بیستون این پرستونست

بنایش چرخ نه طاق مقرنس
پلاس باد بانش چرخ اطلس

فراحی انچنان دارد که کویا
یکی حوض از حریمش هفت دریا

مقیمان هراسان ار خروجست
مثال قلعۀ ذات البروجست

کسی را کاندرونش راه باشد
زوسقهای وهر اکاه باشد

قلیون که یك صحرای جنکست
سواد اعظم طوب وتفنکست

به جزمش بحر را تنکست میدان
جهان اینست دیکر نیست امکان

فتوحش هر طرف مفتوح بادا
معین ناخدایش نوح بادا

سلیمانرا اکر تخت روانست
زقدر رتای ساهه این نشانست[1]

شهی کو ناصر دین حق امد
تبا یبدات غیب مطلق امد[2]

مسلم این سخن نزد جهانست
سلیم خان زیور عثمانیانست

جناب قاپودانست اصف او
زمام روزکار اندر کف او

وزیر اعظم و جمله رجالش
موافق با کمال حال و قالش

چنین باشد همه کارش اصابت
دعا از غالبست از حق اجابت

شدم زین مصرع از تاریخش اکاه
سلیمی بر سفن بادا شهنشاه

Târîh–i Nev–sâl

58 a–58 b Bu sâl–i nev ki mazhar–i sırr–i sürûrdur
Her rûzu rûz–i îd gibi pür sürûrdur

Gûyâ hilâl–i gurresi mâh–i muharremin
Re'y–i zafer nişâne–i fethi umûrdur

Tuğrâ–yi adl–i Hazret–i Sultan Selîm veş
Enmûzec–i beşâret–i nezdîk ü dûrdur

Ol Pâdşeh ki himmet ü ikdâmı bi–t–tab'
Mânend–i ceri cuy ab–i merdan–i fütûrdur[3]

---

[1] Metinde bu şekildedir.
[2] Metinde bu şekildedir.
[3] Bu mısra vezinsizdir.

Elbette uğrar âteş–i kahr ü celâline
Görmez kazâyı düşmen–i bed–hâhı(nı) görür

Ol Pâdşeh ki niyyet–i hayrın Hudâ bilür
İ'lâ–yi dîne gayreti de bî–kusûrdur

Her meşrebi muvâfık–i akl–i selîmdir
Her cünbişi mutâbık–i tab'–i gayûrdur

Tanzîm–i kâr–i devlete Hak'tan atiyyedir
Zulmât–i zulme şu'le–i idrâki nûrdur

Dil–hâhı üzre rabt–i umûr eylesün Hudâ
Bizden duâ vesîle–i arz–i huzûrdur

Gaalib bu sâl–i meymenet–encâma fâl–i hayr
Târîh–i bahtiyâr ile lâfz–i uğurdur

Beyhan Sultân'ın binâ buyurdukları
Sâhilserây–i Çerâgaan'a târîhtir

Meh–i bürc–i kerem Beyhan Sultân–i felek–câhın
Nazîri gelmemiştir hâne–i mir'at–i ekvâna

O hurşîd–i inâyet mihr–i ismet
Şuâ'–i kevkeb–i ikbâli lâmi' çar erkâna

Çerâğ–i himmeti âyîne–i efkâra vermiştir
O revnak kim verir nûr–i mahabbet subh–i irfâna

Tasavvur olsa farzâ her nenin a'lâdan a'lâsı
Anın âsâr–i tab'ından gelür bu mülk–i imkâna

Olur her nâpesend hâtırı hayretten efgâr[1]
Düşer endîşesinden tard olan şey fark–i Keyvân'a

Misâl–i mutlak iklîminde câbulkâ vü câbulsâ
Sarây–i dil–küşâsı revzeninden bir–iki hâne

Sarây ammâ ki her kasrında bir bâğ–i İrem merkûz
Verir her nakş–i dîvârı tarâvet bin gülistâna

[1] Bu mısra vezinsizdir.

Çerâgan lâfzının ma'nâsı şimdi şeb–çerâgandır
Güher sarf etti ahterler kadar ol çarh–i rahşâna

Yine bir semtini bir tâze tarh üzre edüp bünyâd
Nice ma'nâ–yi nev gösterdi yârân–i suhan–dâna

Olur her sengi bir fikr–i metîne mâye–i mazmûn
Verir her kasrı kudret ihtira'–i tâze dîvâna

Olanlar âşnâ ol gülşenin nakş–i nigâhından
Bahâristana bakmaz sarf–i zihn etmez gülistâna

Nice ma'nâ–yi rengin fehm olur her bir nüfûsundan
Ne sûrettir bu kim hasret gelür baktıkça insâna

Ne mümkindir ki fenn–i hendeseyle edeler îcâd
Eger insâf olursa bir kerâmettir zarîfâna

Ve illâ çok mühendis sarf–i vüs' etmiştir âlemde
Biri mânend olur mu bu sarây–i huld–bünyâna

Nümâyandır bu da'vî işte dünyâ işte mâfîha
Salâdır ehl–i irfâna salâdır nükte–fehmâna

Behişt âsâ girenler ömr–i câvidâna ermez mi
Suâl olsun (ki) ne verse kalur hep kulu rıdvâna

Hele ben mazhar–i ihsânıyım âlem bilür ammâ
Hoş–âmed–gûluk etmem yok cihanda böyle kâşâne

Hayât–efzâ ferah–bahşâ serâpâ rûh–pîrâdır
Havâsı can verir cisme safâsı can katar câna

Hudâ'yâ ol mekârim–pervere sen ömr–i sermed ver
Ki gül–i devlet ile sâyebandır müstmendâna

Dedim târîhini ey Gaalib âsâr–i nev–resmin
Bu bünyân–i bülendi sa'd ola Beyhan Sultân'a

Vâlide Sultân Kethudâsı Yusuf Ağa'nın kerîmesi vilâdetine alâ tarîk–i mesnevî târîhtir

Beşâret beşâret yine nev–bahâr
Çemen–zâra gevherler etti nisâr

Edüp mehd–i gülbünde gelince hâb
Eder ıkd–i pervîni gevhere âb

Dahi şîr–hâr iken etfâl–i bâğ
Temennâ–yi sahbâya basmış ayağ

Henüz olmadın duhter–i rez ineb
Reyâhin ü ezhârı mest etti hep

Nigâh eyle jâleyle verd–i tere
Ki nâr–i bade doldurup humbara

Ocağında süt körpesiyken kedû
Eder nûş–i sahbâ sebû ber sebû

Karanfül sifâlinde sahbâ tutar
Fakîrâna tavr–i müstağnâ tutar [1]

Aceb tarhile lâle mey–keşlenür
Düşüp âlem–i âba âteşlenür

Edüp nûş deryâyı verd–i hınâ
Olur bezm–i gülşende engüşt–nümâ

Şekâyık takup başa püsküllerin
Dağıtmakta sünbül de kâküllerin

Binüp zîr–i şâhında zülf–i arûs
Eğilmiş geçüp sadre tâc–i horûs

Gül–i hatmi kim bâğa salmış gulüv
Meger ârız–i mâh–i nev–hat mi bu

Girüp dest–i semîne zerrin–kadeh
Verir ehl–i bezme ferah ber ferah

Alup deste keckülü sünbül–i ter
Gelüp bâğa bûy–i safâ cer eder

Bahur Meryem Îsâ'dan almış nefes
Ham–i zülf–i hoş–bûya eyler heves

Desem Leyle–i Kadr şeb–bûlara
Biraz kec gelür o bu gîsûlara

---

[1] Bu mısra vezinsizdir.

Çeküp sûsen ezhâra tîg–i zamân
Nihâlinde kan ağladı ergavân

Kemend atmada çarha fevvâreler
Dökülmekte havz içre seyyâreler

Cihan revnak–i tâze bulmuş yine
Sürûd–i nev iâre bulmuş yine

Taraf ber taraf bu safâya sebeb
Tarab ber tarab bu nevâya sebeb

Yine olmuş eltâf–i Hakk'a sezâ
İnâyetlü devletlü Yûsuf Ağa

Hudâ bir kerîmeyle tekrîm edüp
Ferah gelmiş o dâvere gam gidüp

Kerem–perver–i mehd–i ulyâdır ol
Bihin Kethudâ–yi muallâdır ol

Der–i devleti halka meftûhtur
Melâz–i ehâlîle meşrûhtur

Ne dâver ki devre medâr–i şeref
Müşîr–i kerem müsteşâr–i şeref

Hıredmend–i din feylesûf–i güzîn
Hakîm–i ilâhi lebîb–i emîn

Salâbette kûhsâr–i hârâ–nihâd
Letâfette gül–berk–i anber–nijâd

Bülend ol kadar akl–i ferzânesi
Felâtun olur görse dîvânesi

Nümâyan harîminde mi'yâr–i nâs
Tezerv–i zebânı mekaadir–şinâs

Hafâyâ–yi âlemde sâhib–vukuuf
Ömer–i münşeb ârif–i feylesûf

Edâlar muhît olmaz evsâfı var
Kemâlâtı var rüşd ü im'ânı var

Odur hâsılı şimdi cân–i cihân
Kerîm–i cihân kâm–rân–i cihân

Beher hâl Gaalib duâsındayız
Temennâ-yi zevk u safâsındayız

Bu târîh makbûlüdür hâtimin
Safâ makdemi Fâtımâ Hanım'ın

Hudâ ömr ü ikbâlin etsün mezîd
Nihâlânı pür bâr ü zılli medîd

Mâbeynci Ahmed Bey'in Behâî Körfezi'nde binâ eylediği sâhil-hânesine târîhtir

59 b-60 a Güzel sâhil-serây-i dil-küşâdır bârek-Allah bu
Kemâl-i iştiyâkından der-âguuş eylemiş deryâ

Harîminden safâ-yi *tahtihe'l-enhâr* olur zâhir
Fezâsından nesîm-i vuslat-i dildâr olur peydâ

Letâfette bulunmaz bundan a'lâ cây-i âsâyiş
Hevâ-yi âlem-i âb etse mehtâb-i ferah-bahşa

Uzaktır semti İstanbul'a zîra başka âlemdir
Velî tahkîk olunsa ayrı düşmez sûret ü ma'nâ

Geçen mülk-i hayâle ol taraftan yol bulur elbet
Der-i vâlâsıdır derbend-i câbulkâ vü câbulsâ

Havâsı öyle dil-keş âbı ol sûrette hoştur kim
Eder akd-i uhuvvet murg ü mâhî anda bî-pervâ

Yeter hüsn ü behâsı kim Behâyî gibi bir ârif
Safâ-yi meşrebiyle eylemiş ol mevkii ihyâ

Kerâmettir ki lâyık gördü şimdi Dâver-i devrân
Cenâb-i Mîr Ahmed bendesine eyleyüp i'tâ

Meger bu mîr-i âlî-kadr ü sahib-kurbet-i şâhî
Serâpâ hüsn-i ahlâkile memlû bir melek-sîmâ

Sözü şehd-i mahabbet şîvesi âdâb-i mahviyyet
Vücûdu rûh-i ülfet gül gibi her tavrı müstesnâ

Muhibb-i evliyâdır sînesi mir'ât-i ma'nâdır
Nümâyandır safâ-yi meşrebinden feyz-i Mevlânâ

Mürekkebdir bütün a'zâsı eczâ–yi mürüvvetten
Hamîr–i kurs–i tündîden mi halk etmiş anı Mevlâ

Asâlet cebhesinde subh–i sâdık gibi rûşendir
Delîl ister mi evsâfında hurşîd–i cihan–ârâ

Pesend etmektedir etvârına erbâb–i isti'dâd
Tevâzu'–pîşe hayr–endîşe bîr dâverdir ol zîrâ

Tasannu'la yapılmaz dâd–i Hak bir emr–i fıtrîdir
Kabûl–i kalb–i cümle âlem ikbâl–i dil–i dâna

Tefe''ul gûne Gaalib söyledim târîh–i cevher–dâr
Bu sâhil–hânedir Ahmed Bey'e yümn ile şevk–efzâ

Vâlide Sultân'ın mukaddemâ vefât eden kerîmeleri
Fâtma Sultân için yaptırdığı çeşmeye târîhtir

Mehd–i ulyâ–yi Selim Han cenâb–i Mihrşâh
Kim zülâl–i cûdudur reşk–âver–i azb–i Fırât

Cûy–i ihsân ile sîrâb eyleyüp âlemde
Buldu nîsân–i sehâsında tarâvet kâinât

Sedd–i Sikender gibi bünyâd edüp bend–i cedîd
Hızr erişti âleme ol dâver–i âlî–sıfât

Öyle bir bend–i muallâ kim misâl–i ebr–i feyz
Teşnegân–i rahmete nesîm eder kand–i nebât

Hisse–yâb oldu bütün ahyâ vü emvât–i cihân
Zâhir ü bâtında andan gördüler hep iltifât

Fâtımâ Sultân o mihrin duhter–i sa'd–ahteri
Bundan akdem rûhu şâd olsun ki etmişti vefât

Yaptı ol âlî–nijâdın rûhi'çün bu çeşmeyi
Eyledi ihyâ bütün bu semti ol kudsî–nihâd

Hak bu kim muhtâc idi gaayetle bu etrâfa âb
Oldular memnûn–i lûtfu mü'minîn ü mü'minât

Ettiği hayrât–i bî–pâyan be–câdır cümlesi
Mazhar–i tevfîktir bî–şübhe ol memdûh zât

Sâyesinde devha–yi ikbâlinin ol kâm–kâr
Bulsun ömr ü devlet ü iclâlile dâim sebât

Hâtırı mesrûr ola şâd ola mahz–i nûr ola

Gaalib–i dâî okur târîhi çün âb–i revân
Fâtımâ Sultan rûhiyçün gel iç aynü'l–hayât

Târîh–i Çeşme–i Hazînedâr Usta

Mehd–i ulyâ–yi Şehryâr–i zaman
Ki odur şimdi menba'–i hasenât

Su verüp bend–i nev–esâsından
Oldu sîrâb–i iltifâtı nev zât

Ya'ni hâlen Hazînedar Usta
Cûy–bâr–i kerem sütûde–sıfât

Nâmdaş–i Hadîcetü'l Kübrâ
Yaptı bu çeşmeyi zihî hayrât

Vere ecr–i cezîlini Mevlâ
Oldular cümle mazhar–i daavât

Dedi târih Gaalib–i dâî
Çeşmesâr–i safâ(vü) Âb–i Hayât

Mevlevîhâne–i mezkûrede Hünkâr mahfiline târîhtir

Hazret–i Mihrişâh–i valâ–nişân
Mâder–i Han Selîm–i mülk–ârâ

Nûr–i hayâta ma'din–i gevher
Hasenât–i inâyete deryâ

Celb–i da'vât için şehenşâha
Kıldı i'mâr–i kalb–i bay ü gedâ

Yaptı bu mahfili bu hânikaahı
Eyleyüp bendegânını ihyâ

Nice mahfil ki kasr–i cennettir
Cilve–ger anda rûh–i Mevlânâ

Ana nisbetle hâne–i zeyndir
Hâne–i bedr–i asmân–pîrâ

Kalb–i Monlâ–yi Rûm veş rûşen
Hem safâ–bahş ü hem şeref–bahşa

İstimâ olunur semâ'–i behişt
Revzeninde sımâh–i cân âsâ

Çıktı Gaalib lâtîf bir târîh
Han Selîm'e güzel makaam–i safâ

Mesnevî–hân Efendi Hazretlerine mektûbdur

Ey imâm–i zümre–i ehl–i reşâd
Şeyh–i kâmil vâkıf–i sırr–i me'âd

Hutbe–hân–i nutk–i Mesnevî
Hâzin–i genc–i ulûm–i ma'nevî

Bûs olundukta mübârek pâleri
Böyledir minhây–i tab'–i çâkerî

Arz–i ihlâs eyleyüp kılmam riyâ
Hâşe lillâh sizlere bizden du'â

Hôştur tab'–i şerîf–i pâkiniz
Pür safâ âyîne–i idrâkiniz

Bendenin hâlinden istifsâr eger
Olunursa hamd ile (pek) hoş geçer

Dâimâ evsâf–i Hazrettir hemân
Nakd–i emn ü râhat ü ârâm–i cân

Vâlidim sermâye–i cân ü dilim
Ya'ni ki hallâl–i ders–i müşkilim

Hak bu kim müştâktır dîdârına
Sabr eder mi âşık asla yârına

Çok şükür cümle ahibbâmızla biz
Künc–i emniyyetteyiz râhattayız

Lîk hâtırdan güzâr etti ki ol
Arz–i ihlâsa bulam bir tâze yol

Câ–nişîn–i Kâ'betü'l–uşşâk olan
Hâk–i pâyi sürme–i ahdâk olan

Hazret–i Şeyh ol veliyyü'l–ni'metin
Pertev–i hurşîd–i çarh–i himmetin

Eylemiş ferzend–i pâki intikaal
Semt–i ulvîye çü ervâh–i ricâl

Fikr–i târîh ile oldum nice dem
Mûy–i mâtem veş perîşân ü dejem

Âkibet feyz–i Cenâb–i Pîr ile
Bu aceb esrârdır geldi dile

Lûtf edüp ithâfa himmet buyrasız
Bendeye tekrâra minnet buyrasız

Himmet–i ehl–i dili eyler taleb
Bende–i bâ i'tibâr Es'ad–lâkab

Kenâr–i mektûb–i lâtîfe–üslûb [1]

İklîm–i suhanveranda Husrev
Ya'nî ki cenâb–i zât–i Pertev

Hem dâderi ol sütûde–hazret [2]
Etmekte selâm–i pür selâmet [3]

Cümle dedegân ve sâir ahbâb
Ümmîd–i visâl ile ferah–yâb

Ammâ ki fakîr Gaalib Es'ad
Bu gûne eder duâ–yi bî–had

Hâhişker–i genc–i arzûdur
Dil–haste–i renc–i arzûdur

[1] Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Kitapları, Galip divanı yazması No. 146; Fatih Millet Kütüphanesi, Galip divanı yazması No. 408, 23 b.

[2] Ç. Y. huceste–haslet

[3] Ç. Y. selâset

Bir kaç suhan–i lâtîfe–âmiz
İrsâl eder meserret–engîz

Bindikte o esb–i bâd–pâya
Koyvermeniz uçmasın havâya

Keştî gibidir velî o edhem
Yardımcısı rûzgârdır hem

Tâvûs–i cinan gibidir ammâ
Pâyinden eder hemîşe şekvâ

Nef'î dahı görse anı kaaim
Temkînini vasf ederdi dâim

Ârâmı ne mümkin ola takrîr
Şehnâme'de yoktur öyle tasvîr

Eylerse karâra bir yol isrâr
Sandal olamaz yanında kûhsâr

Şeb–gûn ve lîk şâm–i hicrân
Ârâmına yok hulâsa pâyân

Edhem ki lûgatte müşterektir
Hem buka' hem kır at demektir

Olmuş iki ma'ni bunda[1] zâhir
Bir lâfz iki edâya nâzır

Kasd ettim edem şitâba imlâ
Durdu orada hayâl ü ma'nâ

Hemrâhın ola duâ–yi merdân
Allah visâle ede şâyân

Maksûd lât'fedir efendim
Ma'zûr ola tavr–i nâ–pesendim

Lûgaz

63 a Kimdir o şahs–i gulampâre–nihâd
Kart tavşanlara etmekte fesâd

---

[1] Ç. Yonda

Ger duçâr olsa o çâr-ebrûya
Çâr-pâreyile düşer çarsûya

Görse bir sâde-ruh-i şehr-âşûb
Eylemez bûs-i izârın matlûb

Yapışırsa ana bir kart oğlan
Başlar ol dem çene atmağa hemân

Dâimâ ülfeti hîzân iledir
Ne cevârî ne kenîzân iledir

Kartı nev-reslere tercîh eyler
Sebeb-i illeti tashîh eyler

Köhne berberlere dil-dâde olur
Başı agyârdan âzâde olur

Dilberin geçkinine mâildir
İki şıkkın birine kaaildir

Kanda baş göstere bir boğma tırâş
Alır ol rind-i sebük-magzı telâş

Meyli tavşanlara çengîleredir
Nisbet-i hassı firengîleredir

Aslı çingâneden olmuş peydâ
Ağzı vardır dili yoktur ammâ

Bu lûgaz halli yorup yârânı
Biliriz kim alacak meydânı

Şarkı[1]

Tuğra çekmiş dest-i kudret kaşına
Cefa takmış siyah perçem başına
Taze girmiş on üç on dört yaşına
Gül fidanım henüz bulmuş çağını

Şirin esmer şimdi bulmuş çağını

[1] Topkapı Sarayı Hazine Kütüphanesi, Galip Divanı Yazması No. 941, 173 b. "Şarkı" başlığını taşıyan bu mazume hecenin 4-4-3 lü vezniyle yazılmıştır.

O güzele cevr ü cefa anılmaz
Geçen günler unutulur sayılmaz

Nev–restedir ettiğine bakılmaz
Gül fidanım henüz bulmuş çağını

Şirin esmer şimdi bulmuş çağını

Sabah olsun aktan kara seçilsin
Gerden üzre siyah zülfü saçılsın

Mevsimidir güller gibi açılsın
Gül fidanım henüz bulmuş çağını

Şirin esmer şimdi bulmuş çağını

*

Elde iken terkeyleme fırsatı
Meclislerde söylenmeden sohbeti

Âşıklara ganimettir vuslatı
Gül fidanım henüz bulmuş çağını

Şirin esmer şimdi bulmuş çağını

Kan bulaşmış hançerinin zağına
Neşe gelmiş gözlerinin ağına

Yanaşılmaz goncesine bağına
Gül fidanım henüz bulmuş çağını

Şirin esmer şimdi bulmuş çağını

III

SONUÇ

SONUÇ

Divan edebiyatımızın Klasik Arap ve özellikle İran edebiyatları etkisinde doğmuş ve gelişmiş olduğu bilinen bir gerçektir. Daha XIII. yüzyıl başlarında edebi Anadolu Türkçesi kuruluşunu tâmamlamıştır. Şairlerimiz çağın genel eğilimine uyarak dini–tasavvufi nitelikte eserler oluşturmağa başlamışlardır. Firdevsi, Nizami, Attar, Sadi gibi büyük İran klasiklerinin etkileri yaygındır. XIV. yüzyılda şiir dilinde öncelikle Türkçe egemen olmakla birlikte, Arap ve İran öğelerinin etkileri güçlenmeye başlıyor ve bu iki dilin gramerleri kendi kurallarını Türkçe'ye zorla kabul ettirecek hale gelme eğilimini gösteriyorlar. Bu yüzden dilimizin sentaksı bile bozulmaya yüz tutuyor.

XV. yüzyıl gerek dil, gerek nazım şekilleri ve mazmunlar bakımından İran edebiyatı etkisinin kendini güçlü bir biçimde duyurduğu çağdır. Arap ve Acem sözcüklerinin aruzla kolayca bağdaşması şiir dilimize bu sözcüklerin daha çok girmesi sonucunu doğurdu. Şairlerimiz Türkçe sözcükleri aruza uydurmak için çaba harcayacakları yerde, kendilerine daha kolay gelen, yabancı sözcükler kullanma yolunu seçerek karmaşık bir dil yarattılar. Zamanla işlene işlene oldukça uyumlu bir şiir dili oluştu ama bu dil Türkçe değildi. Bu arada çağın değerli şairlerinden Necati'nin, manzumelerinde Türk atasözlerine, halk deyimlerine yer vermek ve kafiyelerini Türkçe sözcüklerden seçmek yolunda gösterdiği bilinçli davranış övgüye değer.

Büyük İran şairlerini örnek tutarak gelişen ve daha çok İran edebiyatının damgasını taşıyan Divan edebiyatımızda ilk tepki mazmun ve içerik alanında değil de şiir dili alanında kendini gösterdi. Aruzla olmakla birlikte tamlamasız dille yazmak eğilimi uyandı. Daha sonra, gelecek yüzyılda Türki–i basit adıyla bir akım halini alacak olan bu yolun ilk temsilciliğini XV. yüzyıl şairlerinden Visali yaptı.

XVI. yüzyılda Klasik Türk şiiri olgunluğunun doruğuna ulaşmış, Hayali, Baki, Fuzuli gibi büyük ve güçlü sanatçılar yetiştirmiştir. Bu yüzyılda edebiyatımız, örnek tuttuğu İran edebiyatı ürünlerini geride bırakacak değerde seçkin sanat eserleri ortaya koymuş; esinlerini aynı kaynaktan almış olmalarına karşın Türk ve İran klasisizmleri ayrı yönlere doğru gelişen ayrı varlıklar olduğunu kanıtlamıştır. Yine

bu yüzyılın eserlerinde bir uyanıklık, bir yenilik sayılabilecek öğeler vardır : Bazı şairlerimiz çağın Osmanlı toplumunu, yerli âdetleri, kılıkları ve ideolojileriyle yansıtan manzumeler yazdılar.

Geçen yüzyılda Aydınlı Visali'nin şiir dilini arıtma yolundaki kişisel çabaları istenilen sonucu vermemiş, çağın büyük şairleri yine karmaşık ve yabancı tamlamalı klasik şiir dilini kullanmayı sürdürmüşlerdir. Dilin gitgide daha çok yabancı öğelerle dolması kimi şairlerimizde bu hale bir tepki uyandırmış, Ulvi, Güvahi ve arkadaşları, manzumelerinde Türkçe deyimlere ve özellikle atasözlerine çokça yer vermişlerdir. Örneğin, Güvahi, Pend–nâme adlı mesnevisini baştan başa atasözleriyle bezemiştir.

Arapça ve Farsça'nın gittikçe artan egemenliğine karşı XV. yüzyıl sonlarında oluşan Türki–i basit adını alan dil arılaşması akımının Tatavlalı Mahremi ve Edirneli Nazmi gibi iki önemli temsilci yetiştirdiğini görüyoruz. Her iki şair de aruzla ama arı bir dil kullanarak eserler oluşturdular. Mahremi'nin teşbih ve temsillerini de yaşamımızdan seçerek yazdığı Basit–nâme'si henüz ele geçmemiştir. Böylece, yalnız dilde arılıkla yetinmeyip, eserlerinde yerel öğelere de yer vermiş olan bu iki şairimizin, bu işi bilinçli bir biçimde yapmış olduklarını söylemek gerekir.

Çağın klasik dil ve klasik zevke pek bağlı olan genel eğilimleri karşısında Türki–i basit akımı önem kazanamamış, yandaş bulamamış ve ilgisizlikle karşılanmıştır. Dada sonraları söz konusu arılaşma hareketi geniş ve yaygın bir biçimde yeniden ele alınmadığı ve yeni temsilciler yetiştiremediği için edebiyatımızın gelişmesinde etkili olamamıştır.

Yine bu yüzyılda çok gelişen mesnevi tarzında önemli bir değişiklik görülmektedir ki o da daha önceki yüzyıllarda olduğu gibi yalnızca basmakalıp İran konularının işlenilmeyip tümüyle bize özgü yeni konuların da yaratılmış olmasıdır. XVI. yüzyılın bu türde en özgün eserlerini vermiş olan şairi, Taşlıcalı Yahya, yalnızca İran örneklerine bağlı kalmamış, kendi esinine uyarak konularını kendisi bulmuş ve kimi mesnevilerinin önsözlerinde bu nokta üzerinde önemle durmuştur.

XVII. yüzyıl, Klasik edebiyatımızda–İran etkisi tümüyle kalkmış olmamakla birlikte–şairlerimizin İran ustalarının etkilerinden, ellerinden geldiğince sıyrılıp kişiliklerini kazanmağa çalıştıkları bir çağdır. Artık, nazımda sözcüklerin bir uyum öğesi olarak değerlendirilmesine, tam ve yerliyerinde kullanılmasına dikkat edilmekte ve tümüyle hayal ürünü imajlar biçiminde şiirler yazılmaktadır. Bu tarz, kuralcı Divan edebi-

yatında bir kerteye kadar bir yenilik oluşturmuş, Nef'i ile başlamak üzere Bahai, Nedim-i Kadîm, Tıfli, Neşati ve özellikle Naili bu yolda eserler vermişlerdir. Nef'i bu edebiyatın en uyumlu manzumelerinin yaratıcısı olmuş, Naili şiir dilinde büyük bir zevk ve ustalıkla kullandığı üçüzlü tamlamalar ve bileşik sıfatlarla bu şiire yeni bir söyleyiş gücü kazandırmıştır. Çağın gazel ustalarından Şeyhülislam Yahya manzumelerinde İran etkisinden uzak kalmayı başarabilen sanatçılarımızdandır.

XVIII. yüzyıl yalınlaşma ve yerlileşme akımlarının edebiyatımızda daha bir güç kazandığı çağdır. Klasik Türk nazmında İran etkisi giderek azalmakta, yalnız mesnevi alanında değil gazel ve kasidelerde de yerli yaşamı yansıtan öğeler bolca yer almağa başlamaktadır. Bu yüzyılın ilk yarısında Nedim bu yalınlaşma ve yerlileşme akımının en güçlü temsilcisidir. Nedim'in klasik şiir geleneğinden ayrılarak halk zevkine, halk düzeyine yaklaşmak ve günlük yaşamın canlı izlenimlerini şiire mal edebilmek için çaba harcadığını görüyoruz. Onun, büyük klasik şairlerimizde o zamana kadar hemen hiç rastlanmayan hece veznini kullanması ve bu vezinle bir şarkı yazmış olması önemli ve anlamlı bir olaydır. Bu, Nedim'in yerlileşme eğilimini ortaya koyduğu kadar halk edebiyatı ve halk zevkinin aydın toplulukları da etkisi altına almaya başladığını gösteren canlı bir örnektir. XVII. yüzyıl şairlerinin yeni mazmunlar, yeni imajlar yaratmak yolunda yaptıkları çalışmalar Nedim'le olgunlaşmış ve Nedim, Divan teknik ve estetiği içinde bu yeniliği elinden geldiğince ileri götürebilmiştir.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısı yani Galip'in yetiştiği çağ, tarihimizde bir "ıslahat" devri olarak anılır. Askerlik ve politika alanlarında biribirini kovalayan başarısızlıklar, artık İmparatorluğun kendi kendine yeteceği yolundaki ortaçağ anlayışını kafalardan silmiş, ancak Batı'ya ayak uydurmakla devletin ayakta tutulabileceği zorunluğu kesin olarak kabul edilmiş bulunmaktadır. Bu zorunluğun bilincine vararak Batı ile ilişkilerde bulunup çeşitli projeler tasarlayan III. Selim tahta geçer geçmez geniş ölçüde ıslahat hareketlerine girişti. Batı ile yakınlık daha da sıklaştırılarak oradaki örneklerine uygun yeni yeni kurumlar oluşturuldu. Bunlar Batı'yı taklit yolu ile kuruldukları için örgütleri ya da okunacak şeyleri de oradan almak gereği duyuldu. Çevrilen ilk eserler matematik, fizyoloji ve biyoloji gibi fen kitaplarıydı. Daha sonra askerlikle ilgili eserler basıldı.

Görevli olarak çeşitli Avrupa memleketlerine yollanan elçilerimiz, bulundukları yerlerdeki gözlem ve izlenimlerini betimleyen "sefaret-

nâmeler" kaleme aldılar. Siyasi ve askeri alandaki bu ilişkilerin sanat ve kültür alanına geçişi ise geç ve güç oldu. Sanatçılarımız hâlâ kendi dünyalarına kapalıdırlar. Örneğin, içlerinden hiçbirisinin bir Batı dili öğrenmiş olduğunu saptayamıyoruz. Islahatla yenileşen toplumun gereksinmelerini karşılayacak bir edebiyatın kurulması için uzunca bir süre daha beklenecektir. Divan edebiyatı gibi kuralcı ve sıkıdüzenci bir edebiyatta Nef'i ve hele Nedim gibi büyük ustalardan sonra bir yenilik oluşturmak artık çok güçleşmiştir.

Görüldüğü üzere, çağın genel kültürü Klasik İslam edebiyatı dışında yeni bir şiir ve yeni bir sanat anlayışının ortaya çıkabilmesine tümüyle engeldir. Şairlerimizin geçen yüzyılın büyük ustaları Nedim ve özellikle Nabi'nin güçlü etkileri altında eser veriyorlar; birbirlerine nazireler yazmakla vakit geçiriyorlar. İşte, Galip'in doğumundan biraz önceki yıllarda edebiyatımızın genel görünümü böyle idi.

Çalışmamızın ağırlık merkezini oluşturan II. Bölüm, Galip'in eserlerinin genişçe bir çözümlemesini içine almaktadır. Biz bu çözümleme sonunda, özellikle eskilik–yenilik açısından onun eserlerinin değeri ve önemi üzerinde kimi yargılara ulaşmış bulunuyoruz; bunları II. Bölümdeki sıraya uyarak saptadığımız üç madde halinde özetliyoruz :

1— Kuruluş ve kadroları tümüyle geleneğe bağlı, sınırlandırıcı ve kuralcı bir edebiyatın temsilcilerinden olması bakımından Galip'te "şekil" yönünden eskilerden farklı bir yan görülmez. Ona varıncaya kadar, tanıdığımız bütün Divan şairleri gibi o da kendisinden önce hazır ve kurulu nazım şekillerini kullanmıştır. Şekil bakımından dikkatimizi çeken tek özellik, Galip'in elden geldiğince, çok çeşitli nazım şekli denemiş olmasıdır. Kullanmış olduğu vezinlerde de aynı çeşitliliği göstermiş bulunması şairimizin değişiklikten hoşlanan bir karaktere sahip olduğunu anlatmaktadır. Eski edebiyatımızda hemen hiç rastlamadığımız bahritavil'e ve pek yaygınlaşmamış "lûgaz" e yer vermesi, küçük mesnevi hikâyeler yazmış olması ondaki bu çeşitlilik eğiliminin pek karakteristik örnekleridir. Bellibaşlı nazım şekilleri–kaside, gazel, mesnevi–nin kendi yapılarında oluşturduğu değişiklikler (kasideye fahriye ile başlamak; mesnevi şekli altında kaside, naat kapsamlı gazel yazmak vb.) kendinden önce yaşamış Nef'i, Nedim gibi şairlerimizce de denenmiş çeşnilerdir.

Hece vezniyle olan tek şiiri, kanımızca, şekil değişikliği yolunda bilinçli bir hareket, bir uyanıklık eseri olmaktan çok, halk edebiyatının aydınlar edebiyatına etkisinin yansıyışıdır.

2— Galip, Hüsn ü Aşk'ında, kullandığı karmaşık ve çok tamlamalı dilden ötürü Nabi'yi kınarken, dolayısıyla, şiir dilinin nasıl olması gerektiği üzerindeki düşüncelerini de anlatmış oluyordu.

Şairimiz, şiir dilinin fazla tamlamalı olmasına karşıdır; yalın dil yanlısıdır. Ama, ne yazık ki, düşünce olarak savunduğu bu ilkeye kendisi de bir türlü uyamıyor; dörtlü, hatta beşli zincirleme tamlamalar kullanıyor.

Divan'daki kimi manzumelerde ve Hüsn ü Aşk'ın kimi bölümlerinde halk dilinden alınmış sözcük, deyim ve atasözlerini kapsayan, zaman zaman konuşma diline yaklaşan, oldukça yalın söyleyişler vardır. Ama bunlar, andığımız iki eserin bütünü içinde kaynamış gibidirler; sayıları da çok değildir.

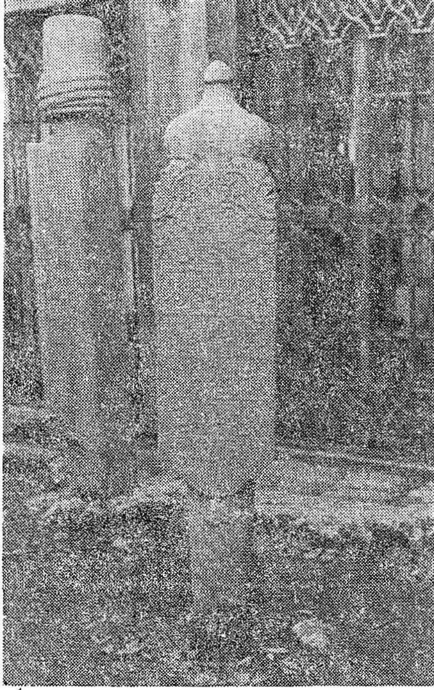
Dil konusunda, açıkladığımız bu durum göz önüne alınırsa, Galip'in eserlerinde ancak "görece" (nispî) bir yalınlıktan söz edilebileceği kanısındayız.

3— Galip, Divan edebiyatının dar ve sıkıcı kadrosu içinde kesenkes bir yenilik yapmak isteğiyle çırpındı durdu. XVIII. yüzyılın ilk yarısında edebiyatımız Nedim ve arkadaşlarının çabalarıyla içine gömüldüğü soyutluk havasından kurtulabilmiş, günlük yaşamın canlılık ve sıcaklığı, yerel renk ve özellikler, bir kerteye kadar edebiyata maledilebilmişti. Dada sonra yetişeceklerin bu çığırda yürümeleri, bu yolda yeni aşamalara varmak için savaşmaları edebiyatımız yararına sonuçlar verecek, içinde doğup yetiştiği toplumun estetik gereksinmelerini karşılayabilecek gerçek edebiyat olma yoluna girecekti.

Aynı yüzyılın ikinci yarısında yetişip büyük sanatçı gücüyle çağının edebiyat sahnesinde birdenbire doruklaşıveren Galip, Nedim'in açtığı çığırı izlemek istemedi; onun sanatını hafifsedi bile. Bir kez, Galip'te her şeyden önce yüksek bir sanatçı gururu vardı. Zamanına kadar gelmiş geçmiş Türk şairlerinin hiçbirine benzememek istiyordu. Sonra, içinde büyüyüp yetiştiği tasavvuf çevresi onu dünyasal ilgi ve ilişkilerden sıyrılmaya zorluyordu.

XIV. ve XV. yüzyıllardan başlayarak Divan şiiri, tasavvuf inançlarını yayma yönünde üzerine düşen görevi gereği gibi başarmış ve sonraki yüzyıllarda yetişen mutasavvıf şairler elinde bu mistik düşün sisteminin bütün özellik ve inceliklerini verebilecek bir olgunluk ve kıvraklığa erişmişti.

İşte Galip, kendinden önceki Türk şairlerine benzememek yolunda bir yandan Buharalı Şevket'in çok ince ve karmaşık hayallere dayanan tarzı (Sebk–i Hindî)'nı örnek alırken öbür yandan şair atalarının beş yüzyıl boyunca işleyip olgunlaştırdıkları mistik mazmunları kalıt (miras) almış bulunuyordu. O, bu hazır öğeleri eşsiz hayal gücü ve büyük sanatçı yeteneğiyle kaynaştırarak gerçekten en güzel şiiri oluşturmakla–deyiş yerinde ise–bir tür *néo–mysticisisme* yapmış oldu. Galip için "müceddittir" diyenler her halde onun şiirimize getirdiği bu değişik tarza ve bu değişik havaya bakarak ona bu sıfatı veriyorlar. Ama, bize kalırsa XVIII. yüzyılın ilk yarısında Nedim'in temsil ettiği, günlük yaşamın izlenimlerini veren, yerli duygulanışlara kucak açan edebiyatın gelişme yolunda yeni aşamalara aday olduğu, yeni ufuklar aradığı bir zamanda, Galip'in yaşama gücünden yoksun, modası geçmiş bir düşün sisteminin şiirini vermeye çalışması eski edebiyatın aslında var olan soyutluk havasını bir kat daha yoğunlaştırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Bu bakımdan Galip'in edebiyatımızda oluşturduğu hareketi, geriye yönelik (ric'i) bir hareket olarak nitelemekte haklı olduğumuzu sanıyoruz. Ama bütün bunlara karşın Galip, zamanının gerçek sanat ve şiirden yoksun, bunaltıcı havasında eşsiz hayal gücünün ürünü olan renk ve ışık dolu manzumeleriyle çok sevilmiş, çok beğenilmiştir. Biz de ona bu gerçek şiiri ve bu üstün sanatçı nitelikleriyle, büyük şair sıfatını vermekte bir an olsun duraksamıyoruz.

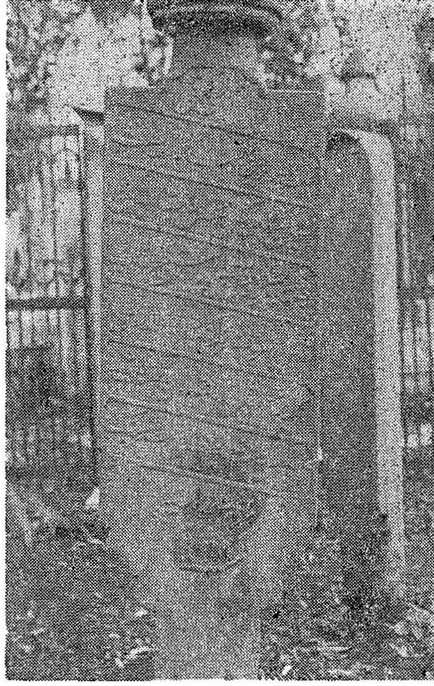
Şeyh Galip'in annesinin mezar taşı

Şeyh Galip'in babasının mezar taşı

Şeyh Galip'in sandukası

Şeyh Galip'in babasının
mezar taşı (yakından)

BİBLİYOGRAFYA

ABDÜLHALİM MEMDUH : *Târîh-i Edebiyyât-i Osmâniyye*, İstanbul, 1303.

AHMET HİKMET (MÜFTÜOĞLU) : *Türk Yurdu*, Cilt : V, No. 30, İstanbul, 1927.

AHMET HİKMET (MÜFTÜOĞLU) : *Türk Yurdu*, Cilt : V, No 30, İstanbul, 1927.

AHMET HİKMET (MÜFTÜOĞLU) : *Eslâfta Dekadanlık ve Şeyh Galib*, Servetifünun, Cilt : 16, Sayı : 393, İstanbul, 1314.

AKINCI, DR. GÜNDÜZ (PROF.) : *Abdülhak Hâmit Tarhan, Hayatı, Eserleri ve Sanatı*, Ankara, 1954.

ALİ ENVER : *Semâ'hâne-i Edeb*, İstanbul, 1309.

ATSIZ : *XVI. asır şairlerinden Edirneli Nazmî'nin eseri ve bu eserin Türk dili ve kültürü bakımından ehemmiyeti*, İstanbul, 1934.

CEVDET PAŞA : *Târîh-i Cevdet*, Cilt : IV, V, İstanbul, 1303.

ÇAĞLAR, BEHÇET KEMAL : *Şeyh Galib'e Nazire*, Şadırvan, Cilt : I, Sayı : 24, İstanbul, 1949.

ÇELEBİ, ÂSAF HÂLET : *Mevlâna ve Mevlevîlik*, İstanbul, 1957.

DARAGO, REŞAT NURİ : *Poètes Turcs des XVIème, XVIIème et XVIIIème siècles* İstanbul, 1948.

DE SUGNY, EDOUARD SERVANT : *La Muse Ottomane*, Paris, 1853.

DİLEMRE, AHMET CEVAT : *Hüsün ve Aşk*, Muhit, Cilt : VII, No. 41-50, İstanbul, 1948.

DURU, MUHİTTİN CELÂL : *Tarihî Simalardan : Mevlevî*, İstanbul, 1952.

ERGUN, SADETTİN NÜZHET : *Şeyh Galip*, İstanbul, 1932.

ERGUN, SADETTİN NÜZHET : *Şeyh Galip'in Şuare Tezkiresi*, Atsız Mecmua, Sayı : 16, İstanbul, 1932.

ERGUN, SADETTİN NÜZHET : *Mevlâna*, İstanbul, 1932.

ERGUN, SADETTİN NÜZHET : *Şeyh Galip ve Eserleri*,Fasikül : İstanbul, 1936.

ERGUN, SADETTİN NÜZHET : *Türk Şairleri*, Cilt : III.

ERGUN, SADETTİN NÜZHET : *Divan Edebiyatında Hece Vezni*, Çınaraltı, Sayı : 5, İstanbul, 1941.

ESRAR DEDE : *Tezkire-i Şuarâ-yi Mevleviyye* (Yazma), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 3894.

FAİK REŞAT : *Eslâf*, İstanbul, 1311.

FAİK REŞAT : *Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhîr*, İstanbul, 1313.

FATİN : *Tezkire-i Fatîn (Hâtimetü'l - Eş'âr)*, İstanbul, 1271.

FERİT VECDİ : *Şeyh Galip*, Donanma Mecmûası, No. 18, İstanbul, 1327.

GALİP, MEHMET ESAT : *Divan* (Basma), Mısır, Bulak baskısı, 1252.

GALİP, MEHMET ESAT : *Hüsn ü Aşk* (Basma), Kitaphane-i Ebuzziya baskısı, İstanbul, 1304.

GALİP, MEHMET ESAT : *Hüsn ü Aşk* (Basma), Tahirü'l Mevlevî (Tahir Olgun) baskısı, İstanbul, 1339.

GALİP, MEHMET ESAT : *Hüsn ü Aşk* (Basma), Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul, 1968.

GALİP, MEHMET ESAT : *Hüsn ü Aşk* (Basma), Orhan Okay – Hüseyin Ayan (M. Kaya Bilgegil'in Önsöz'ü ile), İstanbul, 1975.

GALİP, MEHMET ESAT : *Şerh–i Cezîre–i Mesnevî* (Yazma), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 1388.

GALİP, MEHMET ESAT : *Es'Sohbetü's–Sâfiyye* (Yazma), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. No. 6335.

GİBB, E. J. W. : *A History of Ottoman Poetry*, Cilt : IV, Londra, 1905.

GÖLPINARLI, ABDÜLBÂKİ : *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul, 1931.

GÖLPINARLI, ABDÜLBÂKİ : *Galip Dede, Şeyh*, Aylık Ansiklopedi, No. 50, İstanbul, 1948.

GÖLPINARLI, ABDÜLBÂKİ : *Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1953.

GÖLPINARLI, ABDÜLBÂKİ : *Şeyh Galip, Hayatı – Sanatı – Şiirleri*, İstanbul, 1953.

GÖLPINARLI, ABDÜLBÂKİ : *Mevlânâ Celâleddin* (III. Basım), İstanbul, 1959.

GÖLPINARLI, ABDÜLBÂKİ : *Şeyh Galip Divan'ından Seçmeler*, İstanbul, 1971.

HAFIZ HÜZEYİN : *Hadikatü'l – Cevâmi'*, Cilt : II, İstanbul, 1281.

HALİL NURİ : *Târîh–i Nûrî* (Yazma), İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Aşir Ef.) No. 239.

HAMMER, PYRGSTALL : *Geschichte der Osmanischen Dicthkunst*, Cilt : IV, Pesht.

İlmiyye Sâlnâmesi, İstanbul, 1341.

İSMAİL, RÜSÛHÎ–İ ANKARAVÎ : *Minhâcü'l Fukarâ*, İstanbul, 1286.

KOCATÜRK, VASFİ MAHİR : *Hüsün ile Aşk*, İstanbul, 1944.

KÖPRÜLÜ, FUAD (PROF.) : *Şeyh Galib'e Kadar Osmanlı Şiiri*, Servetifünun, Cilt : 44, İstanbul, 1328.

KÖPRÜLÜ, FUAD (PROF.) : *Şeyh Galib*, Servetifünun, Cilt : 43, İstanbul, 1327.

KÖPRÜLÜ, FUAD (PROF.) : *Millî Edebiyâtın İlk Mübeşşirleri ve Dîvân–ı Türkî-i Basît*, İstanbul, 1928.

KÖPRÜLÜ, FUAD (PROF.) : *Eski Şairlerimiz, Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul, 1931.

KUTLUK, İBRAHİM : *Mevlevîliğe dair iki eser*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt : III, Sayı : 3-4, İstanbul, 1948.

KUTLUK, İBRAHİM : *Şeyh Galip ve as–Sohbet–üs–Sâfiyye*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt : III, Sayı : 1-2, İstanbul, 1948.

LEVEND, AGÎH SIRRI : *Divan Edebiyatı – Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul, 1948.

MARGAOLLIOUTH, MAWLAWIYA : *Encyclopédie de l'Islam*, Cilt : III.

MEHMET RAİF : *Mir'ât–i İstanbul*, İstanbul, 1914.

MEHMET SÜREYYA : *Sicill–i Osmânî*, Cilt : III, İstanbl, 1311.

MEHMET ZİYA : *Yenikapı Mevlevîhanesi*, İstanbul, 1329 Tercüman, 1001 Eser, No. 8 (Yeni baskı).

MEHMET, ZİYA : *Şeyh Galip İhtilâli Münasebetiyle*, İkdam, İstanbul, 25 Ocak 1336.

MENZEL, T.: *Ghalib Dede*, Encyclopédie de l'Islam, Cilt : II.

MEYDAN LAROUSSE : Cilt : 11.

MUALLİM NACİ : *Esâmî*, İstanbul, 1308.

MUALLİM NACİ : *Istılahât–ı Edebiyye*, İstanbul, 1314.

MUALLİM NACİ : *Mehmet Muzaffer Mecmûası*, İstanbul, 1306.

ONAN, NECMETTİN HALİL : *Namık Kemal'in Talim–i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi*, Ankara, 1950.

RAUF YEKTA, SELİM SÂLİS MUSİKÎŞİNÂS : *Yeni Mecmûa*, Cilt : I, Sayı : 16, İstanbul, 1917.

RECAİZADE EKREM : *Kudemâdan Birkaç Şâir*, İstanbul, 1305.

SAKIP DEDE : *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyyân*, Mısır, 1283.

SEVÜK, İSMAİL HABİP : *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul, 1942.

SÜLEYMAN FAİK : *Mecmûa* (yazma), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (Halis Ef.) No. 2660.

SÜLEYMAN NAZİF : *Külliyyât-ı Ziyâ Paşa*, İstanbul, 1925.

SÜRÛRİ : *Dîvân*, Mısır (Bulak baskısı), 1255.

SÜRÛRİ : *Hezliyyât* (Taşbasması, basıldığı tarih yok).

ŞAHABETTİN SÜLEYMAN : *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, İstanbul, 1328.

ŞEYHÜLİSLÂM YAHYA : *Dîvân*, İstanbul, 1338.

TANPINAR, AHMET HAMDİ : *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1949.

TANPINAR, AHMET HAMDİ : *Avize Gibi Renk ve Işık Dolu Şiir*, Şadırvan, Cilt : I, Sayı : 4, İstanbul, 1949.

T. İ. (NURETTİN ARTAM) : *Galip Dede Yurdu*, Ulus Gazetesi, 11 Ekim 1949.

TANSEL, FEVZİYE ABDULLAH : *Makber'de Leylâ ve Mecnun ile Hüsün ve Aşk Tesirleri*, Ülkü dergisi, Sayı : 60.

TARLAN, ALİ NİHAD (PROF. DR.) : *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, İstanbul, 1954.

ÜNSEL (KÜRKÇÜOĞLU), KEMAL EDİP : *Fakültemiz Kütüphanesinin Durumu*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt : II, Sayı : 5, Ankara, 1943.

VELED ÇELEBİ (İZBUDAK) : *Şeyh Galip kimdir?* İlâve-i Hak, No. II, İstanbul, 1328.

YÜKSEL, SEDİT, ŞEYH GALİP : *Hayatı – Sanatı – Şiirleri* (Tenkit), Türk Dili, Sayı, 22, Ankara, 1953.

YÜKSEL, SEDİT, ŞEYH GALİP : *Şeyh Galip'in Bilinmiyen Kasideleri*, Devrim Gençliği, Sayı : 19, Ankara, 1954.

YÜKSEL, SEDİT, ŞEYH GALİP : *Şeyh Galip'e Dair Notlar*, Türk Dili, Sayı : 53, Ankara, 1956.

ZİYA PAŞA : *Harâbât Mukaddemesi*, İstanbul, 1311.

Doç. Dr. Sedit Yüksel

Sedit Yüksel 1921'de İstanbul'da doğdu. İlk öğrenimini, sırasıyla, Sapanca, Tokat ve Niksar'da; orta öğrenimini Tokat, Sivas ve İstanbul'da yaptı. 1940'ta İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'ne girerek 1945'te Fakülte'yi bitirdi. Askerlik görevini (1945-1947) tamamladıktan sonra özel liselerde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliklerinde bulundu. 1951'de asistan olarak atandığı Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde doktora yaptı (1954) ve Eski Türk Edebiyatı doçenti oldu (1960). Aynı Fakülte'de beş yıl süreyle bu dersi okuttu (1960-1965). Geçirdiği bir hastalık nedeniyle derslerini bıraktı; Fakülte Profesörler Kurulu Kararıyla Ankara kitaplıklarında "Bilimsel araştırma ve incelemeler yapmak"la görevlendirilerek çalışmalarını sürdürdü. 1975'te, kendi isteğiyle, emekliye ayrıldı. Sedit Yüksel evli, iki çocuk babasıdır.

Bu kitap bir Şeyh Galip "monografi"sidir. İlk bölümde, şair, kişiliğinin oluştuğu Mevlevi çevresi ve saray ilişkileri içinde geçen özgün yaşamıyla tanıtılmış; ikinci bölümde ise şiirleri çeşitli yönden incelenip, özellikle, "eskilik - yenilik" açısından ele alınarak onun edebiyatımızdaki gerçek yeri ve değerinin saptanmasına çalışılmıştır.

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ